

A három időszak lakodalmainak összehasonlítása

A forgatókönyvek változása

Balázs Lajos szerint „a forgatókönyv az átmeneti szokás teljes koncepcióját tartalmazza”, és beazonosítja azokat az elemeket, amelyek hozzátartoznak ehhez a kódrendszerhez. Ide sorolja „a szokást, mint intézményt, annak eszmeiségét, abból adódó feladatkörét, működési előírásait, a cselekvések (intézkedések) szereplőit, a cselekvések szakaszait, helyét, idejét, a rituális eszközöket, a viselkedési normákat és mintákat, intelmeket, tiltásokat, az öltözetet, a különböző átmeneti helyzetek hangulatát, kedélyállapotát, a rituális szövegeket, mozgásokat, gesztikulációt, mimikát stb.” (Balázs 2006: 52.) A forgatókönyv a szokás kódrendszere is, amit a közösség minden tagja ért, követ, betartását felügyeli és elvárja. A szokás forgatókönyve határozza meg, hogy a szokáselemek milyen sorrendben követik egymást. Ha összevetjük a három korszak forgatókönyveit, észrevehetjük, hogy bizonyos elemek kiestek, mások beépültek a szokásba.³³ A könnyebb áttekintés végett a szokást három egység mentén vizsgáljuk: a lakodalom előtti mozzanatok, a lakodalom napjának eseményei és a lakodalom utáni szokások külön táblázatokban követhetők:

A lakodalom előtt

1930–1960	1960–1990	1990–2017
A fiatalok egyezsége	A fiatalok egyezsége	Facebook: x eljegyezte y-t
Leánykérés	Leánykérés	Leánykérés
Egyezés	–	–
Jegyváltás/polgári esküvő	Eljegyzés/polgári esküvő	–
–	–	A terem kibérlése, előleg

33 Egyébként ez a folyamat nemcsak a magyar hagyományban, hanem a román folklórban is jellemző. A Ion Cuceu és Ion Şeuleanu szerzőpáros állapítja meg a Bihar környéki román lakodalmak kapcsán, hogy a lakodalmak eltolódnak a rituális mélységek felől a ceremóniás-látványos vonatkozások irányába. „Amit illik aláhúzni [...] az az, hogy a lakodalom rituális vetületének a szűkülésével és a látványos ceremóniaszerű funkció növekedésével egyidőben elkezdnek teret nyerni a »progresszív szünetes« nyomai, amelyeket »megszegéseként« és egymásretvődésekként írhatunk le.” (Cuceu–Şeuleanu 2005: VII; fordítás tőlem – SZ. M.) „A hagyományos lakodalom szétesett, a lakodalmi énekeket egyre nehezebb beazonosítani, bizonyos rituális cselekvések jelentéseit régen elfelejtették.” (Cuceu–Şeuleanu 2005: XXXII; fordítás tőlem – SZ. M.)

1930–1960	1960–1990	1990–2017
A zenészek megfogadása	A zenészek megfogadása	A zenészek megfogadása
–	Fényképész megfogadása	Fényképész megfogadása
–	Gyűrűk megrendelése	Gyűrűk megrendelése
–	–	A meghívók megrendelése
–	–	Sütemények és torta megrendelése
–	–	Virágkötéssel szerződés
–	–	A teremdíszítés megszervezése
–	–	A ruhák megvásárlása
–	–	A fodrász, a sminkes lefoglalása
Jelentés a papnak	Jelentés a papnak	Jelentés a papnak
Hívogatás	Hívogatás	Meghívó átadása/postázása
Hirdetés	Hirdetés	Hirdetés
Tojásgyűjtés	–	–
Készülődés	Készülődés	–
Hérisz	–	–

A három időszakot illetően a lakodalmat megelőzően mindhárom esetben komoly készülődés folyik. Az eltérések főként a szervezés másfajta módjából adódnak, hiszen másként kellett készülni, ha otthon tartották a lakodalmat, másképp, ha a kultúrotthonban és másként, ha a vendéglőben. Ha sorra vesszük a különbségeket, látható a táblázatból, hogy a fiatalok egyezőségét illetően ma már rögtön mindenki tudomást szerez a lakodalomról, hiszen divattá vált megosztani az információt a Facebook közösségi oldalon is. Idén is, de korábbról is van rá példa, hogy a külföldön élő füzesi fiatalok így juttatják az otthoniak tudomására, hogy milyen terveik vannak. Ha a külföldön élő fiatalok számára a médium egy lehetséges hírközlési csatorna, az itthon élők számára még azt pusztán a divat diktálja.

A leánykérés minden esetben megtörténik, bár ennek is változó módjai vannak. Míg korábban, az első és a második időszakban a leányt a szülőktől kérték meg, és komoly súlya volt az eseménynek, amit izgalom kísért az esetleges visszautasítástól féltre, ma a leánykérésben a szülőknél nincs nagy szerepe. Az esettanulmányból is kiderül, hogy a fiatalok számára fontos volt a szülők jelenléte, de a gesztus maga a lány felé irányul, a szokás pedig sokat kölcsönöz az amerikai filmekből: a fiú letérdelve kéri meg választottja kezét, vagy egy díszvacsora keretében rejti a gyűrűt a szalvéta alá. Arra is van példa a füzesiek körében, hogy a vőlegény párizsi útra fizetett be, és az Eiffel-torony tetején kérte meg választottja kezét. Tapasztalatom, hogy a szokás a maga tartalmában megmaradt, hiszen funkcionális része az egységnek,

enélkül nincs lakodalom, ám a mai formákban a kreativitásnak, a „más”-nak, az egyedinek sokkal nagyobb szerepe van, mint régen. Ugyanakkor, ahogyan ezt már többször is hangsúlyoztam, a szülők szerepe is sokat változott. Amikor a lány már nem a szüleivel lakik, hanem esetleg egy kolozsvári albérletben, mert egyetemista, akkor a leánykérésbe nem mindig avatják be a szülőket, hiszen az, hogy az ő házukból viszik el a menyasszonyt, csak szimbolikus.

Az *egyezség* szokása mára teljesen eltűnt, a forгатókönyvekből már a múlt rendszer idején kiesett. Valódi tartalmában ennek csak addig volt értelme, amíg a fiatalok javait a szülők vagyoni alapja határozta meg. Ennek a családi vagyonnak az államosítása után a szülők, ha tartottak is *egyezséget*, csak abban egyezhettek meg, hogyan szervezik a lakodalmat: ki vágja a disznót, kinek kik lesznek a meghívottai, hány vendéget várnak, stb. Mivel manapság a szülők anyagilag nem minden esetben járulnak hozzá a lakodalom költségeihez, tehát „nem ők tartják a fiataloknak a lakodalmat”, semmilyen szerepük nincs, az egyezés szokása is teljesen eltűnt.

A polgári esküvő is kiesik a szokásrendből, ugyanis funkcióját veszítette. Korábban a fiataloknak szükségük volt arra az egyhetes várakozásra azért, hogy ha bármelyikük meggondolná magát, lehetőség legyen a házasságot felbontani, mára viszont ez az igény megszűnt. Nincs jegyességi időszak sem úgy, ahogyan ez korábban élt, a fiatalok sokszor több évig élnek egy fedél alatt a házasságot megelőzően is. Amikor a házasságra vonatkozó végső döntés megszületik, már senki sem gondolja meg magát, még akkor sem, ha erre a törvény feljogosítja őt. Egyébként a kommunizmus idején a polgári vagy a nagy eljegyzés azt a funkciót is szolgálta, hogy megszűntek a költségek: az eljegyzést a lány szülei támogatták anyagilag, a lakodalmat a fiú szülei. Mivel ma a lakodalmat legtöbbször előzetes anyagi támogatás nélkül a házasulandók szervezik, az eljegyzés fölöslegessé vált.

Az összes mai lakodalomra vonatkozó kitöltött kérdőívben az arra adott válasz, hogy mi a lakodalmatszervezés első lépése, az volt, hogy a terem kibérlése. Erre régen, amikor a lakodalmakat otthon vagy a *kultúr*ban tartották, nem volt szükség, hiszen nem volt egy nyáron annyi lakodalom, hogy ne lett volna szabad időpont mindenki számára. Manapság, egy-egy jobb vendéglő esetében két évre előre sem lehet helyet kapni lakodalomtartás céljából. A terem után a következő lépés a zenészek lefoglalása, ami régen is, ma is a mulatság garanciája volt. Régen, mivel csak egy zenész volt a faluban, a lakodalmak zenei ízlése azonos volt, ma ez is változik: a legtöbbször olyan zenészeket fogadnak, akik egyaránt tudnak népzenei és könnyűzenét is játszani, sőt a vőfélykedést is vállalják.³⁴ A lakodalom egyéb specialistái közé tartoznak a zenészek mellett ma már a fényképezők/videósok, a virágkötészek, a terem díszítésével foglalkozók, a cukrászok, a fodrászok és a sminkesek, de ide sorolhatnánk a ruhaszalonok képviselőit és az ékszerészeket is, akik hatalmas összegeket képesek elkérni, ezzel óriásira növelve egy-egy igényesebb lakodalom költségeit. Ezekre a specialistákra és az általuk forgalmazott kellékekre azután lett szükség, hogy a rendszerváltást követően a füzesieknek változott a világlátásuk, az

34 Erről lásd később a szerepköröknél.

igényszintjük, az ízlésük. Elsősorban a televízió és az internet biztosította képanyag szolgált mintául akkor, amikor az igények átértékelődtek, az elvárások megváltoztak. Mivel a lakodalom az ember életének egy kitüntetett napja, ekkor igyekeznek minden olyat megvalósítani, amiről korábban csak álmodni mertek.

A papnál tett látogatás máig sem változott, hiszen a szándékot jelezni kell, és ennek ma is megadják a módját, akárcsak régen. A hirdetéskor ma is tudják, kötelező ott lennie az új párnak a templomban, de azért gyakran megesik, hogy mégsem jelennek meg – az öregek természetesen, akárcsak régen, ma is kiszólják, kibeszélik az ilyen fiatalokat, de ez őket már nem érinti annyira érzékenyen, mint korábban, hiszen az idősek tisztelete felszámolódóban van. Újabb változást a meghívás módjában tapasztalhatunk. A meghívás is elmaradhatatlan, nem eshet ki a szokásból, hiszen az embereknek tudniuk kell, hogy meg lesznek-e hívva a lakodalomba vagy sem, de addig, amíg régen ez külön szertartás nyomán, a vőfélyek által elmondott verssel történt, ma sokszor már csak egy postán elküldött meghívó jelzi ezt. A kommunizmus idején jelentek meg a nyomtatott meghívók, amelyeket a szülők, de inkább csak a két örömya személyesen adott át a meghívottaknak. Ha nem volt meghívó, akkor a szóbeli meghívás is elégségesnek számított. Ez a szokás máig megmaradt, azt tekintik mintaadónak, ha az örömszülőknek sikerül személyesen eljutniuk minden meghívott családhoz. Telefonos vagy leveles meghívást csak az kap, aki külföldön él vagy nem elérhető. A tojásgyűjtés szokása teljesen eltűnt, hiszen akkor, amikor a lakodalmakat szélesebb körben kezdték el szervezni és több meghívott volt, a vőfélyek már nem mentek házról házra hívogatni, és tojást sem kaptak. A tojást a kommunizmus idején tartott lakodalmak esetében azok vitték, akik segíteni mentek, tehát a közeli rokonok, szomszédok. Ma nem csak tojásra, hanem egyéb ételajándéokra sincs szükség, hiszen a vendéglő konyháján készülnek az ételek.

A lakodalom napja előtti készülődés is ma már a legtöbb esetben elmarad. Erre a két korábbi időszakban azért volt szükség, mert azokat a vendégeket, akik a lakodalmas házhoz jöttek, a lakodalom napján illett megvendégelni. Amikor a lakodalmakat otthon tartották, a készülődés sokszor egy teljes hetet is igénybe vett, hiszen egyik nap készítették a laskát, másik nap vágták a tyúkokat, készítették a süteményeket, töltötték a káposztát. A *kultúrban* tartott lakodalmak előkészítése is sok időt és energiát vett igénybe, bár azokban az esetekben az ételeket nem otthon, hanem a kultúrház rögtönzött konyhájában készítették el. Manapság ritkán tartanak készülődést, inkább csak formális találkozás maradt, ugyanis ez az alkalom szolgál arra, hogy a másnapi teendőket, időpontokat megbeszéljék, illetve arra, hogy a nagyvőfély kihirdesse a vőfélyek és a nyüszüleányok párjait. Ha van készülődés, akkor ez a vőlegény házánál zajlik, de amint az esettanulmányból is kiderül, túl nagy „felhajtásnak” tartják. A mai emberek nem szívesen nyitják meg ajtóikat idegenek előtt, nem akarnak vagy nem tudnak megfelelni az elvárásoknak, és inkább lemon-

danak a szokásokról. Nagy Olga³⁵ ír arról, hogy a lakodalom mindig arra is alkalom, hogy a falu megszemlélhesse a rítus „főszereplőit”, és ezt a közösség előtti megmutatkozást ma már nem mindenki szereti.

A *hérisz* is teljesen eltűnt a szokásgyakorlatból. A lakodalom előtti napon elsi-ratták a menyasszony lányságát, bús nótákat énekeltek, aminek megvolt a maga szerepe. A lány státust váltott, bizonyos dolgok ettől kezdve tilosakká váltak számára: nem viselhette szalagjait, gyöngyeit, nem járhatott többé a táncra, meg kellett elégednie a férjével. Ezt a státust siratta el rokonai körében a lakodalom előtti napon. A kommunizmus idejéből ilyen siratókra már nem emlékeznek a füzesiek, bár a státusváltás jelentősége ekkorra még nem tűnt el teljesen. A szokás kimaradásának okát ebből az időszakból tehát nem tudjuk indokolni. Hogy ma miért nincs szükség erre? A státusváltás ma már nem annyira hangsúlyos eleme a házasságnak: bár férjhez ment, a lány ma is ugyanúgy öltözködhet, mint a lányok, a fiatalokhoz hasonlóan ugyanúgy eljárhat multságokba, akár a férjével/feleségével, akár nélküle, nem kell feltétlenül az anyósával laknia, és senki kontrolljának nem kell alávetnie magát. Régen a lánynak valóban siratnia kellett a lányságát, ugyanis megfosztották addigi életétől. Ma, a megváltozott értékrend és világszemlélet nyomán a két státus közötti különbség elmosódott, így az átmenet sokkal könnyebb. Bizonyítékul a három esettanulmányra utalhatunk vissza: Hideg Anna a szökés után három évig élt a férje nélkül az anyósa házában, mert a házasság után férjét elvitték katonának. Egy mai esetben a lány biztosan visszaköltözne a szüleihez, mert a mai szokásrend és erkölcs szemet hunyna fölötte, de ő nem ezt tette, mert az akkori mentalitással ütközött volna. Bálint Ildikó, aki a nagy létszámú, pompás lakodalmuk után a férje családjának a házába költözött, évekig alávetette magát az anyósa akaratának. Bár, saját bevallása szerint, a nagy összeget, ami a lakodalomban összegyűlt, fordíthaták volna arra, hogy Szamosújváron tömbházlakást vegyenek és új életet kezdjenek, ők alávetették magukat az anyósa akaratának, és még ma is egy fedél alatt élnek. Nemcsak ő vallja ezt magáról, hanem más adatközlők is mondják, hogy ilyennek számított régen a jó meny: engedelmesnek és férjhez menése után alkalmazkodónak az új környezetéhez. Lapuhos Kinga esete más, ott már az anyósnak nemcsak hogy nem lehetett beleszólása a fiatalok életébe, de nem is akart volna beleszólni. Ő már a „modern” anyós képét testesíti meg, akivel Kinga, bár egy faluban lakik, ritkán látogatják egymást, külön házban, külön utcában laknak, és bár a gyerek érkezésekor elkelt volna a segítségével, hagyta a fiatalokat a maguk életét rendezni.

35 „...a falubeliek, akik a lakodalom számos mozzanatát végignézhetik, valójában olyanok, mint a színház közönsége, mely élvezi és ugyanakkor bírálja is a látványosságot. Napokig, hetekig folyik egy-egy lakodalom minden részletének a megtárgyalása: szép volt-e a menyasszony, sírt-e, hogyan mondta az esküt, milyen volt a ruhája, hány nyoszolyólány volt, kik voltak a násznagyok, vőfélyek stb.” (lásd Nagy O. 1989: 184.)

A lakodalom napjának eseményei

Az alábbi táblázat a három időszak eseményeit a lakodalom napja szerint csoportosítja.

1930–1960	1960–1990	1990–2017
–	–	Megérkezik a fotós
–	–	A menyasszony a fodrászhoz megy
A vőfélyek elmennek a zenészért	A vőfélyek elmennek a zenészért	Megérkezik a zenész a lakodalmi házhoz
A vőfélyek elmennek a koszorúslányokért és elviszik őket a vőlegényes házhoz	A vőfélyek elmennek a koszorúslányokért és elviszik őket a vőlegényes házhoz	A vőfélyek elmennek a koszorúslányokért és elviszik őket a vőlegényes házhoz
A vőfélyek és a koszorúslányok elmennek a násznagyért	A vőfélyek és a koszorúslányok elmennek a násznagyért	A vőfélyek és a koszorúslányok elmennek a násznagyokért
Megérkeznek a koszorúsok a menyasszonyos/vőlegényes házhoz a násznaggal	Megérkeznek a koszorúsok a menyasszonyos/vőlegényes házhoz a násznaggal	Megérkeznek a koszorúsok a menyasszonyos/vőlegényes házhoz a násznaggal
–	–	A vőlegény/menyasszony öltöztetése
–	–	A bokréták feltűzése
Tyúk/kakasküldés	–	–
–	A vőlegény búcsúztatása	A vőlegény búcsúztatása
–	A vőlegény násznépével megérkezik a menyasszonyos házhoz	A vőlegény násznépével megérkezik a menyasszonyos házhoz
–	Viccelődés a kapuban (álmenyasszony)	Viccelődés a kapuban (álmenyasszony)
–	Búcsúztatás	–
–	A bokréták feltűzése	A bokréták feltűzése
–	–	Búcsúztatás
Indul a két menet	Indulnak együtt a polgármesteri hivatalba, onnan a templomba	Indulnak együtt a polgármesteri hivatalba, onnan a templomba
Hozományos szekér indul	Hozományos szekér indul	–
–	–	Fotózkodás

1930–1960	1960–1990	1990–2017
Találkozás a templomban	Találkozás a templomban	–
Eskü	Eskü	Eskü
Búcsúztatják a menyasszonyt	–	–
Indul a menet és a hozományos szekér	–	–
A násznép megérkezik a vőlegény házába, az anyós fogadása	A násznép megérkezik a kultúrotthonba, az anyós fogadása	A násznép megérkezik a vendéglőbe, a pincér pezsgővel fogadja
A lakodalom elbomlása	–	–
–	–	Pezsgőbontás, pohártörés
A násznép visszajön, asztalülés	Asztalülés	Asztali áldás
–	–	Az előétel elfogyasztása
–	–	Menyasszonytánc, ez indítja a mulatságot, innen kezdve lehet táncolni
–	–	Menyasszony/vőlegény/cipőlopás
–	–	A sült
–	A tortaajándékozása	A torta
Ajándékozás	Ajándékozás	Ajándékozás
Kontyolás	A menyasszony átöltözik	–
Tánc	Tánc	Tánc
A násznagy hazakísérése	A násznagy hazakísérése	–
A zenész hazakísérése	A zenész hazakísérése	–

A fenti táblázat alapján is megállapíthatjuk, hogy a lakodalmak napok eseményei mások voltak régen és ma. A legrégebbi lakodalom első mozzanata az volt, hogy a vőfélyek összegyűltek a vőlegényes/menyasszonyos házaknál, és együtt mentek el a zenészekért. Ugyanígy történt ez a középső időszakban is, ám a mai események a fotós/videós megérkezésével veszik kezdetüket, hiszen az esemény mediatisálása, rögzítése elsődleges fontosságú, egyetlen mozzanat sem maradhat ki a lakodalomról készült filmből. A zenész is a maga autójával érkezik, ha nem a faluból származik, így a szokásnak ez a része is kimarad. A kommunizmus idején szervezett lakodalmakra is hívtak fotóst a városból, de a cél nem magának az eseménysornak a megörökítése volt, hanem csupán néhány emlékfotó elkészítése. Így például, ha az adatbázis képeit áttekintjük, látható, hogy a legtöbb a belállított, pózoló kép, és kevesebb a spontán, ugyanis a fotós nem kísérte el a násznépet mindenho-

va: készített néhány képet otthon, aztán néhányat a menetről, a templomi esküről, de a mulatságba sok esetben már el sem ment. Olyan esetek is voltak (ha például a menyasszony vagy a vőlegény szamosújvári volt), amikor a fotós nem is jelent meg az eseményen, hanem a násznép vonult be a stúdióba, és ott készült el a beállított kép. Ezekből a képekből szinte minden szamosújvári ember képgyűjteményében találunk darabokat, a beállítás azonos, a stílus, a fényhatások, a stúdió kellékei, a beállítás azonos, csak a szereplők mások. (lásd 29–30. képek) Ma a fotós beépül a rítusstruktúrába, sőt, sok esetben magának a rítusnak az alakítójává válik, amikor például bizonyos eseménymozzanatok csak azért kerülnek be a szokáscselekvések közé, mert „benne vannak a fotós csomagjában”. A menyasszony és a vőlegény az esemény jó megörökítése céljából aláveti magát a fotós kéréseinek, és például sok esetben „rendelésre” csokolózik azért, mert a fotós kéri, vagy a násznépet várakoztatja, mert jók a fények, és a fotós alkalmasnak látja az új párról portréfotókat készíteni.

Régen a vőfélyek elmentek a koszorúslányok otthonába, és onnan hozták el őket a lakodalmas házhoz, ma viszont már ez a szokás is kimarad, a koszorúslányok maguk mennek el és ott találkoznak. A koszorúslányok és a vőfélyek öltözete eltérő volt a három időszakban, erről a későbbiekben szó lesz, de bármennyire is változott az öltözködés, néhány alapvető, a régi lakodalmakból származó elem megmaradt: ilyenek a vőfélybot, amire rákerül a szalag, a bokréta, amit feltűz a lány a fiú mellényére és a virágbokréta, amit a kalapjába tesz. A legrégebbi formában a fiú verssel köszöntött be a lány házába és kérte ki a bokrétát, ma ez már rigmusos beköszöntés nélkül történik, vagy egyáltalán nem történik meg, és a fiú öltözkésétől függenek a kellékek is (ha nincs kalapja, akkor nincs szükség bokrétára sem). A középső időszakban és ma is a fiú nem verset vitt, hanem virágcsokrot a lánynak. Szó volt róla már a korábbiakban, és a későbbiekben, az öltözékek vizsgálatakor még kitérünk arra, hogy a mai fiatalok nem szívesen öltöznek népviseletbe, megpróbálják modern kiegészítővel stilizálni azt, így ennek a mozzanatnak a fontossága ezért van eltűnőben.

A násznagyoknak a lakodalmas házhoz kísérése ma is ünnepélyes és jelentős pillanata a lakodalomnak. A násznagyok aprósüteménnyel, itallal várják a koszorúsokat, sokat nem időznek, hanem indulnak is gyalogosan, zenész kíséretében a menyasszonyos, illetve a vőlegényes házhoz. Ez a mozzanat is a megmutatkozást, a ceremóniajelleg hangsúlyozását célozza: a násznagyok az ifjú pár kísérői, ők is a lakodalom főszereplői közé tartoznak, ezért nekik is kijár a pompás menet, a zenész kísérete. Ennek a mozzanatnak a lebonyolításában szinte semmi sem változott az idők során, azonban onnan kezdve, hogy mindenki megérkezett a lakodalmas házhoz, a három időszak más-más eseménymozzanatot tartalmaz, célunk pedig, a különbségekre való rámutatás után, a változás okait keresni.

A legrégebbi esetekben a következő mozzanat a kakas/tyúkküldés volt, amely által megtörtént a menyasszony kikérése: a vőlegényes háznál felöltöztettek egy kakast vőlegénynek, textilből készült, otthon varrt „ruhadarabokat” adtak rá, és egy tányér sütemény, illetve pálinka kíséretében a vőfélyvel, és később a násznaggyal együtt, elküldték a menyasszonyos házhoz. Bár nem célunk a vőfélyversek

folklorisztikai elemzése, a rítuselem jobb megértése céljából nézzük meg mégis a szöveget:

A tyúk feladás

*Sokat jártam sokat láttam
 ij szép madarat még sohasem láttam
 S hogy jártamban ezt a szép madarat
 megláttam kisvőfi társammal, anyit
 futottam fáradoztam míg megfogtam.
 Most már kedves násznagyuram
 Elődbe ajándékul hoztam.
 Kedves násznagyuram ez olyan madár
 hogy 7-et tojik, 9-et köt
 Ha nem hiszi kedves násznagyuram
 itt a cédula olvassa el.*

A menyasszonyos háznál a vőfélyeket a násznagy várta, már tudták, hogy mi céllal jöttek, késleltető játékokkal próbálták megakadályozni közeledésüket (pl. bezárták a kaput), de végül csak megmutatták a menyasszonyt. Amióután a vőfély és a násznagy meggyőződtek, hogy a menyasszony házában is készülődnek, visszatértek a vőlegény házába azzal a menyasszonynak felöltöztetett tyúkkal, amit a menyasszonyos háztól küldtek cserébe a kakasért. A kakas és a tyúk egészen az 1962-es kollektivizálásig több tájegységben előfordult a lakodalmass szokások szerkezetében.³⁶ Például a szilágysági Kárásztelkén az esküvő előtt a menyasszony egy tyúkot és két almát küldött vőlegényének, aki azokat egy kakassal, kolbásszal és két tojással viszonzta. Több erdélyi vidéken általában gondosan feldíszített kakast vagy tyúkot helyeztek a fiatal pár előtti asztalra, amit Gyimesben a tréfásabb legények elloptak, majd különböző javak ellenében szolgáltatottak vissza (Pozsony 1998: 160–162).

Ördögösfüzesen szokásként már a középső időszak lakodalmi eseményei között sem szerepel, és ennek legfőbb oka az, hogy ma már a vőlegény maga is részt vesz a kikérésen. Az elem eltűnése a lakodalom szokásaiban bekövetkező leglényegesebb változásra mutat rá, és egy sor más szokáselemmel van összefüggésben. Ennek a mozzanatnak a jelentősége ugyanis abban állt, hogy a vőlegényes háznál megakartak bizonyosodni a lakodalom napján is arról, hogy készül a menyasszony, lesz lakodalom, ugyanis a legrégebbi formákban a mulatságot két helyen szervezték, az

³⁶ Referenciaként talán Balázs Lajos írásai szolgálhatnának még, aki a lakodalmi perec és a lakodalmi fenyő szimbolikájára vonatkozóan állapítja meg (lásd Balázs 2012a), hogy a menyasszony tulajdonképpen háromszor megy át beavatáson a lakodalom alatt: egyszer a hivatalos házasságkötés alatt, egyszer az egyházi esketés alatt és egyszer a lakodalmi fenyő kikérésekor. A fenyőkikérők az útjuk során a tyúk vándorlására vonatkozó énekeket énekelnek, és ez az az elem, amely megteremtheti a hasonlóságot a két szokáselem között. Ez a mozzanat is, amely a tyúk- és kakasküldés játékból áll, megragadható lehetne szimbolikus szexuális játékként, egy nevedik beavatásként?

ifjú pár csak a templomban találkozott. Az eskü előtt a vőlegénynek tilos volt látnia menyasszonyát, így vele csak az úrasztala előtt találkozott: a vőlegényes ház násznépe és a menyasszonyos ház násznépe külön indult el a lakodalomba és csak egy rövid útszakaszon mentek együtt, ugyanis a hídnál, a templom közelében kellett mindkét menetnek lennie, mire elkezdtek harangozni. A templomba is külön mentek be, aztán a vőlegényt is, a menyasszonyt is a vőfély elővezette, és ők csak ott találkozhattak. A kakas- és tyűkküldés szokása tehát ezeknek a további mozzanatoknak az ismeretében nyeri el jelentését, és válik elválasztó rítuselemmé. Ez a szokás a legrégebbi formában található meg, a szocialista időszakban teljesen eltűnt, a mai fiatalok egyáltalán nem ismerik, talán pontosan azért, mert a mögöttes szimbolikus tartalom már nem ismeretes számukra, vagy mert a lakodalomnak a szexualitással kapcsolatos rítuselemei eltűntek.

Ezt a mozzanatot a hagyományos lakodalomban a templomba való indulás követte, a két másik időszakban viszont megelőzte a vőlegény és a menyasszony búcsúztatása. A régi formában a búcsúztatás csak a templomi eskü után következett, és csak a menyasszonyt búcsúztatták, hiszen ő vált el addigi otthonától. A későbbiekben a búcsúztatás a vőlegényre is kiterjedt, egyrészt főként amiatt, mert ő maga is elköltözött a családi házból, másrészt azért, mert a szokás logikája is megváltozott, a státusváltást a vőlegényre is kiterjesztették. Itt, ahogyan a későbbiekben még szó lesz erről, az átmenetiség fázisainak sorrendjében is változás következik be: kisebb szerep jut az elválasztó, preliminális rítusoknak, és nagyobb szerep a beépítő rítusoknak. Ha a két utóbbi időszakot vizsgáljuk, akkor a templomba való indulást megelőzően a vőlegény és a násznépe a menyasszonyos házhoz megy és kikéri a menyasszonyt. Útjukat ekkor szokták elkötni, illetve ekkor szokták játékosan megviccelni a menyasszonyt keresőket azzal, hogy nincs menyasszony, vagy azzal, hogy idős asszonyt vagy fiatal leánykákat hoznak ki helyette. Ezeknek a késleltető játékoknak a szerepe az átmenet tudatosítása volt, játékos figyelmeztetésül szolgált arra, hogy a vőlegény alaposan gondolja meg szándékát. A késleltető játékoknak ma is nagy szerepük van, talán ezek azok az elemek, amelyek máig hordozzák a régi lakodalmak ízét. A kötél, az út szimbolikája ma már nem ismerős számukra, de a játékok helye van a rítusokban, ezért gyakran emiatt maradnak meg ezek a régi elemek.

A vőlegény búcsúztatásának a kommunista időszakban lett nagyobb szerepe, ugyanis ekkor adódott lehetőség arra, hogy az új pár új otthonba költözzön. Amíg a fiú a családi házban maradás jogát élvezhette, a búcsúztatásnak semmi értelme nem volt, hiszen a fiú sehova nem ment, hanem visszatért a családi házba a menyasszonyával. A búcsúztatás inkább a menyasszonyt érintette, aki valóban elbúcsúzott addigi lakásától, rokonaitól, szomszédaitól, szüleitől, testvéreitől, és ezután már csak látogatóba járt haza. A búcsúztatóknak ezért sokszor tragikus kicsengésük volt, gyakran történt meg, hogy sírtak is a rítus alatt. Manapság a fiatalok kerülnek a lakodalom alatt a szomorú pillanatokra, erre több példa is van: bár az árva leány búcsúja nagyon szép (az idősebbek szerint), adatközlőm sajnálkozva mondja, hogy unokája nem kívánta a vőfélyvel elmondani a saját esküvőjén, hogy ne legyen szomorú kicsengésű az esemény. A szomorúság kiiktatására való törekvés ragadha-

tó meg abban is, hogy ma már a búcsúztató nem mindegyik versszakát mondják el a vőfélyek. A szomorú hangvétel régen még hozzátartozott a rítushoz (pl. sirató a lakodalom előtt, búcsúztató), ma viszont ez főként amiatt marad ki, mert az átmenet rituális jellegét nem érzik annyira erőteljesnek. Az, ami már nem bír rituális jelleggel, könnyebben kiesik a szokások közül, így fölöslegesnek érzik mutatni a szomorúságot, megjátszani a sírást, amikor ez a lány életének a legszebb napja. A változás ma már nem releváns, korábban is hangsúlyoztuk, nincs igazi státusváltás, hiszen a lány élete alig változik valamit az asszonykorba lépéssel, sőt, könnyebb élete lesz, hiszen nem kell szembenéznie a szülői kontrollal. A búcsúztatás a középső időszakban rögtön a vőlegény és násznépe megérkezése után történt, ezzel is az eltávolító jelleget hangsúlyozva, ugyanis adatközlőim állítják, hogy addig nem mehetett be a házba se a vőlegény, amíg a menyasszonyt el nem búcsúztatták. Ma ez fordítva történik: a vőlegény érkezésekor esetleg eljártsszák az álmenyasszonyos tréfás játékot (ha „arravaló” a násznagy, vagy a násznépben akad egy-egy tréfásabb ember), majd a vőlegényt beengedik a házba, hogy megkeresse választottját. Amikor megtalálja, odaadja neki a hozott menyasszonyi csokrot, és megcsókolják egymást. Ezeknek a nyilvános intim gesztusoknak a múltban nem volt helyük a lakodalmi szokásokban, a vőlegény a menyasszonyát nem csókolhatta meg nyilvánosan, csak a kontyolás után. A szexualitás gyakorlását ki kellett várni. Ma, mivel lazultak az erkölcsök, említettük már, hogy sok esetben a házasság több évig tartó együttélés után valósul meg, az elválásnak nincs valódi értelme, tartalma. A rítus megmarad, de nagyfokú deritualizálódás megy végbe: a szokások gesztusokká válnak, amelyek mögül eltűnik a tartalom.

A búcsúztatás után a menyasszony a vőlegény, a szülők, a násznagyok és a testvérek mellére tűzi a bokrétákat, és menetbe állva elindulnak a polgármesteri hivatalba, majd a templomba. Bár az eltávolító jelleg megszűnőben van ezt a rítust illetően, azért ez mégiscsak megragadható abban a tényben, hogy a két fél külön megy a menetben: a menyasszony megy elől a két násznagy karján, a vőlegény pedig mögötte, oldalán a két násznagyasszonnyal. Annak is jelentősége van, hogy a menyasszony megy elől, hiszen a lakodalom valójában az ő beavatásáról szól. Ez a felállás azután is így történik, hogy kijönnek a polgármesteri hivatalban tett fogadalomról, hiszen összetartozásuknak a valódi tartalmát csak a templomi eskü adja meg. Amíg korábban a hivatalos eljárás egy héttel hamarabb lezajlott, addig ma ez a lakodalom napjára esik, hiszen egyszerűbb így – állítják az adatközlők.

A templomba érkezve a régi változatban külön megy be a menyasszony és leül az asszonyok padjába, és külön a vőlegény, aki a férfiak padjában foglal helyet. Innen a nagyvőfi vezeti ki őket rendre az úrasztala elé, ahol aztán a pap kérésére kezét fognak és megesküsznek. Ma egyszerre mennek be a templomba, de egymás mellé ma is csak az úrasztala előtt állnak.

A templomi szertartásnak ma már vannak kiegészítő elemei is: színesítheti a „műsort”, ha például a násznagyasszony vagy valamelyik koszorúslány verset mond. Sok esetben ma itt húzzák egymás ujjára a karikagyűrűket is, és az eskü után is helye van a hitvesi csóknak. A templomból kifele jövet a fogadalom ünnepi mi-

voltát tánc erősítette meg, amit a násznép a templomkertben vagy az utcán táncolt el. Ma ezt az örömet például a magasba eresztett galambok jelképezhetik, melyeket az ifjú pár és a násznagyok engednek el. A hagyományos lakodalomban a fiatal pár útja a templomból a menyasszonyos házhoz vezetett, és csak ekkor történt meg a menyasszony búcsúztatása. Az eskü még nem jelentette a beavatást, a küszöb-állapot csak azután (vagy még talán azután sem) számolódtott fel, hogy az anyós házába fogadta menyét. A hozomány kikérése verses formában zajlott, és a vőfély, illetve a násznagyok bonyolították le. A vőfélyes füzetek szövegei az ágy kikérésének nevezik ezt a rítust:

Az ágy kikérése

*Gondolom tudják már kigyelmetek nyilván
Hogy a mi vőlegényünk most mit kíván.
Illő tisztelettel általam kéreti
Hogy mátkája ágját adják által neki.
A szállításért nem kérünk semmit sem
Ami vőlegényünk elviszi ingyen.
De azért nem akarjuk ám a kentek házát
Megadjuk ha kell az ágnak az árát.*

A templomból visszatérő sereget a menyasszonyos háznál már várták a díszesen felöltöztetett, felbojtozott ökrös szekerek. A mondóka elhangzása után a szekerekre rakták a menyasszony holmiját (ládát, textíliákat, párnákat, ágyat, később modernebb bútordarabokat is: toalettasztalt, foteleket, kisasztalt stb.), elbúcsúztatták a menyasszonyt és elindultak a vőlegényes házhoz, ahol az anyósa már várta. A kapuban az örömanjának szóló csujjogatásokkal kérték a kapu kinyitását. Az anyós a ház küszöbén várta menyét egy tányér süteménnyel és egy üveg pálinkával, amiből megkínálta és ezzel szimbolikusan befogadta családjába. Ekkor szólította először lányomnak, és tanácsokat is adott neki arra vonatkozóan, hogy milyen elvárásai vannak vele szemben. Ennek a szokásnak nem volt külön mondókája, a két nő spon-tánul beszélt. Ma is megmaradt ennek a beépítő rítusnak a fontossága, hiszen a régi formák után a kommunizmus idején az anyós a kultúrház ajtajában, szintén a küszöbön fogadta menyét, ma pedig a vendéglő ajtajában várja. Az újabb változatokban még az is beépült a szokásba, hogy nemcsak az egyik anyós várja a fiatalokat, hanem mindkettő, hiszen ma már kettős társadalmi változás tapasztalható: a vőlegénynek is, a menyasszonynak is be kell tudnia épülnie a másik családjába.

A régi lakodalomban a násznép ekkor eloszlott, mindenki hazament megetetni az állatokat, este pedig, ahogy besötétedett, visszajött mulatni. Addig a lakodalmas házaknál átrendezték a szobát, bútorokat vittek ki és padokat tettek be, hogy a násznép le tudjon ülni vacsorázni. A középső időszakban ekkor mindenki beült a kultúrotthonba, a sűrűn egymás mellé helyezett padokra, és indult a lakoma. Ma a vendéglő ajtajában néha még az anyósok fogadják az ifjú párt, de a legtöbb esetben

a vendéglősök által beépített rítuselem, a pezsgőbontás és pohártörés következik. Bár adatközlőim szerint ezt ők nem kérték, a vendéglő elengedhetetlen mozzanatként tartja, és sokszor az ifjú pár véleményének a kikérése nélkül bonyolítja le a rítust. Arra is van ma már példa, hogy a lakodalom egy másik specialistája, a fotós szól bele a rítusba, ugyanis a fotózkodás is a szokáscelemek egyik eleme. Bár a fotós feladata dokumentálni az egész lakodalmat, a beállított fotókat is el kell készíteni, így sokszor az történik, hogy a násznép bevonul a vendéglőbe, és a pár csak félórás/órás késéssel érkezik, mert azalatt portréfotókat készítenek.

A multság menetét régen a vőfélyversek általi rend diktálta, és első mozzanata a pálinka *feladása* volt. Ma a vőfély szerepe itt, ennél a mozzanatnál már lejárt, és a szót általában valamelyik zenész veszi át, aki a mikrofonba mondja be, hogy éppen melyik fogás következik. Ő mondja el az asztali áldást is, ha a meghívottak között nincs ott a lelkész. A pálinka feladása után következett a bor, a leves, a sült, a káposzta és végül a sütemény feladása. A vőfély szerepe volt a hosszú asztalülés alatt szórakoztatni a vendégeket, amire ma már azért sincs szükség, mert az előétel elfogyasztása után következik is az új pár nyitótánca. Erre a mozzanatra külön tánctanárral készülnek azok, akik nem túl tehetséges táncosok, és betanult mozdulatsort adnak elő, ami sok esetben művi. Az új pár tánca után már bárki felállhat táncolni, így az asztalülés nem tart olyan sokáig, mint régen, amikor a túl szűk lakószoba biztosította az egyetlen helyet a multság számára. A régi lakodalmakon, de még a középső időszak lakodalmaiban is csak éjfél után kezdődött a tánc, amikor a levelek elfogyasztása, így összeszedhették az asztalokat. A szokás megváltozását ebben az esetben a hiányosságok feloldása okozza. A táncos multság alatt történik meg ma az, ami régen egyáltalán nem volt szokás, hogy ellopják a menyasszonyt, majd – újabban – a vőlegényt is. Ezek a játékos kitérők a lakodalom hangulatát, játékosságát hivatottak szolgálni, ugyanis a visszatérők ma már nem pénzt vagy pálinkát kérnek cserébe a menyasszonyért, mint a korábbi változatokban, hanem különböző feladatok elé állítják a rítus „főszereplőit”: a vőlegény az anyósáról kell dicserő szavakat mondjon büntetésül, hogy nem vigyázott eléggé menyasszonyára. Gyakorik a szexuális konnotációjú játékok is, amelyek a beavatást segítik: a menyasszonynak például egy tojást kell átcsúsztatnia a vőlegény egyik nadrágszárából a másikba úgy, hogy a tojás ne törjön el. Bár ezek a szokások a régi lakodalmakból hiányoztak, és idegen mintára épültek be a mai formákba, mégis szervesen illeszkednek az egységbe, összefüggenek a szokás rituális logikájával, és a beavató rítusok körébe sorolhatjuk őket.

A sült, majd a torta ünnepélyes behozatala a rituális étkezés módjának a megadását jelenti, és ez is a vendéglősök nyomán került be a szokásrendbe, akár csak a pezsgőbontás utáni pohártörés. A sült behozatala előtt a teremben lekapcsolják a villanyt, hogy érvényesülni tudjon az a láng, amit a tányérokon gyűjtanak. A pincérek rátermettségének és kez ügyességének a megmutatkozását hivatott szolgálni e mozzanat, a rítus szempontjából semmilyen jelentése nincs. A tortát szintén ünnepélyesen szolgálják fel, egy nagy állványon gurítják be, majd miután a menyasszony és a vőlegény közösen fogva a kést megszelte, a vendégeknek is adnak a több-

emeletes édességből. Ma, a felszeletelést megkönnyítendő, az is gyakori, hogy a torta maga kisebb, vagy ha nagyobb is, akkor csak a legfelső emelet igazi, a többi csak díszes karton, és a vendégek tulajdonképpen nem ebből esznek, hanem a cukrászda által előre elkészített szeletekből. Ez az apró csalás teszi lehetővé a pillanat pompájának a megőrzését és ugyanakkor a gyakorlatiasság érvényesülését. A rituális étkezésnek és a pompás tortáknak a divatja nem teljesen új. A kommunista időkben mindenki vitt tortát a lakodalomba, és egymást megkínálták ezekből a tortákból, a hangsúly itt is a közös étkezés rituális funkcióin volt. A két násznagynő tortáját a menetben is díszként vitte a két vőfély, ezzel is a pillanat ünnepélyességét emelve. Ez a szokás átszármazott a mai lakodalmakba is, hiszen a 2000-es évek elején a menyasszony tortáját ha nem is a násznagynő készítette már el, de ő fizette ki a cukrászdában. Mivel a torta kiválasztása ma már esztétikai szempontokat is feltételez, megrendeléséről a menyasszony gondoskodik, és ő is fizeti ki azért, hogy a násznagyokat ne terheljék plusz költségekkel. Ebben az esetben is a gazdasági helyzet változása, az új pár anyagi függetlensége a szokás alakítója: amíg a pár nem bírt önálló anyagi háttérrel, addig rászorultak a szülők, a násznagyok segítségére, de ma ez már nem így van, hanem ők döntenek afelől, hogy a begyűlt összegeket mire költik, mennyire akarnak sok pénzzel megmaradni és a lakodalmi „szolgáltatásokat” minimálisra csökkenteni, vagy pedig minden pompás kínálatot elfogadni, ami a „specialisták” részéről érkezik. Erről a későbbiekben, az anyagi vonatkozások vizsgálatánál még kitérünk.

A mindenkori lakodalomban az ifjú párt megajándékozzák, ennek pedig régen külön ünnepélyes pillanatát jelentette be a vőfély. Az általa emondott vicces szójátékok vezették be az ajándékok vagy a pénz átadását. Az idők során az ajándékozás különféle változataival találkozunk, attól kezdve, hogy *ígért egy malacot, aztán sose adta meg*, odáig, hogy például az örömszülők jelentős összegeket ajándékoznak az ifjú párnak. Az ajándékozást kísérheti kikiáltás, de lehet borítékos változata, történhet diszkréten vagy nagy felhajtással az ifjú pár igényei és a divat logikája szerint. Ennek a rítusjellege csökkentett, inkább gazdasági jellegű szokáselem, ezért itt csak megemlítjük, később majd részletesen is vizsgáljuk. Különféle változataival találkozunk, de a szokáscselekmény szerves részét képezi az általunk vizsgált legkorábbi lakodalmaktól máig.

A lakodalmak régi formáiban az ajándékozást követően a menyasszonyt felkontyolták. Ez általában egy másik helyiségben történt, a násznagyasszonyok és az anyós jelenlétében. Ez a mozzanat jelentette a menyasszony tulajdonképpeni beépítését az asszonyok társadalmába azáltal, hogy haját már nem szalagba, hanem kontyba kötötték úgy, ahogyan csak az asszonyok viselték. A vőfélyvers segíthet a szokáselem rituális tartalmainak a jobb megértésében:

Kontyoláskor

*Szerencsés joestét kívánok e házgazdának
 Vele egyetemben a kedves násznagyurnak
 Mint a közönséges egész frekvencának
 Ugy az elejének mint az utoljának
 tekintsenek én rám jaj de porul jártam
 Ami rajtam történt de rég így akartam
 Szaporán kívánom terjed ki felettem
 A te familiád kívánt öröme
 életek terjedjen sok jóval, s ne ujitson
 semmi változásom meg ne szomorítson.
 Szép menyasszonyunkat egy kicsit félrehívtam
 Hogy a ház tájékát neki megmutassam
 Akkor még lány volt a mi menyasszonyunk
 Most már a szobába mint menyecskét hoztuk
 Fontos kötelesség szállott a vállára
 Adjon Isten szerencsét a hordozására
 Legyen családjuknak hű anyyala
 Legyen fölöttük az Isten áldása.*

Bár a vers nem minden szavának jelentése egyértelmű, mégiscsak az átmenet fontosságát hangsúlyozza, ugyanis a kontyolás alatt a lányból asszony lett. Mivel később a hajviselet divatjának a megváltozásával a szokás maga lehetetlenné vált, a kontyolást a menyasszony átöltözése helyettesítette. Ekkor már nem az anyósától kapott kendőt kötötték a fejére, mert már nem viseltek kendőt, de a szokás tovább élt, ugyanis az anyóstól kapott kiskosztümbbe öltözött át a menyasszony. Manapság mindkét szokás kikopott, nincsen kontyolás sem, átöltözés sem, hiszen a kontyolásnak nem lenne értelme. Az elhálás szokására már senki sem emlékszik adatközlőim közül, pusztán halvány jelzések utalnak arra, hogy valaha a Mezőségen³⁷ is kitüntetett szerepe lehetett.

Balázs Lajos, amikor a lakodalmi perec szexuális konnotációkat hordozó rítusának eltűnési okát keresi, arra a következtetésre jut, hogy „a házasság előtti nemiség hagyományos tilalmának, moráljának fokozatos, aztán felgyorsult lazulása” okozta a szokás eltűnését. Szerinte „átértékelődött a szüzesség erkölcsi súlya, leértékelődött az, amit a paraszti társadalomban »a leány legnagyobb vagyonának« tekintettek. [...] Más szóval kialakulhatott az a szóban meg nem fogalmazott közösségi konszenzus (erre van más hasonló példa a népi kultúrában, folklórban), hogy azt, ami megtörténik már házasság előtt és vétségnak bizonyul, értelmetlen

37 Említettem már azt a szokást, hogy amikor másnap a menyasszony násznépe átmegegy a völgyégyes házhoz újjasszonyt látni, akkor csendben mennek, lopakodva, hogy senki se hallja meg érkezésüket. Ez valószínűleg arra utaló elem, hogy a régmúlt időkben igyekeztek az új párt rajtakapni a szexuális együttléten.

ritualizálni. Azt az átváltozást, átmenetelt – női identitásváltást –, amit ebben a kultúrában mindenki tud, és beszél róla, nem szükséges szertartásosan is a közösség tudomására hozni. Még jelképesen sem, mert maga a beavató rítus válik komikussá.” (Balázs 2012b: 16.) A középső időszakban a kontyolás rituális jellegét eltörli a pénzsámlálás mozzanata, amely az eltolódást jelzi a rituális tartalmak felől a gazdasági érdek felé.

A kontyolás után Füzesen már csak a tánc, a szórakozás következik, illetve az a mozzanat, amikor a menyasszony násznépe átjön újasszonyt látni. Erre csak homályos adatok vannak, ugyanis gyakran történt meg az is, hogy az ifjú pár ment át hajnalban, a kontyolás után, a menyasszonyos háznál mulatókhoz az ott összegyűjtött ajándékért.

A násznagy és a zenész hazakísérése jelzi a hagyományos lakodalom végét, ez a szokás mára már teljesen eltűnt, ugyanis a mai lakodalmak az ajándékozással járnak le.

A lakodalom utáni események

1930–1960	1960–1990	1990–2017
Kijárási tilalom	–	–
Az újasszony felmutatása	Az újasszony felmutatása	–
A menyasszony elajándékozza szalagjait	–	–

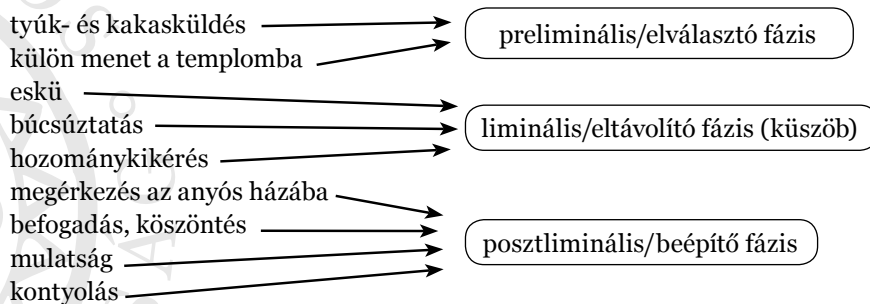
A lakodalom után történik meg a menyasszony harmadszori beavatása is, ugyanis a nász után egy újabb liminális, küszöbállapotba kerül: egy hétig nem szabad elhagynia anyósa házát, sőt munkálkodnia sem szabad, mert tisztátalan állapotban van mindaddig, amíg fel nem mutatják, más szóval amíg el nem viszik a templomba az esküvőt követő első vasárnapon (lásd Bárh 2005: 139–142). Ez a tisztátalan állapot azonos azzal az állapottal, amelyben a hathetes anya van. A gyermeke születése után az asszonyt ma is „betegasszonynak” nevezik a Mezőségeen, és ugyanazok a tilalmak vonatkoznak rá, mint az újasszonyra: nem szabad vízért se kimennie a kútra, nem szabad főznie stb., mert tisztátalan állapotban van. Mindaddig meg nem tisztul, amíg a gyermekét meg nem keresztelik, illetve amíg fel nem mutatják a templomban. Csonka Takács Eszter a gyimesi csángóknál végzett hasonló kutatásokat, és kapcsolatot lát a tisztátalansági állapotok között, sőt a harmadik átmeneti helyzetre, a temetésre is kiterjeszti az átmenetiség fogalmát: a halottal kapcsolatos tisztátalanságra (lásd Csonka–Takács 2006). Erről a szokásról a mai újasszonyok is tudnak, de többen is jelezték, hogy nem bírták kivárni az egyhetes bentmaradást, és mivel a közösség normái ma már nem annyira szigorúak, megszegték a szabályt. Az a szokás viszont ma is általánosan elterjedt, hogy a lakodalmat követő vasárnapon az új párnak illik ott lennie a templomban. Sok esetben ezt még mindig *felmutatásnak* hívják.

A szalagok és gyöngyök elajándékozása a beavatás zárómozganata, jelezvén, hogy a lánykodás ideje lejárt, a szalag funkcióját veszette.

Forgatókönyvek az átmenetiség fogalmának a tükrében

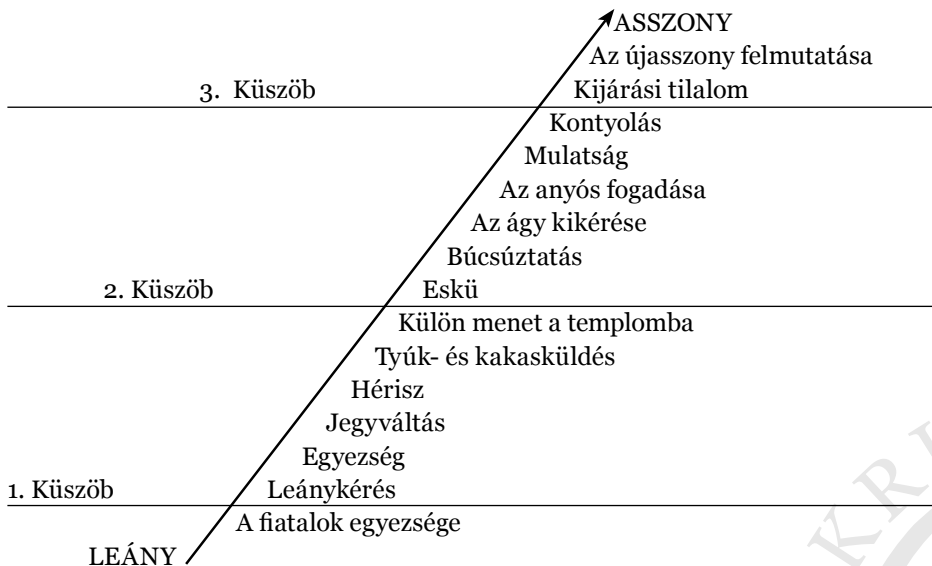
A legrégebbi formában az eltávolító, elválasztó rítusok nagy jelentőségére bukkanunk, és visszatérhetünk az átmeneti rítusok vizsgálatokor leszűrt következtetéseinkre: a lakodalomban megjelenő rítuselemeket nagyon nehéz a preliminális–liminális–posztliminális hármassága szerint végiggondolni, mert a három fázis nem ebben a sorrendben követi egymást, vagy ha igen, akkor ez csak egy-egy kisebb-nagyobb egységre érvényes, például a lakodalom napjának eseményeire. Egy-egy elem behatárolása valamelyik fázis egyikébe a kontextustól is függ.

Ha csak a lakodalom napjának eseményeit vizsgáljuk, a következőképpen szemléltethetnénk az átmenet fázisait a legrégebbi lakodalomban:

Az eskü például, ha a folyamattól, a kontextustól függetlenül vizsgáljuk, beépítő elemnek tűnhet, azonban a szokáscselekményeket folyamatszerűségükben követve az tapasztalható, hogy az egyházi „beépítésnél” sokkal fontosabb a „világi hatalmak” általi beépítés, ami az új házba való befogadást jelenti. Ezzel a beépítő mozzanattal aztán kezdetét veszi egy újabb átmeneti időszak, amikor is az újasszonynak be kell bizonyítania, hogy döntése komoly súlyú, és valóban be tud illeszkedni az új családjába.

A hagyományos formában a menyasszony tulajdonképpen háromszor kerül liminális állapotba a státusváltás során:

A három fázis logikája szerint a rítusok sorrendjét a következőképpen ábrázolhatjuk:

A fiatalok egyezsége Leánykérés	Preliminális/Elválasztó
Egyezés	Liminális/Eltávolító
Jegyváltás	Posztliminális/Beépítő
Hérisz Tyúk- és kakasküldés Külön menet a templomba	Preliminális/Elválasztó
Eskü Búcsúztatás Az ágy kikérése Az anyós fogadása	Liminális/Eltávolító
Multság Kontyolás	Posztliminális/Beépítő
Kijárási tilalom	Liminális/Eltávolító
Az újasszony felmutatása	Posztliminális/Beépítő

Ha a középső időszakra és a mai lakodalmakra vonatkozóan vizsgáljuk a táblázatokat, azt tapasztalhatjuk, hogy a lakodalom szokásrendszere leegyszerűsödik, kiesik a menyasszony háromszoros beavatása, és az elválasztó rítusoknak csökken a jelentőségük (lásd a félkövérített elemeket). Ez azzal is magyarázható, hogy a stá-

tusváltásnak ma már nem annyira hangsúlyos a közösségi szerepe, mint korábban volt, a lány helyzete alig változik a lakodalom után. „A tradicionális házasságokból hiányzott az érzelmi közösség igénye, azt a gazdasági és társadalmi elvárásokra alapozták. A tradicionális házasságban nincsenek alternatív szerepértelmezési lehetőségek. A válás a család instabilitását jelenti, s ez tradicionális közösségekben alapvető ütközést jelent a normarendszerrel. Tradicionális létfeltételek között a nők válása szinte teljesen reménytelen, hiszen férje családjából kiválva nem volt lehetősége önálló egzisztencia teremtésére. Miután a nők is kiszakadtak a hagyományos munkamegosztás által kínált szerepből, egyre inkább anyagilag is tudták függetleníteni magukat. Az alá- fölérendeltségen alapuló házastársi kapcsolat ott és akkor érvényesül, amikor a nő egyetlen reális megélhetési lehetősége a házasság. Ha a feleség »kint« is talál munkát, már kevésbé elnyomott.” (Kotics 2001: 30.) Főként ezekkel a tényekkel magyarázható a nőket érintő változás. Az asszonystátus ma már mást jelent, mint régen, úgy, ahogyan ezt az alábbi táblázat mutatja:

Asszonystátus régen	Asszonystátus ma
Különbségek	
Az anyós házában kell laknia.	Az asszony a férjével külön lakik a szülőkétől.
Az anyós által diktált rend a meghatározó.	Már nem az anyós diktálja a házirendet.
A mulatságba csak a férj társaságában szabad menni.	Bármikor elmehet szórakozni akár egyedül is.
Kötelező a konty, a fejkendő és az asszonyokhoz illő ruha viselete.	A lányokhoz hasonlóan is öltözködhet, ha alakja megengedi.
Engedelmeskednie kell a férjének.	A férj és a feleség partnerek, akik közös megegyezés nyomán döntenek.
Nem illet pajzánkodnia, hangoskodnia, visszafogottabban kellett viselkednie.	Ugyanúgy viselkedhet, mint korábban.
Hasonlóságok	
A templomban az asszonyok padjába kell beülnie.	

A lakodalom helyének változása – a térelemek kitüntetett szerepe

Ördögösfüzesen a három vizsgált időszak elsősorban a lakodalomtartás helyének különbözősége mentén választható el egymástól. Az általunk vizsgált első időszakban, az 1930–60-as években a lakodalmakat inkább otthon tartották, mert nem létezett a faluban egyetlen olyan hely sem, ahova nagyobb tömeget lehetett volna begyűjteni. Később, az 50-es évektől már sátorban is szerveztek lakodalmat, ha sok volt a vendég. Mivel a lakodalomtartás ideje megváltozott, és már nem télen, ha-

nem nyáron tartották a multságokat, nem kellett a fűtött házban szorulni, hanem az udvar terét is ki lehetett használni erre a célra. Hogy a változást illetően mi volt elsődleges, az időpont változása-e vagy pedig a tér megváltozása, arra adatot nem tudtunk szerezni.

A sátrakat szintén a ház mellett építették fel, az udvaron és az utcán, úgy, hogy a házban vagy a nyári konyhában főztek. Ördöngösfüzesen 1974-ben épült fel a kultúrház, így lassan a lakodalmakat is ott kezdték tartani. Ma a kultúrház biztosította körülmények már nem felelnek meg a füzesiek esztétikai, kényelmi igényeinek, sem a törvény által előírt higiéniai elvárásoknak, ezért a 2000-es évektől a lakodalmakat már városon tartják, vendéglőben. Sztrinkó István szerint, aki a lakodalom és a ház kapcsolatáról írt tanulmányt: „Az 1950-es évektől a hagyományos lakodalom további átalakulását figyelhetjük meg, amelyet mindenekelőtt az jelez, hogy elmaradnak a mágiikus tartalmú cselekvések. Többnyire elszakad a lakodalom a lakóháztól is, a kultúrház vagy az étterem nagytermében rendezik meg.” (Sztrinkó 1983: 377.)

Ha a lakodalom szokásainak térhasználatát vizsgáljuk, nemcsak a multság helyére kell figyelmet fordítanunk, hanem a többi térelemre is. A kitüntetett helyeket – mindhárom korszakból – a szokáselemek sorrendje szerint egy táblázatban tudjuk összesíteni:

Rítuselem	Hely
Egyezés	A menyasszony háza
Jegyváltás	Községháza, a menyasszony háza
Hívogatás	A falu utcái
Készülődés	A vőlegény háza, a menyasszony háza
Hérisz	A menyasszony háza
A koszorúslányok után	A koszorúslányok udvara, a falu utcái
A násznagyok után	A násznagyok háza, a falu utcái
Tyúk- és kakasküldés	A menyasszony és a vőlegény háza
Menet	A falu utcái
Eskü	A templom (úrasztala, asszonyok padja, férfiak padja, iroda, templomkert)
Búcsúztatás	A menyasszony és a vőlegény háza (a ház belseje, udvar, küszöb)
Ágy kikérése	A menyasszony háza
Érkezés a vőlegény házához	A vőlegény háza (udvar, kapu, küszöb)
Multság	A vőlegény háza, a menyasszony háza
Kontyolás	A vőlegény háza vagy a szomszéd ház
Kijárási tilalom	A vőlegény háza
Az újasszony felmutatása	A templom

A vőlegény és a menyasszony házának minden rítuselem esetében kitüntetett szerepe van, hiszen innen indul útjára a két beavatásra váró fiatal. Ekkor a ház minden része, az udvar, a szobák nyitottakká válnak a szomszédok és a készülődésben segítők előtt. Hogy a násznép elférjen, átrendezték a lakásbelsőt, kivitték a székeket, asztalokat, és csak a legszükségesebb bútort hagyták bent. A legrégebbi lakodalmakban, amikor a mulatságot is bent tartották, úgy alakították ki a szobabelsőt, hogy mindenki asztalhoz tudjon ülni. A zenészeket egy kicsi emelvényre állították, amelyet szintén a szobában helyeztek el. Amikor az asztalülés lejárt, akkor a vőfélyek a bútorzatot kivitték, hogy helye legyen a táncosoknak. Később, amikor a lakodalmakat már kint tartották, a ház mellé béreltek egy sátrat is, amit közvetlenül az udvarra építettek, ide helyezték el a szintén kölcsonbe vett padokat, asztalokat. A sátorponyvát háziszőttés abroszokkal, terítőkkal díszítették, a mennyezetre pedig színes krepp-papírból font girlandokat tettek. Szintén ebben a periódusban terjedt el a lakodalom díszletei között az *Isten hozott* feliratos tábla használata is. „Az 1950-es évektől a hagyományos lakodalom további átalakulását figyelhetjük meg, amelyet mindenekelőtt az jelez, hogy elmaradnak a mágikus tartalmú cselekvések. Többnyire elszakad a lakodalom a lakóháztól is, a kultúrház vagy az étterem nagytermében rendezik meg. Így csak az esküvőre indulásig funkcionál a ház, ami egyben kevesebb átalakulást is jelent, hiszen nincs szükség lakodalmi konyhára, a szobát sem kell berendezni vacsorához stb.” (Sztrinkó 1983: 377.) A násznépnek a lakóházba való beengedése annak a jele, hogy az ember kitarja a falu előtt intimitásának a helyét, láthatóvá teszi magánéletét a közösség előtt. A ház elsősorban reprezentatív funkciói miatt válik az egyén jelképévé. Az ember házatájékának a tisztasága, tárgyainak a minősége, a háza mérete, az udvaron megtalálható rend, jószágainak a száma stb. mind őt minősítik. „A ház a benne lakó személyiségének a megduplázódása, tehát a személyiség jelképe.” (Tánczos 2006: 204.) A mai lakodalmak esetében még gyakori az, hogy a vőlegényt és a menyasszonyt a saját otthonából indítják útjára, azonban már arra is van példa (lásd az előbbi esettanulmányban), hogy a vőlegény édesanyja nem akarta a „felfordulást”, amivel a lakodalmi készülődés jár, és nem fogadta a régi szokás szerint házába a fiatalokat a lakodalom előtti napon. Ez a gesztus a társadalom átalakulását, az egyén és közösség viszonyának a megváltozását bizonyítja. Ma már nem szívesen mutatkozik meg az ember a közösség előtt, a saját háza kapuján belül éli az életét, és nem szereti, ha ebbe az intimitásba beleszólnak. „A házzal kapcsolatos mágikus szokások nagyrészt a lakodalom két szakaszában fordulnak elő: az újasszony fogadása és a menyasszony búcsúzása során. [...] Nagyvonalakban Európa számos népénél megegyeznek, sőt Európán kívül is hasonló formában jelennek meg, de egyes változatok elterjedési területe jól körülhatárolható. Ezek a szokáscselekvések több irányúak, mai értelmezésük szerint általában szerencsét, gazdagságot, bőséges gyermekáldást hoznak az új párnak.” (Bartha 1983: 382.)

A ház kitüntetett része a kapu és a küszöb, amelyeknek szimbolikus jelentésük van. Itt állítják meg a vőlegény seregét, és csak akkor engedik be, ha a játékba beállva megválaszolják a feltett kérdéseket. A *Szimbólumtár* szerint „a kapu két kü-

lönböző terület közötti áthaladás és határvonal jelképe” (Újvári 2001: 246). A nyíló kapu ugyanakkor szexuális jelkép is lehet, hiszen a birtokbavételre, a meghódításra utal. A lakodalmas sereg érkezésekor a zárt kapuk ma is arra utalnak, hogy a menyasszonyt nem könnyen adják, játékosan előadják a háziak, hogy a vőlegény rossz helyen jár, azonban végül mégis beengedik. A késleltető játékok szerepét az idő kontextusában is vizsgálni lehet, úgy, ahogyan ezt Gráfik Imre teszi a széki lakodalom kapcsán. „A lakodalom [...] időstruktúrájában a késleltetés [...] több funkciót lát el. Mindenekelőtt a lakodalmi szokáskör elemeiként a rítusok liminális résztvevőinek kulturális bizonyítékot nyújtanak arra, hogy a kétértelmű helyzetek végső, stabil megoldást nyerjenek (vö. Turner 1997: 679). Másfelől bizonyos „pillanatok kimerevítésével”, az eseménysoron belül egyes események elnyújtásával fokozzák az ünneplélességet. Értelmezésünk szerint azonban mindezek mellett, egyidejűleg a drámai hatás, feszültség növelésének és pszichológiai nyomás, tehertétel feloldásának funkcióját is ellátják.” (Gráfik 2000: 292.)

A küszöb „határszimbólum, egy új világba való belépést jelez. Egyszerre fejezi ki az elválást és az összekapcsolódást.” (Propsz 2001: 305.) A menyasszonyt a küszöbön állva búcsúztatja a nagyvőfi, aki a füzesi lakóházak esetében általában egy, a házhoz vezető lépcső tetején áll (lásd 31. kép). A menyasszony a vőfi kezét fogja, és ahányszor az befejez egy-egy versszakot, a menyasszonyt átfordítja a karja alatt. Ezáltal nemcsak a küszöb, hanem a kar alatt történő átfordulás is az egyik életszakaszból a másikba történő átlépést szimbolizálja. „A küszöb ebben a szerepkörben jelentőségét azáltal nyeri, hogy elválasztja a házon kívüli és a házon belüli világot, amely nemcsak jelképesen, de a maga valóságában is a családon kívüli, illetve a családon belüli világnak felel meg.” (Bartha 1983: 383.) Ez a helyzet a társadalmi kapcsolatoknak a térben történő kivetülésére mutat rá. A menyasszony e rítusok során kikerül a saját családjából, és az anyósának a szintén küszöbön való fogadása révén bekerül az új családba. Érdekes és megjegyzendő dolog, hogy a rítusok hogyan deszematizálódnak. A mai lakodalmakban ugyanis az anyós szintén fogadja a menyét, azonban ez a fogadás már nem a saját házának a küszöbén történik, hanem a vendéglő vagy a kultúrotthon küszöbén.

Összegezve elmondható, hogy a lakodalmi szokások szerkezetében fokozatosan megváltozott azoknak térhasználat, különösen a családi házhoz kapcsolódó rítusok alakultak át gyökeresebben. A 20. század első felében az esküvőre való készülődés, a lakodalom napjának eseményei és rítusai általában a családi házban vagy annak udvarán zajlottak. Ördöngösfüzesen is azt figyeltük meg, hogy ezek a cselekvések fokozatosan eltávolodtak a háztól, bár a középső szakaszban még mindig a ház mellett, annak kiegészítéseként építik meg a sátozt, ahol az ünnepi étkezés és táncmulatság zajlik. A kollektivizálást követő, középső időszakban már helybéli kultúrotthonokban szervezték. A mai lakodalmak esetében a családi háznál már csak a legközelebbi rokonok gyülekeznek, onnan útra indul a két fiatal, hiszen a lakodalom már legtöbbször a vendéglőben zajlik. Ebben a faluban is fokozatosan elmaradt a templomban való kihirdetés és az esküvőt követő asszonyavatás. Tehát a privát és a

családi tértől egyre inkább a publikus, világi terek felé mozdult el a lakodalom térhasználata Ördögösfüzesen is.

A lakodalomtartás napja és ideje – az idő kérdései

Fejős Zoltán szerint „az időszemlélet jellegzetességei leginkább képzetekben ragadhatók meg, ugyanakkor megnyilvánulnak cselekvésekben, magatartásformákban, s kifejeződnek tárgyokban, melyeknek tanulmányozása az idő kutatásának és meghatározásának csomópontjává válhatnak” (Fejős 2000: 10). Az idő kérdéséhez nem egyformán viszonyultak az emberek a történelem során. „A gépi, a kreált idő megjelenése megváltoztatta az idő gyakorlati észlelését és jelentését, de különböző mértékben hatja át az emberiséget.” Másképpen töltötte el/be az időt a századelő embere és másként a mai. A hagyományos paraszti társadalmakban az ünnepi és nem ünnepi idő, a szakrálisan megélt idő és a hétköznapi idő rendje más volt, mint a mai társadalomban.

A lakodalom kapcsán az idő több szempontból is vizsgálható: melyik napon, melyik hónapban, melyik évszakban tartották a lakodalmakat, mekkora időt fog át a készülődés ideje, hogyan strukturálódik kisebb időszakokra ez az időszak, mikor kezdődik és meddig tart a lakodalom, mennyi időt ölelnek fel a lakodalom napján az egyes mozzanatok?

A lakodalomtartás napjának és évszakának a vizsgálatakor dr. Kós Károly munkája szolgáltat alapot, aki a mezőköbölküti lakodalmak szezonálisáról írt tanulmányában kifejti, hogy a legjelentősebb változás az első világháborút követően tapasztalható, ugyanis ekkor a gazdálkodásban is újítások figyelhetők meg. A lakodalomtartás idejét szoros összefüggésbe helyezi a tanulmány a gazdálkodási szokásokkal, hiszen inkább akkor mulattak, amikor erre alkalmas szabad idő és megfelelő anyagi háttér volt: hízott disznóból sonka, szalonna, hús. Az első világháború előtti időszakban a lakodalmakat inkább télen és tavasszal tartották, a bőjti időszakokat kikerülve, hiszen nyáron sok volt a munka, kevés volt a szabad idő. Ugyanakkor az újasszony értékes munkaerőnek számított, ezért igyekeztek még a gazdasági év elkezdődése előtt lebonyolítani a lakodalmat, hogy a menyecske immár az új házában és az új családjában kezdhesse el a munkát.

Nemcsak a gazdasági élet, hanem az év egyéb rítusai is alakítói voltak a lakodalomra alkalmas időnek. „Abban, hogy a téli hónapok és május vált a lakodalomtartás időszakává, a közvetlen gazdasági-anyagi tényezők mellett fontos szerepet játszott az is, hogy az életkezdés, termés, szaporodás előmozdítására irányuló ünnepek, kultikus-mágikus cselekmények bizonyos időszakokra való sűrűsödése általános érvényű törvény.” (Kós 1979: 480.) Az évkezdés rítusai, illetve az április 24-ei Szent György napja körüli gazdasági évkezdő rítusok körébe illesztették a lakodalom rítusát is, hiszen ennek is részesülnie kellett a kezdet szentségéből, a termékenységére irányuló varázsló praktikákból. Kós Károly az első világháború utáni

időszakra helyezi a lakodalomtartás idejének a megváltozását, ugyanis 1919-től a vizsgált terepen egyforma arányban tartottak lakodalmat télen és nyáron.

Az ördöngösfüzesi egyházi házassági anyakönyvek vizsgálata alapján elmondhatjuk, hogy a lakodalomtartás napjának megváltozása itt is hasonlóképpen zajlott. Az anyakönyvekben 1879-től máig találtunk adatokat, és ezek szerint 1960-ig a lakodalmakat inkább kedden tartották és télen, illetve kora tavasszal. Bár a korábbi kutatás során három relevánsnak vélt időszakot különítettünk el, itt a jobb rálátás és az 1879–2012 közötti időszaknak az arányos elosztása végett négy időszakot vizsgálunk. A *Mellékletben* fellelhető táblázat szerint az első időszakot nem értelmezzük, ugyanis ez nem képezi vizsgálódásaink tárgyát, a következő 112 évet pedig négy egységre osztottuk.

Az első időszakban (1900–1930) 277 esküvő volt, ebből 219 esik téli, illetve tavaszi évszakra, és csak a maradék 58 nyárra, illetve őszre. Ugyanakkor 148 esküvő zajlott kedden és a többi 129 pedig szombaton, vasárnap, illetve más napokon. A hétfégi esküvő azonban az adatok szerint még nem meghatározó ebben az időszakban, ugyanis 54 lakodalom zajlott vasárnap és 53 más hétköznapokon.

A következő időszakban, az 1930–1960 között is hasonló még a helyzet. 269 esküvőt jegyeztek, szinte ugyanannyit, mint a korábbi 30 évben, a lakodalomtartás napja pedig még mindig a kedd, ugyanis ekkor zajlott a lakodalomnak körülbelül a fele: 124. De a hétfégre való áttérés még itt sem releváns, erre utal az, hogy a hétköznap tartott esküvők száma 65, a más napokra eső házasságkötések valószínűleg olyan házasságok lehettek, amelyek nem jártak mulatsággal, ugyanis a háborús időszak, az ebből adódó szegénység nem tette lehetővé ezeket. A téli és az őszi időszakban 211 esküvőt tartottak, ami reprezentatív időszaknak nevezhető még ezekben az években is.

Az áttérés a keddi napról a szombati napra a harmadik időszakban valósult meg, és pedig 1960-tól. 1960 és 1990 között a lakodalmak száma majdnem 100-zal csökkent, ugyanis ekkor már csak 176 lakodalmat tartottak az első, a második és a harmadik időszak körülbelül 270 lakodalmához képest, ami százalékarányban körülbelül 37 százalékos visszaesést jelent. Ebben az időszakban a lakodalmak nagy részét szombaton tartották, a 176-ból 102-t, de még mindig télen és tavasszal: 176-ból 113-at, ami valószínűleg a hagyományhoz való ragaszkodással magyarázható, illetve azzal, hogy a kultúrház csak ennek az időszaknak a felénél, 1974-ben lett készen.

Az 1990-es év jelentette aztán a gyökeres változást, ugyanis ekkor a lakodalomtartás napja egyértelműen a szombat lett, a legtöbb lakodalmat pedig nyáron tartották, de a tavasz és az ősz is releváns, pusztán a téli idő van kizárva. A lakodalmak száma óriásit csökkent a századelőhöz viszonyítva, ugyanis ekkor már csak 74 házasságkötés volt, ami 74 százalékos visszaesést jelent. Ennek egyik oka természetesen a populáció számának a módosulása, illetve a magyarok számának a csökkenése is lehet, ám ezeket a szociológiai kérdéseket most nem célunk vizsgálni.

A keddi, a csütörtöki és a szombati napok kitüntetettek voltak, hiszen ekkor mehetett a fiú menyasszonyához udvarolni. Ez volt az az alkalom, amikor a család kitűzte az esküvő dátumát, és a papnak jelezték ezt először. Az egyezségtől tehát négy

hét telt el a lakodalomig, ugyanis a pap háromszor hirdette a templomban a fiatalok házassági szándékát, utána következő kedden eskette őket össze. A hirdetés során elhangzott a fiatalok neve, életkora, családi hovatartozása és a lakodalomtartás ideje. A lánykérés, az egyezés, illetve a lakodalom napja egymáshoz közel eső időpontok voltak, hiszen semmi értelme nem lett volna a várakozásnak. A lakodalom előtti vasárnap volt a tojásgyűjtés és a hívogatás, utána pedig egész héten mindkét család készülődött a lakoma előkészítésére. Hétfőn a héniszt tartották, ahol a menyasszony elbúcsúzott hozzátartozóitól. Ezeknek a napoknak a kitüntetett jellege elsősorban gyakorlati okokra vezethető vissza, és az évtizedek folyamán pusztán annyiban változott, hogy a leánykérés és a tulajdonképpeni lakodalom ma már távolabb esik egymástól. Ennek egyik oka elsősorban az, hogy a fiatalok az eljegyzés, illetve a kikérés után általában már összeköltöznek, és az innen számított idő hosszúsága inkább attól függ, hogy milyen anyagi helyzettel bírnak. Van, aki még dolgozik egy ideig külföldön, hogy össze tudja keresni a lakodalomtartáshoz szükséges pénzt, a tehetősebbek viszont a leánykérés utáni nyáron általában már lakodalmaznak. A korai formákban tehát a készülődés körülbelül egy hetet tartott, mára viszont ez az idő kitágult, sokszor a leánykéréstől számított egy év is szükséges a készülődéshez.

Szintén az idő kérdéseihez tartozik a lakodalom napjának időbeosztása is.

Időszak	Készülődés	A lakodalom napjának eseményei	A lakodalom után
1930–1960	1 hét	10 óra: a koszorúsok érkezése 12 óra: <i>kakasküldés</i> 13 óra: búcsúztatás, indulás a templomba 14–23 óra: multság 24 óra: kontyolás másnap hajnalban: át a menyasszonyos házhoz reggel: a násznagy és a zenész hazakísérése	1 hét a felmutatásig
1960–1990	fél év	10 óra: a koszorúsok érkezése 12 óra: búcsúztatás 13 óra: templomi eskü 14–23 óra: multság 24 óra: áttöltözés reggel: a násznagy és a zenész hazakísérése	1 hét a felmutatásig
1990–2017	1 év	10 óra: a koszorúsok érkezése 12 óra indulás a násznagyokért 13 óra: búcsúztatás 14 óra, vagy később: templomi eskü 15 óra, vagy később: érkezés a vendéglőbe 24 óra: torta, ajándékozás	–

A lakodalom reggel 10 óra felé kezdődött, amikor a *nagyvőfik* megérkeztek a muzsikásokkal a lakodalmas (menyasszonyos/vőlegényes) házhoz. Dél körül volt a

leánykérés, amit csak szimbolikusan játszottak el, ugyanis a vőlegényes háztól a vőfélyek elmentek egy tyúkkal a menyasszonyos házhoz és kikérték a menyasszonyt. A belegezés jeléül a menyasszonyos háztól is küldtek egy kakast. A kérés öröme a fiatalok táncoltak, utána asztalhoz ültek és ettek.

A harangszó jelezte, hogy indulni lehet a lakodalomba, de a két sereg, a menyasszonyé és a vőlegényé külön ment. Előbb a menyasszony ment be a templomba, majd a vőlegény, és az úrasztalánál találkoztak. Innen a menyasszonyt visszavitték a menyasszonyos házhoz, elbúcsúztatták, kikérték az ágát, és átvonultak a vőlegényes házhoz, ahol aztán a násznép eloszlott, hiszen haza kellett menniük megetetni az állatokat, de estére visszatértek a lakodalmas házakhoz. Az asztalülés éjfélig tartott, éjfél körül történt a pénzszedés, a kontyolás, utána pedig elbontották az asztalokat és kezdődött a tánc, amely hajnalig, sőt másnapig is eltarthatott. A multság a násznagy hazakísérésével zárult, ami általában hajnalban vagy reggel történt meg.

A lakodalmat követő egy héten a menyasszonynak kijárási tilalma volt, ez az idő szintén kitüntetett, hiszen még az utcára sem mehetett ki, nem hagyhatta el új házának tájkát. A lakodalmat követő első vasárnap a násznagyasszonyával együtt első útja a templomba vezetett, ahol „felmutatták az újasszonyt”, „beültették” új helyére, az asszonyok padjába.

A két másik korszak lakodalmainak időbeosztása hasonló, ha a lakodalom napjának eseményeit tekintjük, pusztán néhány mozzanat módosul: a két sereg együtt megy, azután, hogy a menyasszonyt elbúcsúztatták, és az eskü után senki sem megy haza, hanem közösen ülnek asztalhoz a kultúrházban vagy a vendéglőben. A rituális éjféλι időnek itt is jelentősége van, ugyanis ekkor a kontyolás helyét a menyasszonytorta behozatala képezi.

Összegezve elmondható, hogy a lakodalomtartás idejének a változását elsősorban a gazdasági helyzet változása okozta. Míg régen a mezőgazdasági munka diktálta a lakodalomtartás napját, ma ez már nem meghatározó szempont, a szabadidő fogalma ugyanis átértékelődött. A készülődés időszaka is megváltozott a múlt század harmincas éveitől máig, a fiataloknak a mai körülmények között hosszabb időre van szükségük a felkészülésre, mint korábban volt.

Szerepek a három időszak lakodalmaiban

A hálózatkutatás napjainkban divatos módszer (lásd Angelusz–Tardos 1991: 5), amely interdiszciplináris jellege miatt a szociológiából átkerült a társadalomtudományok területére is. Kiindulópontjaiként, illetve előzményeiként a szociálpszichológiát és a szociológiát, szociálanropológiát szokták meghatározni, hiszen ezek voltak azok a tudományterületek, ahol az első elméleti, majd gyakorlati kutatások elindultak. Marc Granovetter nevét már network-teoretikusként említi a szakirodalom. Téziseit a munkahelykeresés vizsgálatán keresztül fogalmazta meg. Kidolgozta az „erős és a gyenge kötések erejének” elméletét, mely szerint az erős kapcsolatok

ugyanazokat az információkat hordozzák, míg az eseti, gyenge kötések új információkat hozhatnak a rendszerbe.

A rítusok/szokások kapcsán is létrejönnek bizonyos kapcsolathálók, ha azt nézzük, hogy kik a rítusok résztvevői. Egy falu társadalmára jobb rálátást kaphatunk, ha megvizsgáljuk, kik azok, akik interakcióba lépnek egymással, vannak-e olyan személyek, akik gyakori résztvevői a rítusoknak, illetve vannak-e olyanok, akik a perifériára szorulnak. Az is érdekes vizsgálati szempont lehetne, hogyan oszlik meg a rítusokon való részvétel nemek szerint, kor szerint, társadalmi státus szerint, illetve hogy milyen kapcsolati útvonalak mentén határozható meg egy esküvő meghívottjainak a listája, mennyire működik egy kapcsolathálón belül a kölcsönösség elve, mennyire tér el a városi és a falusi közösségek kapcsolatrendszere, milyen gyakoriak az interakciók stb.

Elsődlegesen annak a meghatározása a legfontosabb, hogy kit/mit tekintünk csoportnak a lakodalom esetében. A rítusok esetében csoportnak tekinthető az a társulás, amely egy rítus kapcsán létrejön. A rítus maga meghatározza, hogy a csoport egy egyén szándékából lesz tagja a csoportnak (pl. meghívják a keresztelőbe, lakodalomba), vagy pedig egyéb tényezők határozzák meg a rítuson való részvételt. Mert ha a temetés rítusát vizsgáljuk, az ott részt vevő csoporttagok saját szándékuk szerint váltak a csoport tagjaivá, míg a keresztelő és az esküvő kapcsán ezt a döntést az ünnepektől akarata szabja meg. Itt is különbséget kell tennünk, hiszen magának a rítusnak a vallásos/szertartásos részén bárki részt vehet, ám az ezt követő mulatságon való részvételhez már meghívó szükséges. Talán ebben lehetne megragadni a rítus és szokás különbségét. Rítusnak nevezhető maga a vallásos szertartás, a szokás viszont tágabb kategória, hiszen tartalmazza a rítus körüli összes egyéb cselekvést is, amelynek bárki szereplőjévé válhat a közösségből.

A csoportnak tehát a rítusból adódóan van egy középpontja, egy magja, ez generálja tulajdonképpen a csoportot, ennek az egyénnek vagy családnak a köre hozza létre azt, amit csoportnak vagy hálónak nevezünk. Ennek a csoportnak a kiterjedését elsősorban a középpontként megjelölt elem határozza meg. A család és a házasulandók döntenek el ugyanis, hogy mekkora keresztelőt/esküvőt szerveznek, kiket hívnak meg, mekkorára terjesztik ki a hálót. A temetés esetében több mutatója is lehet a rítuson résztvevők számarányának: a halott népszerűsége, a rokonság nagysága, a halál tragikussági foka, az, hogy a halott maga gyakran járt-e temetésre vagy sem, stb.

Az esküvő rítusa esetén a kapcsolatháló kiterjedtebb lesz, hiszen a legkisebbre tervezett esküvő is ennél sokkal több meghívottat feltételez. A rítusban résztvevőknek itt is van egy fontossági sorrendje:

1. szülők
2. testvérek
3. nagyszülők
4. násznagyok – 2 pár
5. első unokatestvérek, nagynénik, nagybácsik
6. koszorúsok – 6-10 pár

7. barátok
8. másod-unokatestvérek, nagynénik, nagybácsik
9. harmad-unokatestvérek, nagynénik, nagybácsik
10. szomszédok
11. a nagyszülők szomszédai
12. volt iskolatársak
13. munkatársak

Általában lista készül arról, hogy kit hívnak meg az esküvőre, és a kölcsönösség elve alapján a meghívónak kötelessége visszafizetni a „tartozást”. Ritkán hívnak meg úgy valakit esküvőre, hogy ne lenne rokon vagy ne tartozna, illetve úgy, hogy ne lenne esélye visszafizetni a tartozást. Például nem hívnak meg az esküvőre olyan távolabbi rokont, akinek nincs gyereke, és akinek a lakodalmában az ifjú pár szülei nem voltak, mert annak már nincs esélye visszahívni a fiatalokat, és így azok adósok maradnak, le lesznek kötelezve. Természetesen még a rokoni szálak esetén is fontos, hogy a kötések erősek legyenek a meghívó és a meghívott fél között, hiszen például harag miatt megszakadt rokonsági kapcsolat esetén nem biztos, hogy egyáltalán elhívják az esküvőre a rokont, még akkor sem, ha tartozik. Az esküvőre is szokás meghívni a papot, aki viszont nem a megszokott pénzajándékkal kedveskedik, hanem valami kisebb ajándékkal (egy bibliával, imádságos könyvvel stb.), és nem is marad végig a lakodalomban, hanem csak amíg az asztali áldást elmondják. Természetesen a papnak is lehetnek a faluban erős kötelékei: ha szomszédja hívja vagy netalán rokona, akkor ő maga is ugyanolyan értékű meghívott, mint a többi vendég.

Az esküvőt megelőző előkészületekben résztvevőket az erős kötések logikája irányítja: ott csak a legközelebbiek vesznek részt: elsőágú rokonok, legközelebbi szomszédok.

Ha az esküvőn sok a résztvevő, az a család számára presztízsértékkel bír, hiszen azt bizonyítja, hogy kiterjedt kapcsolatrendszere van, ugyanakkor anyagilag megengedheti magának a nagy lakodalom megszervezését. Ha a meghívottak közül kevesebben jönnek el, mint ahány emberre számítottak, szégyennek számít, hiszen ez azt jelzi, hogy a család nem tett eleget az addigi meghívásoknak.

A lakodalom meghívottjait illetően változást észlelünk a három időszak tekintetében. A legkorábbi időszakban csak a nagyon közeli rokonokat hívták meg a lakodalomba, mert a férőhely szűkössége miatt nem volt lehetőség nagyobb csoport ellátására, megvendéglésére. Amikor a kommunizmus idejében a lakodalmak mérete megnőtt, ez elsősorban a meghívottak számában volt leginkább érezhető, ugyanis a ház mellé épített sátor vagy a kultúrotthon megfelelő helyet biztosított a nagyobb vendégsereg mulatásához. A középső időszakban tehát a kapcsolatháló kiterjedt a legtávolabbi rokonokra is, igyekeztek sok embert hívni, hogy a fiataloknak anyagilag biztosítani tudják a jövőbeli jó megélhetést. Ekkor a vendégek meghívása, azok kilétének az eldöntése még mindig a szülők feladata maradt, hiszen ők viselték az adósságot. A mai lakodalmakban ezek a szokások alaposan átalakultak. A legszélsőségesebb esetekben, amire egyre több példa van, a fiatalok

ki sem kéri a szülők véleményét a meghívottakkal kapcsolatban, hanem maguk döntenek, sokszor a rokonokat háttérbe szorítva és a barátokat előnyben részesítve. Erre a fiatal pároknak több érvük is van: ma már legtöbbször nekik kell visszamenniük a meghívottjaik adományát visszafizetni, és szívesebben mennek el olyan lakodalomba, ahol barátokkal lehetnek együtt. A távolabbi rokonokat a fiatalok sokszor már nem is ismerik, egyes esetekben nem is élnek már a faluban, ezért nehezebb az ilyen helyekre visszamenni az adósságot visszafizetni. 2016-ban zajlott Ördöngösfüzesen egy olyan esküvő, ahol mindkét fél tehetőes családnak számított, ám a fiatalok maguk rendezték a lakodalom költségeit, így igényt tartottak arra, hogy az ő számukra fontos emberek legyenek a meghívottjaik, és például kizárták volna a meghívottak listájáról az egyik (vállalkozó) örömapa alkalmazottait. A tisztességnek, amit az örömapa értékrendszere diktált, itt fölébe kerekedett a fiatalok határozottsága, így két nézet, két értékrend, két generáció szokása ütközött. Az apa végül meggyőzte a fiatalokat, akik egyébként, amint mondták, „nem voltak rászorulva a plusz meghívottak ajándékára”, azzal a feltétellel, hogy azokba a lakodalmakba majd a szülők teszik tisztességüket, és nem a fiatalok.

Ha tehát a kapcsolathálókat vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy az erős kötések elmozdulnak a rokonok irányából a barátok irányába.

A lakodalom szokáselemeit vizsgálva az eseményen résztvevők kilétét tartalmazza a következő táblázat. Ezek a szerepek a három időszakot illetően változnak, de a főszereplők azonosak maradnak. Természetesen akkor, amikor a mai szokások közül kiesik például a tyúkküldés mozzanata, akkor az ehhez a szokáshoz tartozó szereplők is kiesnek. Mivel korábban a forgatókönyvek összehasonlításánál a szokáselemek változására már kitértünk, itt a három időszak szereplőit egyszerre vizsgáljuk. A vázlatosság céljából a főszereplők kategóriába a következő személyek tartoznak: vőlegény, menyasszony, örömszülők (a menyasszony és a vőlegény anyja és apja), a násznagyok, a vőfélyek és a *nyüszüleányok*.

Rítus	Az átmenet fázisa	Szerepek
A fiatalok egyezsége Leánykérés	Preliminális/Elválasztó	– menyasszony, vőlegény, örömszülők
Egyezség	Liminális/Eltávolító	– a menyasszony szülei, a vőlegény szülei (vagy csak az apja), „segítő”
Jegyváltás	Posztliminális/Beépítő	– a főszereplők és első unokatestvérek szintjéig a rokonság

Rítus	Az átmenet fázisa	Szerepek
Hérisz Tyúk- és kakasküldés Külön menet a templomba	Preliminális/Elválasztó	– a főszereplők és első unokatestvérek szintjéig a rokonság – a ház népe és a szomszédok, vőfélyek, nyüszüleányok, bámszokodók, zenészek – a főszereplők és a rokonság, zenészek
Eskü Búcsúztatás Az ágy kikérése Az anyós fogadása Útelkötés	Liminális/Eltávolító	– a főszereplők és a rokonság, illetve bárki a faluból vagy azon kívül – a főszereplők, szomszédok, násznép, zenészek – szomszédok, násznép
Mulatság Kontyolás	Posztliminális/Beépítő	– főszereplők, násznép, zenészek, szakácsné, vendéggazda – menyasszony, az anyósa, a násznagyasszonyok
Kijárási tilalom	Liminális/Eltávolító	– az új család
Az újasszony felmutatása	Posztliminális/Beépítő	– menyasszony, az anyósa, a vőlegény násznagyasszonya, bárki a faluból, aki az istentiszteleten részt vesz

Ha a lakodalom rítusának szereplőit kívánjuk beazonosítani, a következőket állapíthatjuk meg:

1. menyasszony
2. vőlegény
3. násznagyok
4. örömszülők
5. *nagyvőfi*
6. vőfélyek, *nyüszüleányok*
7. vendéggazda
8. zenészek
9. szakácsnő
10. fényképész
11. vendéglős
12. násznép

A menyasszony és a vőlegény a lakodalom főszereplői. Habár annak szokásrendje jól megszerkesztett, és a helyi közösség nagy része által normatívnak tartott dramaturgiára épül, az általuk eljátszott eseményt Verebélyi Kincső nem tartja valódi színjátéknak, mert szereplői rendszerint egy sajátos (menyasszonyi, vőlegényi, örö-

manyai és -apai, keresztszülői) életszerepet játszanak el, az átmeneti rítus fontosságát reprezentálják. (Verebélyi 2005a: 151, idézi Pozsony 2006: 75.)

Az ördögösfüzesi házassági anyakönyvek vizsgálata nyomán korukról is adatokat szerezhetünk (lásd a táblázatot a *Mellékletben*). A három időszak esküvőinek áttekintése nyomán megállapítható, hogy koruk az idők folyamán változó. A közös vonás talán abban ragadható meg, hogy 25 éves korig illő megházasodni Ördögösfüzesen mind a lányok, mind a fiúk esetében. Ha kicsit alaposabban vizsgáljuk a korhatárokat, észrevehető, hogy a lányok esetében régen a korábban történő férjhezmenés volt a gyakoribb, míg a fiúk esetében mindhárom időszakban a 20-25 év a meghatározó. Státusukat illetően a hajadon és a nőtlen a meghatározó, bár az első időszakban, amikor a világháború miatt sok volt az özvegy, ez a státus is előfordult a házasulandók között.

A lakodalom alatt betöltött szerepüket illetően elmondható, hogy többnyire passzívak, a szokásokban a többi szereplő irányítja őket. A vőfélyek szólalnak meg helyettük, a násznagyok vezetik őket a templomba, mintha a saját sorsukat még nem ismernék, hanem a házasság járatlan szférájába most vezetnék be őket. Követelményként talán annyi mondható el mégis, hogy a menyasszonynak a legrégebbi időszakban illő volt sírni a búcsúztató alatt, ma már ez sem követelmény, sőt, a „síros” versszakokat eleve el sem mondja a vőfély.

Az örömszülők szerepe a múltból a mai idők felé haladva egyre kevésbé jelentős. Míg a legkorábbi időszakban az ő anyagi lehetőségeik határozták meg a fiatalok jövőjét és a lakodalom méretét, a hozomány értékét, addig ma aligha szólhatnak bele a lakodalom körüli döntésekbe. A lakodalom számukra is „beavatás” a szónak abban az értelmében, hogy ők is státust váltanak. Míg korábban a falu felnőtt társadalmának tagjai voltak, most anyóssá és apóssá válnak, ez a státus pedig új viselkedési mintákat, kódokat feltételez. Annak az asszonynak például, akinek házas gyermeke van, már nem illik hivalkodóan öltözködni, mulatozni stb.

Amíg ők biztosították a lakodalomhoz szükséges anyagi keretet, addig a döntés is az örömszülőké volt: ők döntötték el, hogy kiket hívnak meg a lakodalomba, ők választották ki a helyet, ők vágtak állatot, hogy legyenek megfelelő étkek a lakodalomban stb. Mióta a lakodalom költségeit a fiatalok állják, az örömszülőknek nincs már akkora beleszólási joguk a szervezésbe, mint korábban. Sokszor, ahogyan az esettanulmányban is láttuk, ők maguk szigetelődnek el a nyilvánosságtól, és az is előfordul, hogy megtagadják a fiataloktól azt, hogy portájukat megnyissák, intim szférájukba, a házba beengedjék a készülődő nyüzszülőányokat és vőfélyeket a lakodalom előtti napon. Ha a fiatalok mégis megkérdezik őket a szervezést illetően, akkor azt főként tisztességből, a szülők iránti tiszteletből teszik.

A násznagyok kiválasztásakor a fiatalokat más-más szempontok vezérelték a múltban és ma. A legkorábbi időszakban a násznagynak olyan embernek kellett lennie, aki a rokonságból került ki, idősebb volt a házasulandóknál és ő maga házasember volt. Ezekhez a szempontokhoz még a kommunizmus idején szervezett lakodalmak esetében is ragaszkodtak, amikor még előnyt jelentett a választásban, ha a kiválasztott násznagypár anyagilag tehető volt, hiszen a szülők után ők adták

a legjelentősebb összeget a fiataloknak. Násznagynak lenni presztízsértékkel bírt, hiszen azt jelentette, hogy a pár megbecsülésnek és bizalomnak örvend nemcsak a családban, hanem a közösségben is. A mai násznagyok kiválasztása esetében a fenti szempontok már nem feltétlenül működnek elvárásként. Inkább választanak barátot rokon helyett, és a násznagyok kora is változott. Az az elvárás, hogy a násznagy legyen tapasztalt és házas, már nem jelentős, gyakran kerülnek ki a baráti körből olyan násznagyok, akik még csak nem is házasok. Ennek a magyarázata is a rokonsági és társadalmi kapcsolatok módosulásában keresendő, a családi kötelékek lazulásában ragadható meg.

Vőfélyből régen általában nyolc volt, négy a menyasszonynak és négy a vőlegénynek: a búcsúztató *vőfi* volt a *nagyvőfi*, aztán volt második *nagyvőfi*, aki kikérte a menyasszonyt, amikor vitték a kakast, és volt két *kisvőfi*. Vőfély csak olyan legény lehetett, aki még nem volt katona. Általában a családból került ki, de jó kiállásúnak és talpraesettnek kellett lennie. A hagyományos formában a menyasszonynak és a vőlegénynek is külön vőfélye volt. Ma már sokkal többen vannak a vőfélyek és a koszorúslányok, számuk elérheti a 10-15 párt is. A régiesebb formákban nagyon jelentős volt a szerepe, ma inkább csak a búcsúztatás tartozik a feladatai közé. Míg a régi lakodalmakon a vőfély bonyolította le szinte az egész lakodalmat az első mozzanattól az utolsóig, minden szokáscelemekényben szerepe volt, ma a jelenléte már inkább csak formális, a hagyományhoz való kötődést jelzi.

A következő ábra jól mutatja a vőfély szerepének a leértékelődését. A legkorábbi időszakban számszerűen 21 feladatot kellett ellátnia, a középső időszakban 15-re csökken ezeknek száma, míg a mai lakodalmakon csupán 4 olyan feladat van, amit a vőfély lát el.

A hagyományos lakodalom	Lakodalom a kommunizmus idején	A mai lakodalmak
Tojásgyűjtés	–	–
Hívogatás	–	–
Barakképítés	–	–
Ajándék a papnak	–	–
A koszorúslány kikérése	A koszorúslány kikérése	–
A zenész elhozatala	A zenész elhozatala	–
A násznagy elhozatala	A násznagy elhozatala	Indulás közösen a násznagy után
–	A vőlegény búcsúztatása	A vőlegény búcsúztatása
–	Indulás a menyasszonyos házhoz	Indulás a menyasszonyos házhoz
–	A menyasszony búcsúztatása	A menyasszony búcsúztatása

A hagyományos lakodalom	Lakodalom a kommunizmus idején	A mai lakodalmak
Kakas-/tyúkvivés	–	–
A menet élén a templomba	A menet élén a templomba	–
A menyasszony kikísérése az úrasztalához	–	–
A menet indítása a menyasszonyos házhoz	–	–
A hozomány kikérése	–	–
A menet indítása a vőlegényes házhoz	–	–
A szobában/sátorban a bútorzat előkészítése	A kultúrotthon előkészítése	–
Az asztalozás alatt az ételek feltálalása	Az asztalozás alatt az ételek feltálalása	–
A násznép szórakoztatása a multság alatt	A násznép szórakoztatása a multság alatt	–
Az ajándékok összegyűjtése	Az ajándékok összegyűjtése	–
A zenészpénz és a szakácsnépénz összegyűjtése	A zenészpénz és a szakácsnépénz összegyűjtése	–
A násznagy hazakísérése	A násznagy hazakísérése	–
A zenész hazakísérése	A zenész hazakísérése	–
A barakk elszedése	A kultúrotthon rendbeszedése	–

Amint a táblázatból is látható, a vőfély jelentősége megszűnőben van, a helyét sok esetben a megfogadott zenészek egyike veszi át, aki a multság alatt átveszi az ételek feltálalásával és a násznép szórakoztatásával kapcsolatos feladatokat. A vőfély szerepe a mai lakodalmakon teljesen megszűnik a vendéglőbe érkezés után, tehát inkább csak reprezentatív funkciója van, ami a hagyományhoz való ragaszkodást jelzi, azonban ez a hagyományörzés már csak formális, funkcionalitása felszámolódóban van. Ennek oka elsősorban a szokás forgatókönyvének a változásában és a körülmények változásában keresendő. Például a vendéglőben, ahol a pincérek szolgálják fel a díszes ételeket, nincs szükség már a vőfély segítségére. Elena Rodica Colta, aki több munkájában is foglalkozik az Arad környéki lakodalmas szokásokkal, és a multikulturalitás kérdéseit is vizsgálja, a magyar vőfélyre vonatkozóan állapítja meg, hogy: „a hagyomány szükségessége, a kontinuitás fontossága, a múlttal való kapcsolattartás szükségessége egy legitimizációs diskurzussá vált, amit a lakodalmakon is felfedezhetünk: »*ha nem lesz vőfély a lakodalmunkon, ki beszél a nevünkben, ki vesz búcsút a nevünkben a szülőktől és a nagyszülőktől...*«», mert valóban, a vőfély, a maga jelvényeivel és a maga rituális megnyilvánulásaival magyar

nyelven tökéletesen beleillik a magyar identitást megjelölő programba ebben a multietnikus Európában.”³⁸ (Colta 2009: 290; fordítás tőlem – Sz. M.)

A *vendéggazda* olyan személy lehetett, aki a családnak közeli, megbízható embere volt, ő felelt a lakodalom teljes ideje alatt a vendégek ellátásáról, de főként az italról és az ételekről. Ő szedte össze a *nyüszüleányok* által hozott süteményt, ezeket egy nagy ládába öntötte, és onnan adagolta a lakoma alatt az asztalra. Fontos volt, hogy a vendéggazda ne legyen italos ember, mert az elfogyasztásra kerülő pálinkáért és borért is ő felelt. A lakodalom alatt a háttérből szervezte a vendégek ellátását, és irányította a vőfélyeket és a koszorúslányokat a felszolgálásban. Később, a kultúrotthonos lakodalmak esetén is megmaradt a szerepe, de a mai lakodalmakból, ahol az ellátásért már a vendéglő felel, szerepe teljesen megszűnik.

A zenészek, a szakácsné, a vendéglős és a fényképész olyan szerepköröket látnak el, amelyek elengedhetetlenek a lakodalom sikerességét illetően.

A zenészek korábban a faluból kerültek ki, két zenészbanda is volt, egyik muzsikált a menyasszony násznépének, a másik pedig a vőlegényének. A zenészek között az idős Pikili (Mezei Ferenc) volt a jobbik zenész, a két násznép gyakran versenyzett, hogy ki tudja hamarabb megfogadni. Arra is volt példa, hogy a két család összeveszett a zenész miatt (lásd az előbbi elemzést), és a házasság létrejöttét veszélyeztette volna, ha a menyasszony násznépe nem mond le a vőlegény javára a jobbik zenészről. Pikili a 80-as években halt meg, így a következő időszak lakodalmait már különböző helyekről megfogadott zenészek szolgálták ki. A mai lakodalmakon még divat, hogy olyan zenészeket fogadnak meg, akik tudnak népzene is szolgáltatni és könnyűzenét is. Míg korábban a zenészhez úgy viszonyultak, mint aki kiszolgálja a násznépet, és sokszor kevés pénzt fizettek neki, ma sok esetben a zenész is beleszólhat a rítus alakulásába, szerepe tehát felértékelődött.

A szakácsné csak a hagyományos formában és a középső időszakban volt jelentős, ugyanis ma már a vendéglő biztosítja az ellátást. Sok esetben ő is rítus alakítója, hiszen a vendéglős is biztosít néhány olyan látványos elemet, amely a lakodalom szokáseseményeibe beépül. Ilyen például a sülttel való díszes felvonulás, illetve a torta behozatala. Ezek a mozzanatok csak akkor maradnak ki, ha a házasulandók külön kérik, hogy ne így járjanak el.

A fényképész/kamerás elmaradhatatlan a mai lakodalomból, jelenléte a 80-as évektől érzékelhető. A régi lakodalmakat nemigen dokumentálták, esetleg arra akadt példa, hogy a friss házások bementek a városba, és ott a fényképész kellékeivel (mirtuszkoszorú a menyasszony fejére, művirágcsokor a kezébe) készítettek magukról fényképet. Ma viszont sokszor csak a fénykép kedvéért épülnek be bizonyos mozzanatok a lakodalom szokáseseményeibe. Például a menyasszony és a vőlegény

38 „A hagyomány, a kontinuitás szüksége, a múlttal való kapcsolat nélkülözhetetlensége egy olyan etnikai legitimizációs diskurzussá vált, amelyet még a lakodalmakban is felfedezhetünk: »Ha nem fogadunk vőfélyt, akkor ki búcsúzik el a nevünkben a szülőktől, nagyszülőktől...«, mert valóban a vőfély, a maga jelvényeivel és rituális verseivel, magyar nyelven tökéletesen beilleszkedik abba a folyamatba, amely a magyar identitást hivatott fémjelezni egy interetnikus Európában.” (Colta 2009: 290; fordítás tőlem – Sz. M.)

galambokat bérel, amelyeket az esküőről kijövet feleleszt csak azért, mert a képen ez olyan jól mutat. Szintén a fényképész alakítja a rítust olyankor is, amikor a csomagjában levő szolgáltatást kihasználva a menyasszony és vőlegény egy külön napon, amely nem azonos a lakodaloméval, beöltözik a menyasszonyi/vőlegényi ruhába, és fotózáson vesz részt. Ekkor csak a fénykép kedvéért öltöznek be azért, hogy a lakodalom napján ne szolgáltatassák ki magukat a sok beállításnak, amit a fényképész kér, és hogy megmaradjon a lakodalom emléke. Itt már egy megalkotott valóságról beszélhetünk ugyanis a kiválasztott hely akár olyan is lehet, ahol a pár sohasem járt korábban. Ez a fotó már nem a dokumentálást szolgálja, hanem a fiataloknak az önmagukról alkotott ideáljainak a kivetítését, kimerevítését.³⁹

A násznépet illetően a szokás nem sokat változott a múltbéli formáktól máig, ugyanis a feladatuk azonos: résztvevői egy olyan eseménynek, amely nem róluk szól, nem őket érinti, pusztán csak részesülhetnek az örömből. A régi formákban, amikor még két helyen zajlott a lakodalom, reggel inkább csak a fiatalok mentek a lakodalomba, este pedig csak a házasok. A fiataloknak, öregeknek más mozzanatokban is megvolt a sajátos szerepük. Amikor a készülődés zajlott, az idősebb asszonyok nyújtották a laskát, a fiatalok pedig inkább a tyúkokat kopasztották, hiszen a laskanyújtáshoz szükség volt szakértelemre. Szintén a fiatalok/öregek közötti különbségtételre vonatkozatható az a tény is, hogy gyerekek nem mehettek a lakodalomba. A mai lakodalmak esetében az öreg/fiatal arány is megváltozott, és e tekintetben is egyfajta felértékelődését tapasztalhatjuk a fiatalabb generációknak. Míg korábban a házasok jelentették az alapot, mert ők rendelkeztek olyan anyagi javakkal, amelyek a fiatalok számára ajándékot jelenthettek, ma már fontosabb a pénznél a jó hangulat és a szórakozás. A régi lakodalmakban a fiatalok, akik reggel a menyasszonyos/vőlegényes háznál jelen voltak, csak segíteni mentek, az esti mulatságra viszont csak a koszorúsok mentek vissza, akik felszolgálták az ételeket, hiszen ők nem tudtak ajándékot vinni, nem rendelkeztek még saját jövedelemmel. Ma ez már nem így van, sőt, már a kommunizmus idején sem így volt, hiszen a fiatalok akkor korán munkába álltak, és a gyári keresetük lehetővé tette, hogy pénzajándékkal mehessenek a lakodalomba. Ma az idősek jelenléte csak szükséges feltétel, de nem elégséges, ugyanis a mulatságon a jó hangulatot a fiatalok teremtik meg. A gyerekek szerepe is megváltozott. Az adatközlőim közül sokan hangsúlyozták, hogy a gyermeknek semmi keresnivalója a lakodalomban, hiszen itt a felnőttek mulatoztak, sokszor pikánsabb tematikájú viccek is elhangozhattak a vőfély szájából, ami nem való a gyerekeknél. Ma, ezzel ellentétben, a gyerekeknek külön asztalt terítenek a lakodalomban, és külön menüt kapnak.

Ha a szerepkörök változására vonatkozó konklúziókat szeretnénk levonni, a következőket állapíthatnánk meg:

1. A fiatalok szerepe felértékelődik, az öregeké háttérbe szorul.

39 Ugyanez mondható el egyébként a ballagásra készített fotókról is, ahol a diákok óriási összegeket fizetnek ki egy specialistának, hogy életük legszebb évében, 18 évesen fotóalbumot készítsen róluk. A cél itt sem a hitelesség, hanem az álmaiknak, a vágyott helyzeteiknek a halhatatlanná tétele.

2. A fényképész és a vendéglős a szokáscselekmények új elemeivé válnak.
3. A násznagyok életkora és státusa megváltozik.
4. Eltűnik a vendéggazdai szerep.
5. A vőfély szerepköre leszűkül.
6. Az örömszülők szerepe a szervezésben megszűnik.

Testtechnikák

A lakodalom során a különböző testtel történő jelzések is nagyon fontosak. A rítusok normatívái meghatározzák, hogyan kell viselkednie a menyasszonynak, a vőlegénynek, az örömszülőknek és tulajdonképpen a lakodalom összes résztvevőjének. E tekintetben néhány olyan gesztust fogok megvizsgálni, amely jelzésértékkel bír. Ezek között említhetem a felállást, leülést, az érintések hiányát/gyakoriságát, a kar alatt forgatást, a kézenfogást, karonfogást, a csókot, a táncot.

A felállás, leülés már az örömszülők találkozásakor jelentős: illik helytel kínálni és leültetni az érkezőket, az állás a várakozás és a bizonytalanság hatását kelti, amitől ebben a helyzetben óvakodnak. A vendéget akkor ültetik le, ha „van helye a háznál”, tehát jó szívvvel fogadják, és nyitottak a beszélgetésre. Ha ez nem így van, akkor az érkezők már az ajtóban érzik, hogy nem szívesen látják őket, és a látogatást igyekeznek rövidre fogni. Például a hívogatáskor is ez történik: a lakodalmi meghívóval érkező szülőket, fiatalokat illik leültetni, ha pedig a meghívottak nem érzik magukat *adósnak*, vagy nem kívánnak elmenni a lakodalomba, akkor le sem ültetik a vendégeket.

A lakodalom napjának eseményei között is fontos szerepe van a testtechnikáknak. A legrégebbi formákban a vőlegény még csak nem is láthatta a lakodalom előtt a menyasszonyát, vele csak a templomban találkozott az úrasztala előtt, ahol szintén csak az eskü alatti kézfogás által érinthette meg választottját. Kifele már együtt mentek, legtöbbször karonfogva (lásd 32. kép). A mai lakodalmakon ezek a testhasználattal kapcsolatos tabuk is feloldódtak: a hitvesi csókra a vőlegénynek már akkor is joga van, amikor a menyasszonyáért jön a templomba indulás előtt. Ekkor, a csókor átadásakor a vőlegény már megcsókolhatja menyasszonyát. Itt kell megemlítenem azt az észrevételemet is, hogy a testi érintkezés tabui sokat lazultak az idők folyamán: a mai fiatalok sokkal nyíltabban mutatják ki érzelmeiket csók, érintések formájában, mint ahogyan ez korábban volt. A lakodalmi fotós megjelenése és a fotográfiákkal kapcsolatos előzetes elvárások is alakítanak a testi érintkezés mikéntjén. A sok-sok lakodalmi fotó között egy külön csoportot képeznek azok a képek, amelyek a menyasszonyt és a vőlegényt olyan meghitt, intim pillanatokban ábrázolják, amelyekre a lakodalmi forgatásban nem igazán van lehetőség. A fotós ezért például gyakran irányítja a párt, ha megfelelő „helyzetet” észlel, hogy fogják meg egymás kezét, hogy öleljék meg egymást vagy hogy csókolózzanak. Ezek a gesztusok sokszor nem természetesek (és ez a fotókon is látszik), hanem erőltetetté válnak, sokszor csak a fotó kedvéért történnek.

A búcsúztatókor a menyasszonyt régen is, ma is a küszöbön vagy a lépcső tetején állva kar alatt forgatja a vőfély. Ennek a testi jelzésnek a szimbolikájáról korábban már szó esett, ez is az átfordulásnak, a státusváltásnak az egyik jele. Ugyanakkor ebben a pillanatban a menyasszonynak is, annak édesanyjának is illik sírni, hiszen elválnak egymástól. A régi változatokban ez a mozzanat még jelen volt, ma már – ahogyan erről is beszéltünk már – a lakodalomban nincs helye a tragikumnak.

A lakodalmi menetek sorrendje is jelentős szempontokat kínál az értelmezés számára. A lakodalom alatt többször is menetben haladnak, a menet élén haladók pedig változnak. Az első menetben a násznagyok haladnak elől, a koszorúsok követik őket, (a középső időszak lakodalmi esetén) viszik a násznagyasszony tortáját (lásd 52. kép). A vőlegény búcsúztatása után, amely a második időszakban vált általánossá, a menyasszony után induló menet élén már a vőlegény halad. Amíg a templomba külön mentek, a vőlegény haladt a saját vendégeinek az élén a násznagyjaival, a menyasszony pedig a saját menetének élén a saját násznagyjaival. A menet felépítése változó azoknak a lakodalmaknak az esetén, amikor a vőlegény és a menyasszony közösen indul a templomba. A testi érintkezés tabuja még itt is észrevehető abban a tényben, hogy a fiatal pár nem egymás mellett, hanem egymás után halad a menetben: a vőlegényt a két násznagyasszony fogja karon, a menyasszony a két násznagyot. Középkorú és fiatal adatközlőim narratíváiban eltérő az, hogy ki halad elől: egyesek szerint a menyasszony (lásd 54. kép), mások szerint a vőlegény, úgy, ahogyan ez a fotóanyagon is látszik (lásd 53. kép).

Az esküvőről érkező fiatal párnak illik gratulálni, ekkor a násznép sorban állva virággal és csókkal köszönti őket, ami szintén a testi érintkezés lehetősége. A legregebbi formákban az örömanya, a vőlegény édesanyja a saját háza ajtajában vagy kapujában várta a menyét, kezében pálinkával és süteménnyel, amit ráköszöntött, és ezáltal menyének fogadta. Ilyenkor kezet fogtak és arcon csókolgatták egymást. A középső időszakban és ma ez csak annyiban változik, hogy nemcsak a vőlegény édesanyja várja a fiatalokat, hanem mindkét örömanya, az egyik a menyasszonyt fogadja be köszöntésével a családjába, a másik a vőlegényt.

Nemcsak az örömanyák, hanem a tánc során bárki a menyasszony és a vőlegény közelébe kerülhet, hiszen a multság alatt bárki megtáncoltathatja őket. A mai lakodalmak végén szintén kézfogással és arcon csókolással adják át a párnak a pénzajándékot a szervezők által előkészített borítékokban, melyeket egy közös kosárba gyűjtenek. Ezeket a borítékokat a felbontásuk után a párok általában megtartják, hogy emlékeztesse őket arra, ki mekkora összeggel ajándékozta meg őket.

A menyasszony beavatásának az utolsó mozzanata, ahogyan erről a korábbiakban már szó esett, az, hogy *„elviszik a templomba és felmutatják*. Ahogyan ez az adatközlők narratíváiban megfogalmazódik, arra enged következtetni, hogy itt a menyasszony az új családja gondjaira van bízva, ezekre vonatkozik a harmadik személy. A kijelentést természetesen nem szabad szó szerint értelmeznünk, hiszen ez is egy testtechnikára vonatkozik, egy olyan mozzanatra, amelynek nyomán a menyasszony anyósa és a férje násznagyasszonyának a kíséretében elmegy a templomba, de ott már nem a régi helyére ül le a lányok padjában, hanem a férje családja számá-

ra fenntartott padba. Több mezősegi faluban elterjedt szokás, hogy a templomban nemzetségek szerint ülnek. Ördöngösfüzesen a Hidegek, a Barabások, a Lapohosok más-más helyen ültek, az anyós pedig oda viszi menyét, ahol ő szokott ülni. Mivel a mai lakodalmakból a beavatásnak ez az utolsó mozzanata elmarad, a szokás mára elveszítette funkcióját, már nem is gyakorolják.

A testtechnikákat illetően azt tudom konklúzióként levonni, hogy a múltból a jelen felé haladva az intimitás megmutatkozásának nagyobb tere van. Az érintkezések visszafogott volta a két fiatal között ma már nem jellemző. Megmaradnak azonban a hagyományos szokáselemek közül azok, amelyeknek a funkcióját ma is relevánsnak és fontosnak tartják, például a két örömanya kézfogással és csókkal köszöntését, vagy a kar alatt forgatás mozdulatát a búcsúztatókor.

Intézmények a lakodalomban

A lakodalom megszervezésekor különböző intézmények is szerepet kapnak. Ezek között ott van a templom, a parókia melletti iroda, a kórház, a polgármesteri hivatal.

Elsőként a papnál tesznek mindig látogatást, ő az első, aki a vendéglő lefoglalása után tudomást szerez az eseményről. Ide általában egy vasárnapi istentiszteletet követően megy el a pár vagy azok szülei, bejelenteni a házassági szándékot. Megvárják, amíg a pap kijön a templomból, utána pedig együtt mennek be az irodába a dátumot feljegyezni. Az irodának abban az esetben is szerepe van, ha a pár eklézsiakövetésre jár, hiszen a bűnbánati imádkozást itt tartják az irodán, és az eskütétel is ott történik, szűk körben.

A kórházba az orvosi ellenőrzések végett kell elmennie a párnak, ugyanis a polgármesteri hivatalban való bejelentkezéskor fel kell mutatni az orvosi papírt is. Ez az ellenőrzés egy általános egészségi állapotfelmérést jelent: vérvétellel, tüdőrontgen elkészítésével, amelyeknek alapján a házi orvos aztán kiállítja a papírt.

A polgármesteri hivatalban a hivatalos iratok fénymásolatait és az orvosi papírt kell leadnia a párnak, amelynek nyomán időpontot kapnak (a pontos nap és óra meghatározásával) a polgári eskütételre. A szöveg, melyet a pár elmond, tulajdonképpen nem is eskü, inkább annak a szándéknak a kifejezése, hogy az illető fél valóban házasságra kíván lépni társával. Ördöngösfüzesen, mint egyébként más erdélyi településeken is, ma már ezt a fogadalmat magyarul is el lehet mondani, ugyanis a falu alpolgármestere magyar. A hivatal ezeket az eseményeket a megszokott ridegséggel és hivatalos modorral kezeli, ám a házások és családjaik ezután is szoktak koccintani egy pohárral. Megszervezik, hogy valaki, aki nincsen szorosan az eseményekhez kötve, odavigye az előre elkészített süteményes tányérokat és poharakat, a fogadalom után pedig koccintanak. Bár a lakodalomnak ez a leghivatalosabb része, mégis igyekeznek a rituális étkezéssel ezt a mozzanatot is ünnepivé tenni.

A templom, bár nem tekinthető teljes mértékben intézménynek, mégiscsak az egyházi hatalom egyik kiemelt helye. A paraszti társadalom, és így az ördöngösfüzesiek szemléletében is szent hely, ezért mennek el oda házasodni. Másfelől a temp-

lom a közösség előtti megmutatkozás egyik színtere is, ahova olyanok is elmehetnek a közösségből, akik nem hivatalosak a lakodalomra, de látni szeretnék a párt. Az eskütétel az istentisztelet keretében zajlik, a násznép pedig a gyülekezetben foglal helyet az esküvő alatt. A pár az úrasztala elé áll ki a násznagyokkal együtt, és végig állva marad az esküvő alatt, utána pedig, még mielőtt a gyülekezet kimenne a templomból, kivonul. A papot a templomkertben várják meg, és együtt mennek el a paplak melletti irodába a nevek anyakönyvbe való feljegyzése végett.

Az intézményeknek jelentős szerepük van a lakodalmak esetében, ugyanis ezek hiányában a lakodalom nem lenne legitim sem vallási, sem hivatalos szempontból.

Tárgyi kellékek – szimbolikus jelentések

A tárgyak ugyanúgy részei a lakodalomnak, mint ahogyan a szereplők vagy a rítuselemek. Bodó Julianna jól látja, hogy „nem a tárgy a fontos, hanem a hozzárendelt szimbolikus jelentés” (Bodó 1987: 58). Egy korábban is idézett román kutató, Delia Suiogan a szimbolikus gesztusokat, tárgyakat egy a hagyományos kultúrában élő embert jellemző mágikus gondolkodással kapcsolja össze.⁴⁰ Ebből a kiindulópontból tekintve a lakodalom tárgykészletét vizsgálva pusztán azoknak a tárgyaknak a jelentőségére fogunk kitérni, amelyek valamilyen szimbolikus tartalmat hordoznak és a tárgyhasználók világának megértését szolgálják. Mivel több tárgytípus jön szóba a lakodalom kapcsán, ezért ezeket külön csoportokban tárgyaljuk.

Öltözet

Kezdetben az öltözet, a ruha a test megvédését szolgálta a hidegtől, a sérülésektől. Később a ruha jellé vált, többletjelentések rakódtak rá, így a nem, a kor, a szerep, az etnikai és a társadalmi hovatartozás kifejezőjévé lett. (Tötszegi 2009: 179–182)

A ruha mássága a rítusok esetében mindig szükséges eszköze a másfajta állapot kifejezésének. „Az öltözködés technikailag, illetve funkcionálisan lehetséges variánsai alkalmasak az egyén szerepeinek megfelelő cselekvési minták alátámasztására. [...] Amennyire fontosak a szerep-kategóriák az identitás kifejlődésénél, ugyanannyira jelentős eszköz az öltözködés is mások és a magunk szerepeinek az azonosításához.” (Lönnqvist 1980: 280.) A menyasszony, a vőlegény, a vőfély, a koszorúslányok, a násznagyok stb. így öltözetükkel is jelzik azt a megváltozott szerepet, amelybe kerültek.

40 „Egy gesztus szimbolikája, vagy éppenséggel egy szóé, de leginkább egy rítus vagy egy ceremónia szimbolikája mitikus gondolkodást feltételeznek. Még inkább, ahogyan ezt Mírcea Eliade is észrevette, mindig egy eredetmítoszhoz való visszatérésről van szó. Az eredetmítosz jelentése – amelyet *egynek* nevezhetnénk – az *egyensúlyállapot* fogalmával írható le a legjobban. Ennek a szükségállapotnak a létrehozásához egy hosszú és fájdalmas harcra van szükség, amely a rendtelenség helyére rendet teremt, a Káoszt Kozmosszá szervezi (újra).” (Suiogan 2006: 246; fordítás tőlem – Sz. M.)

A jobb átláthatóság kedvéért a következőkben összehasonlítjuk azokat az öltözékeket, amelyek a három korszakban használatosak voltak azon szerepkörök esetében, amelyek öltözködésükkel is jelezni kívánják/kívánták rituális szerepüket. Külön kiemeljük azokat, amelyek rituális tartalommal bírnak, és ezáltal valamilyen többletjelentés hordozóivá válhattak.

Szerep	1930–1960	1960–1990	1990–2017
Menyasszony	ing szoknya/köntös alsószoknya kötény mellény gyöngyök jeggyűrű slájer (mirtuszkoszorú) anyóskeszkenő cipő/csizma	fehér menyasszonyi ruha hajdíszt fátyol két copfba fonott haj/konty ékszerek karikagyűrű harisnya fehér cipő	fehér menyasszonyi ruha hajdíszt fátyol konty ékszerek karikagyűrű harisnya fehér cipő
Vőlegény	jegyíng priccsest posztó- nadrág mellény kabát kalap bokréta csizma	ing (csokor)nyakkendő öltöny mirtuszbokréta a hajtókán karikagyűrű	ing nyakkendő öltöny bokréta a hajtókán karikagyűrű
Vőfélyek	ing mellény priccsest nadrág bokrétás kalap keresztbe kötött kendő bokréta csizma	(polgári)ing öltöny mirtuszbokréta a hajtókán cipő	(polgári/népi) ing (népi) mellény/teljes öltöny szövetnadrág (kalap) (bokréta a kalapban) (nyakkendő) szalagbokréta a mellé- nyen cipő/csizma

Szerep	1930–1960	1960–1990	1990–2017
Koszorúslányok	ing mellény szoknya/köntös alsószoknya gyöngy szalagok a hajban kötény csizma	rózsaszín/világos- kék hosszú/rövid ruha cipő	magyar ruha (fehér ing, piros/fehér szoknya, pi- ros/fehér kötény, piros mellény, pártá, szalag a hajban)/mezőségi ruha (ing, lajbis köntös, kötény, mellény, szalag a hajban) karaktercipő/magas sarkú cipő
Násznagyszony	ing mellény szoknya/köntös alsószoknya kötény konty kendő csizma	kiskosztüm/hosszú alkalmi ruha bokréta a ruhán frizura	alkalmi ruha bokréta a ruhán frizura
Násznagy	ing priccses nadrág mellény kabát csizma kalap	öltöny bokréta a hajtókán	öltöny bokréta a hajtókán
Örömszülők	–	bokréta a hajtókán	bokréta a hajtókán

A három időszak öltözete természetesen, ugyanúgy, mint más jelenségek esetében, a divat logikája szerint változik. Az 1930-as években a két világháború között és a második világháború után az emberek anyagi helyzete nagymértékben befolyásolta a lakodalmak kellékeinek a mikéntjét is. Egy gazdagabb család sarjának a lakodalmán díszesebb ruhák, nemesebb kelmék voltak megtalálhatóak, egy szegényebb család esetében, amelyből viszonylag sok volt, a menyasszony a konfirmálóruháját vette fel erre az alkalomra is, hiszen méretben az alig néhány évnyi eltérés ezt lehetővé tette. Mivel a konfirmálóruha fehér volt, a menyasszony ruhája is fehér lett. Nem minden esetben ragaszkodtak azonban a fehér ruhához, ennek ekkor még semmilyen jelértéke nincs. A menyasszony is, a vőlegény is, a násznép is a lehető legszebb ruháját öltötte magára erre az alkalomra. A hagyományos paraszti viselet darabjai ekkor a táblázatban is feltüntetett darabok (lásd 32. kép).

A menyasszony már a jegyesség időszakában megvarrta a vőlegényi inget,⁴¹ amely díszesen vagdalásos mintával volt elkészítve, erre aztán egész életében vigyázott, ha nem nőtte ki, akkor sok esetben ez volt a halottas inge is. A parasztembert sokkal szorosabb viszony fűzte saját tárgyaihoz. Elkezdve attól a pillanattól, hogy elvetette a kendert, odáig, hogy előkészítette a fonalnak valót, megfonta a szálát, megszötte a vásznat, aztán ruhát, lepedőt vagy egyebet készített belőle, a saját energiáiból hívta életre az adott tárgyat. Emiatt a tárgyakhoz sokkal személyesebb viszony fűzte, mint a modern embert. (Vö: Hofer 1983: 46.) A tárgyak tehát sok esetben rituális, szakrális jelentőségű darabokká válhattak, mint ahogyan ezt a vőlegényi ing is mutatja. A ruhadarabok rituális tartalmai a folytonosság szintjén is megőrződtek: a lány érintetlenségét bizonyító konfirmálóruhából lett a menyasszonyi ruhája, a vőlegény jegyinge pedig sokszor vált halottas inggé. A textíliákon megjelenő hímzések szintén rituális, mágikus tartalmakkal bírtak, a motívumkincsük (vö: Székely 2005) (bár erre a Mezőségen már csak nagyon ritkán emlékeznek) ősi képzeteket őriznek.

A jegyingen kívül az a kendő (lásd 4–5. képek) is rituális tartalommal bírt, amelyet a menyasszony az anyósától kapott kontyoláskor, és amellyel aztán *felmutatták* újasszonyként a lakodalmat követő héten a templomban. Tánczos Vilmos szerint „a szövet- és a vászonfélék leggyakrabban a folytonosság jelképei, valamilyen kapcsolatot fejeznek ki időintervallumok, illetve személyek vagy közösségek között, ezért az emberélet fordulóihoz kapcsolódó átmeneti rítusokban valamilyen formában rendszerint megjelennek. A »kendező«, mint a kötelék, a rokonsági összetartozás szimbóluma a moldvai csángóknál: az esküvői szertartás után a menyasszony fejére az anyósa »kendezőt« köt, a fiatal párt is kendővel kötik össze, és ezzel vesznek részt a szülőkkel és a keresztapákkal együtt járt körtáncban, akiken szintén díszes »kendezők« vannak.” (Tánczos 2006: 81.) A Mezőség szinte minden településén ismeretes az a szokás, ami még Füzesen is él. Széken például, ahol a lakodalom bonyolult és sokrétű szokásrendszere a mai napig megőrződött, a menyasszony kézzel hímzett fejkendőt adományoz férje nőrokonainak: anyósának, és ha élnek, akkor a vőlegény nagymamáinak is. Ugyanakkor ő maga is kap ajándékba az anyósától egy selyemrojtos *keszkenyőt*, amivel a templomba megy a lakodalmat követő vasárnapon. Füzesen az anyós a régi, szép *keszkenőjét* adta tovább menyének, mert a *keszkenő* milyensége jelezte, hogy mennyire becsüli meg az új családtagot, és mennyire tehető az a család, ahova érkezett.

A régiót tekintve Ördöngösfüzes hamarabb polgárosult, mint Mezőség más falvai, ezért innen a női viseletdarab, a köntös (melles ruha) hamarabb eltűnt, bár elvétve találtunk még a terepen arra bizonyítékot, hogy ezt itt is viselték valamikor (lásd 32. kép). Megkülönböztető jelként a menyasszony *slájert* viselt, amit a fátyolból képeztek ki koszorúszerűen (lásd 33. kép), majd ezt váltotta fel tehetősebb csa-

41 A férfi adatközlők érdekes módon egészen más részletekre emlékeznek, mint a nők. 93 éves adatközlőm erre a mozzanatra tért ki nagy részletességgel, de nem emlékezett pl. arra, hogy kapott-e menyasszonyától vőlegényi inget.

ládok esetében a mirtuszkoszorú (lásd 34. kép). Ezt a *slájert* a család nőrokonai készítették úgy, hogy egy darab finomabb szövésű fehér anyagot az egyik felén összefodroztak, a másik felét pedig hagyták lelógni.

A koszorúslányok és a vőfélyek, illetve a násznagyok szintén az akkori viseletnek megfelelően öltöztek fel erre az alkalomra, a násznagyoknak megkülönböztető jelük nem volt, a vőfélyeknek pedig annyi, hogy az ingük és mellényük fölött keresztben átkötött díszes keszkenőt viseltek, kalapjukat pedig bokréta díszítette. Ugyanakkor az ördögösfüzesi férfiviselet egyik jellegzetes eleme, hogy a mellényükön egy kis díszes hímzés található (lásd 35. kép).

Az 1960-as évektől egyre inkább polgárosodik a vidék, a város nagy hatással van a falusiak életére, Szamosújvár közelsége miatt pedig Ördögösfüzesre is hamar átterjednek a városi öltözködési szokások. Ekkor már a menyasszony, a koszorúslányok hosszú alkalmi ruhába öltöznek, a hajukat fodrásszal készítetik el, sőt sok esetben az addig megkülönböztető jelnek számító kontyba fogják. A 60-as évek elején még jellemző ugyan a két copfba fonott haj (lásd 33. kép), amit aztán csak kontyoláskor kötnek kontyba, de az 1970-es évektől már megjelenik a konty is a menyasszonyok hajviseletében (lásd 6. kép).

Az örömszülők viselete is polgáribbá válik, bár az asszonyok esetében marad a fejkendő, a férfiak esetében pedig a kalap. A kiskosztüm vagy az alkalmi ruha már a jobb gazdasági helyzetnek köszönhetően városi varrónőnél készül, és az addigi népi viselet szinte teljesen eltűnik a rítusból. A koszorúslányok ruhája, annak függvényében, hogy a vőlegény vagy a menyasszony koszorúsa az illető, kék vagy rózsaszín, de ez a szokás sem teljesen egységes a teljes időszakot illetően, inkább csak a 70-es, 80-as évekre jellemző. A vőfélyek már nem viselnek kalapot, és csak az öltönyük hajtókájára tűzött mirtuszbokréta jelzi, hogy más szerepben vannak, mint a násznép többi része (lásd 36. kép). Ebben az időszakban tehát a polgárosodás hatására felszámolódott népviseletnek lehetünk a tanúi.

Az 1990-es évek furcsa változásokat hoznak az ördögösfüzesiek életébe. Ekkor a tiltások megszűnésének hatására megint megszületik az igény arra, hogy „magyarságukat” megmutassák, és így újabb hulláma kezdődik el a „népi” lakodalmaknak, ami az öltözködést illeti, hiszen a rítuselemek esetében a középső időszaknak a hatása annyira nem érezhető. Érdekes módon a népviselet jelértékének hangsúlyozódását tapasztalhatjuk ekkor, ugyanis itt a népi/magyar ruha azért kerül vissza a használatba, hogy ezzel magyarságukat, nemzeti identitásukat fejezhessék ki. Bár a népviselet használata a kommunizmus idején nem volt tiltott, mégis erősebb hajtóerőnek bizonyult a városról érkező divat. Az 1990-es években a kommunizmus alóli felszabadulás jeleként kerül megint használatba az ekkor már átértékelt funkcióval rendelkező „népviselet”, ami tulajdonképpen nem is igazi népviselet, hiszen az 1940–1944 közötti időszakban Mezőségen mindenhol elterjedt *magyar ruha* válik rituális öltözékké. Ha a *magyar ruha* helyett mégis népviseletet öltenek, akkor már nem az ősök ruhatárából kerül elő a népviselet, mert ők sem viselik már ekkor, hanem a szamosújvári néptáncgyűjtéstől kérik kölcsön. Ezek a ruhák pedig nem is igazán őrzik az ördögösfüzesi hagyományt, hiszen inkább visai viseletek mintájá-

ra varrták őket. „Mint működő jelkép a tárgy már nem a folklór kontextusában nyeri el a hozzárendelt jelentéseket, és bármennyre is »népi«-nek mutatja magát, már egy más, a folklórtól különböző életmód tartozéka.” (Bodó 1987: 59.)

„A folklórelemek ebben a helyzetben a mögöttük álló vagy feltételezett egészst jelentik, a rész az egész szimbóluma lesz.” – mondja Bodó Julianna. „Létét már nem az egészhez való tartozása határozza meg, hanem sokkal inkább az a tény, hogy az egészst helyettesíti. A helyettesítőnek itt nincs saját értéke: az illető »népi« dolog menet közben kicserélődhet vagy akár el is veszítheti eredeti népi jellegét, szenvedhet bármilyen torzulást, ezek már mit sem változtatnak a megemelt értéktartalmakkal telített, szimbolikus jelentésén.” (Bodó 1987: 61.)

Természetesen ezek a torzulások a mi esetünkben is szemmel láthatóak. A fiúk viseletében ebben az időszakban váltogatják egymást az öltönyös, kalapos, de azért bokrétás változatok, illetve a nagyon „eredeti” öltözékek, amikor a viselet minden elemére nagy figyelmet fordítanak. A kalap nem minden esetben jelenik meg, a szövethadrág nagyon jól megfér a posztómellénnyel és a lila vagy piros inggel. A lányok esetében a mezőiségi ruhához a kiegészítők modern jellege teremt valamiféle ferdeséget, hiszen a népviselethez a sajátos fazonú cipő és nem feltétlenül a magas sarkú talál vagy a kiengedett haj, fodrász által elkészített konty (lásd 37–38. képek). Ion Şeuleanu⁴² román kutató a hagyomány és az újítás viszonyát vizsgálva beszél az amerikai tudósok által is használt „fakelore” fogalmáról, amely a mi esetünket is tökéletesen leírja.

A szimbólumoknak egyfajta „átfordulása” (Bodó 1987: 62) következik be ilyenképpen: egyrészt a választott szimbólum által az ember egy közösség tagjának érezheti magát, másrészt pedig a folklórban mint értéktelített kultúrában való jártasságot bizonyíthatják a szimbólumok használata révén. Ebben a második esetben az értékek leválnak a rendszerről és önálló életre kelnek, mondja Bodó. Ezáltal a népviselet beépülése a mai lakodalmakba inkább a műveltebb réteg egyfajta „magyarkodó” jelzése. „A ma forgalmazódó közösségi szimbólumaink már nem nyújtanak magyarázatot a világról, nem igazolják cselekvéseink helyes vagy helytelen voltát. Nem tájékoztatnak. Ehelyett magunk felé fordítottuk őket, már nem a világot, hanem saját magunkat magyarázzuk velük. A folklórelemek az eszköz szerepét játsszák: kiszolgálják az egyént, önmaga definiálásában.” (Bodó 1987: 62.)

Az öltözékdarabok tekintetében Bodó szerint egyfajta „folyamatos szemiotizáció” figyelhető meg (Balázs–Bíró–Bodó–Gagyi–Túros 1987: 226). „Az öltözködés rendszerében még köznapinak, megszokottnak számító elemek a kiválasztás, a ge-

42 „A népi kultúra szintjén a hagyomány az, amely az idöket átvészelve ma is él. Ennek pedig az az oka, hogy még akkor is, amikor az újításoknak tág megnyilvánulását tapasztaljuk (úgy, ahogyan ez mostanság is történik), ezek az újítások továbbra is a hagyományozott struktúrába épülnek, a már létező anyagon élnek tovább, ezt a táptalajt pedig a hagyomány biztosítja a népi alkotó számára. Amikor [...] az újítás túlságosan sokkoló, erőltetett, az esztétikai, mentalitásbeli standardokat feszegető, már nem beszélhetünk népi alkotásról, hanem teljesen más egyébről. Az amerikai folklórkutatók ezt a jelenséget nevezték *fakelore*-nak, amely egy hamis termék, minőségileg vitatható, és egyértelműen a kultúra más területeihez tartozik (sok esetben a szubkultúrákéba), távol a népi alkotók stílusától.” (Şeuleanu 2007: 63; fordítás tőlem – Sz. M.)

nerálás és a környezetépítés folyamán a rendszer jeleivé válnak. Ez a jelszerűség mindazokban tudatosul, akiknek közük van ehhez a folyamathoz, mindenki tudja, hogy ezek az elemek nem a paraszti kultúra részei, hanem csupán jelzik ennek a rendszernek a létét. Mégis mindig elfogadjuk ezt a kettősséget, és úgy teszünk, mintha a forgalmazott elemek a népi kultúra inherens elemei lennének.” (Balázs–Bíró–Bodó–Gagy–Túros 1987: 226.)

Ha összesíteni szeretnénk az öltözködésben történt változásokat, elmondhatjuk, hogy egy, a népi kultúrához való újfajta viszonyulásmódot tapasztalhatunk a mai lakodalmakon. „A metonimikus gesztusok sokasága egy külön világot s e világ építőelemeként egy külön kódot teremt: a paraszti öltözködési kultúra rendszeréről való beszélés, gondolkodás, az ahhoz való viszonyulás világát és kódját. Talán ez az, ami a leginkább elgondolkoztató, hiszen ez egyenértékű azzal a kijelentéssel, miszerint a filmekben, divatholmikon, kiállításokon, színpadokon és sok más helyen jelentkező öltözködési elemek nem beépülnek valamilyen más kultúrába, hanem olyan folklórra reflektáló metanyelvű állnak össze, amelynek segítségével sokak számára megoldható a folklórhoz való viszonyulás mindennapos feladata.” (Balázs–Bíró–Bodó–Gagy–Túros 1987: 227.) Azok a fiatalok, akik még vállalják, hogy népi elemeket vigyenek be az egyébként jól megszervezett lakodalmi napjukba, már a saját kultúrájukhoz kívülről viszonyulnak. Az a fajta gondolkodásmód, ami őseiket jellemezte, már nem jellemzi ezeket a generációkat, és ha meg is jelennek ezek a „réginek”, „hagyományosnak” nevezett elemek, ezek ferdesége, oda nem illősége tapasztalható, egyfajta „folklórra reflektáló metanyelv” alakul ki.

A rítus eszközei

Akár csak a viselet, a tárgyak is korról korra változnak a lakodalmi szokásokban. A hagyományos lakodalomban a tárgyaknak a szimbolikus tartalmi sokkal erőteljesebben jelentkeztek, mint a mai lakodalmakon, s a mi esetünkben, ha elő is fordulnak, ezek nem jelentenek már semmit, vagy jelentésük elferdül.

A vőfélybot a hatalom jelképe, amellyel a rítus idejére a vőfélyt ruházzák fel. A *Szimbólumtár* szerint nagyon sok jelentése van, viszont ebben a kontextusban a beavatással kapcsolatos jelentése érvényesül. „A bot tulajdonosa mágikus erő birtokosa, ezért úgy is tekintették, mint az oltalmazó, a beavatásban nélkülözhetetlen mester szimbólumát.” (Kuszmán 2001a.) A bot Ördöngösfüzesen nem akármilyen bot, hanem mogyorófaból készül, és a készítője szépen kifaragja, a tetejét bunkósra hagyva. Erre a botra kötik aztán fel a szalagokat, amelyeket a vőfély a *nyűszüleánytól* kap. Minél több szalag van egy vőfély pálcáján, az számára annál nagyobb dicsőség. A vőfély ezzel az eszközzel testesíti meg a hatalmat, amelyet a beavatás során élvez. Ő vezeti a násznépet és az ifjú párt, ő hozza el a zenészt a násznagyot, ő irányítja a menetet a templomba, majd a mulatóhelyre, ő „adja fel” verseivel az ételeket. Szerepköre a múltbéli lakodalmakhoz képest fokozatosan szűkült. A vőfélyre igazából ma már nincs is szükség, hiszen csak azokon a lakodalmakon van szerepe, amelyeken a bűcsúztatás szokását még őrizni kívánják.

Botja mellett a másik jelképertékű tárgy a szalagból kötött bokréta (lásd 39. kép), illetve a kalapjára készített virágbokréta (lásd 40. kép), amit a koszorúslány készít el neki és tűz a mellényére. Tánczos szerint: „A bokrétafogás azonos értelmű a virágszedéssel, azaz magáévá tenni, feleségül venni jelentésű. A hagyományos világban a leány bokrétát ajándékozott a legénynek, amit a legény a kalapja mellé tűzött, ezzel is jelezve, hogy a leány már az övé.” (Tánczos 2006: 283.) Ebben a kontextusban a koszorúsok közötti jelképes gesztus csak a lakodalom idejére érvényes kapcsolatot jelent. Természetesen, ha egy legénynek volt szeretője, akkor azzal lett koszorús, de ha nem volt, akkor esetlegesen párosították össze a fiatalokat. Később, és ez a szokás a mai napig érvényben van, hogy ne legyen ebből harag, a koszorúsokat a születési évük szerint párosították össze. Egy lapra felírták a lányokat, egy másikra a fiúkat, és így sorrendbe helyezve őket megtalálták a párokat.

Az a bokréta, amit a lány a vőlegénynek ad a lakodalom napján, szintén ezzel a jelentéssel bírt valamikor, azonban ma már csak jelképe annak, hogy az illető, aki viseli, a lakodalom főszereplői közé tartozik. Ebből kifolyólag a ruhájára tűzött bokrétát kap a vőlegény, a násznagy, a násznagyasszony és az örömszülők. A bokréta használatának ez a kiszélesedése is bizonyítja, hogy a jelképnek a valamikori jelentése eltűnt, elferdült, és pusztá jellé vált, ami mögött már nincs világértelmezés.

A csokor szintén ebben a gondolatkörben értelmezendő, és a második időszakban jelent meg. Korábbi fényképeken is felbukkan, de adatközlőim szerint a mirtuszkoszorút és a csokrot gyakran a fényképész kelléktárából kölcsönözték a városba fényképkészítésre bevonuló fiatalok. A jelentés ebben az esetben megmarad, azonban a szerepek felcserélődnek: nem a menyasszony adja a vőlegénynek, mint a bokrétát, hanem a vőlegény hozza, amikor jönnek kikérni a menyasszonyt. Ugyanígy virágcsokrot visz a vőfély is a koszorúslánynak akkor, amikor a lakodalom napjának reggelén érte meg, hogy elkísérje a lakodalmas házhoz.

A lakodalom tárgykészletéhez tartozik a zöld ág is, amivel a lakodalmas ház kapuját díszítik fel a lakodalom előtti napon a koszorúsok. Szintén zöld ág kerül a sátorba is, később pedig a kultúrházba az új pár asztala fölé (lásd 41. kép). „A zöld ág a megújuló vegetáció és a megújuló élet természetes jelképe.” (Tánczos 2006: 277.) Ugyanakkor „a falevél és a faág szimbolikus jelentései mindig az étellel és az élet folytatásával vannak kapcsolatban” (Tánczos 2006: 278). Balázs Lajos több tanulmányt szentel a Székelyföldön szokásban lévő lakodalmi fenyő szimbolikájának (Balázs 1994b, 2012b). Ez a fenyő is életjelkép, aminek erotikus jelentése is van, ezért magasra teszik, hogy senki se tudja elérni. Ha ugyanis valaki letöri a fenyőfa csúcsát, a házasság sikertelenségét eszközli vele. Ördöngösfüzesen a lakodalmi szokáskörben is hasonló jelentéssel bír. Ahogyan májusban is zöld ággal díszítik a legények a lányok kapuját, úgy ebben az esetben is a fiatalság, az életerő, a nemzőképesség, a termékenység jelképe. Keszeg Vilmos 2007-ben megjelent tanulmányában a mezősegi zöldág-állítás rítusának eredtét és funkcióit vizsgálja. Szerepe a termékenységvarázslás, a szerelem kinyilvánítása, a férfiszerep felvételének a bizonyítása (Keszeg 2007: 156–157).

A zöld ág mellé a középső időszak lakodalmában és a kortárs lakodalmakon elengedhetetlen az Éljen az új pár, illetve az *Isten hozott kedves vendég* felírtas tábla (lásd 20. kép). Ezeket szintén a koszorúsok készítik el a lakodalmi előkészületekkor, rendszerint szombaton, a lakodalom előtti napon.

A hozomány tárgyai szintén ehhez az eszközkészlethez tartoznak. Egyik adatközlő szerint a hozományos szekeret *olyan művesen elkészítették, mint a ravalt, most már nem, ugyanúgy elkészítették a szekeret...* (L. H.). A hozományos szekereket tehát úgy készítették elő, hogy a szekér oldalát kitoldották, hogy a bútorokat fel tudják rakni. A hozomány tárgyai korról korra különböztek. Legrégebben csak a díszes láda és esetleg egy kanapé, egy ág volt a menyasszony hozománya, és az ebbe való ruhák és textilek. Később, ahogyan az 1950-es évektől erre a falusiak anyagi helyzete javult, a menyasszony kaphatott bútort is: a tehetősebbek régi faragott bútort készítettek a városban a zsidó asztalossal, de a kommunizmus idején a gyárban készített furnéros bútor is divattá vált. Ezt ugyanúgy szekérre rakták, hogy mindenki láthassa, mit visz a menyasszony az új házba.

A textíliákat illetően az általunk vizsgált első időszakban a hozományt képezte:

1. 4/6/8 párna,
2. derékalj,
3. fehér abroszok,
4. zöld abroszok,
5. több rend ruha,
6. zsákok,
7. kendők,
8. szótt vászon.

A bútorokat és a textíliákat díszes és meghatározott rendben tették fel a szekérre, hogy minden jól látható legyen. Az ágyra helyezték fel a díszes párnákat, a saroglyán, hátul pedig a fehér abroszokra terített zöld abroszok voltak láthatóak. Az 1980-as évektől a tárgykészlet változott, a szőttéseket felváltották a külföldről beszerzett perzsaszőnyegek, a plüss ágyterítők, a különböző ábrázolásokkal díszített falvédők, csipkék. Visszatérve a kiindulópontához: a hozományos szekérnek a halottas ravatalhoz való hasonlítása nem véletlen. Ha a jelentések sokszor el is tűnnek, a gesztusok rituális mélysége azért valahol a tudat alatt mégiscsak megmarad. A lakodalom is átmenet, akárcsak a halál, ezért a tárgyaknak, a kellékeknek is megvan a maguk szükségszerű, jól meghatározott rendezettsége.

Az utat a menyasszony felé tartó vőlegényes sereg előtt el szokták kötni, illetve el szokták torlaszolni. A kötél az elzárás, az akadály jelképe ebben a kontextusban, hiszen a menyasszonyt nem könnyű megszerezni. Ezeknek a késleltető technikáknak, ahogy korábban is szó esett erről, az a szerepük, hogy a rítus, az átmenet fontosságát tudatosítsák a résztvevőkben. Az elválasztást szolgálják, amely két dimenziót különít el: a menyasszony világát és a falu világát. A beavatásra váró lányt csak akkor szerezheti meg a vőlegény, ha bizonyos próbákat kiáll. Az útelkötőket rendszerint pálinkával vagy egyéb juttatással szokták eltávolítani azért, hogy az út újra szabaddá váljon.

A mai lakodalmakon a násznép már nem gyalogosan, hanem autókkal közlekedik. A rituális út, amelyet a vőlegény a saját otthonából a menyasszony házáig és onnan együtt a templomba tesz meg, megmaradt, azonban a városi vendéglőbe már autón mennek. Ezek az autók is ki vannak díszítve virággal, lufikkal, szalagokkal. Az autónak nincs semmilyen szimbolikus tartalma, ám amint az egyik esettanulmányból kiderül, arra is volt példa Füzesen, hogy a menyasszony nem autón, hanem hintón vonult a templomba és onnan a vendéglőbe.

A hintónak a megjelenése nemcsak különösségével hívja fel magára a figyelmet, hanem azáltal is, hogy a mesebeli hercegeket és hercegnőket juttatja eszünkbe. Ezt a jelentéskört a szokáselem a fiatal párhoz társítja, akik erre a napra valóban herceggé és hercegnővé válhatnak (lásd 42–43. kép). Ekkor történik meg az, amit a bevezetőben a játék fogalmával írtunk le, ugyanis a fiatal pár olyan kellékeket épít maga köré ezen a napon, amelyek a megszokott hiteles környezetükből kiemeli és egy másik világba repíti el őket. Még akkor is megengedik maguknak ezt a „luxust”, ha nem feltétlenül tehetősek, hiszen ezen a napon bármit lehet, bármivé válhatnak, amit megálmodtak maguk számára.

A felröppentett galambok is ehhez a gondolatkörhöz tartoznak, bár inkább az állatoknál beszélhetnénk róluk. A filmekben látott amerikai esküvők hatására terjedt el itt is az a szokás, hogy az esküről kijövet a fiatal pár (és esetleg a násznagyok) galambokat engednek a magasba. Érdekes módon nem ennek a szokásnak a jelentése miatt épült be ez a szokáselem, hiszen a fiatalok nem ismerik a galambhoz kapcsolódó beteljesülő álom, vágy szimbolikáját. Ez a mozzanat is a játékkal kapcsolatos, amely által a filmekben látott hősökhöz válhatnak hasonlatosakká (lásd 24. kép).

Konklúzióként elmondható, hogy a tárgyhasználatban is változások figyelhetők meg. Ezek a változások elsősorban a rituális szimbolikus tartalmak eltűnésében ragadhatók meg, a szimbólumértékű elemek deszemantizálódásában, illetve új tartalmak megjelenése is tapasztalható, amelyeknek szintén megvan a világmagyarázó szerepük. A mai fiatalok világlátása a filmek, az internet által kínált világokat tekintti mintának, onnan inspirálódnak, amikor a hagyományt a saját ízlésük és világuk szerint alakítják.

Rituális állatok és szimbolikus jelentéseik

A lakodalomban több olyan állat is megjelenik, amelynek szimbolikus tartalma van. Ezeknek a jelentését már nem ismerik a mai adatközlők, sokszor a szokást magát sem értik, azt egy vicces változatban őrizték meg, és állítják, hogy pusztán a mókázás volt a szerepe régen is.

A tyúk és a kakas a lakodalom napja eseményeinek egyik szimbolikus tartalommal bíró állata. Mielőtt a két násznép külön utakon a templomba indulna, a vőlegényes háztól küldenek egy fiúnak felöltöztetett kakast a menyasszonyos házhoz azzal a céllal, hogy megtudakolják, adják-e a lányt: *tehát amikor a lánytól elindultak a vőfélyek vitték a lányos háztól a tyúkot felöltöztetve lánynak a vőlegényes házhoz (Gy.); „igen, mivel oda ment menynek. Jelképe volt a menyasszonynak, a lánynak.*

[...] na, s akkor táncoltak ott egy párt, s akkor onnan ők eljöttek. De közte, azalatt az idő alatt a vőlegénynél is felöltöztettek egy kakast: gatyávol, bő fehér gatyát tettek reá, me régen úgy jártok itt a faluba nem nadrágbo, bő fehér gatyábo, s akkor bő fehér ing s lájbi, kalap a fejire, s küldték a menyasszonyhaz. (H. A.)

A kakással érkező vőfélyeket aztán kicsúfolják, zsebükbe madártollat és majorságsontot tesznek, majd egy lánynak felöltöztetett tyúk kíséretében visszaküldik őket a vőlegényes házhoz annak a szimbolikus jeléül, hogy a menyasszony készen áll. Ebben a kontextusban nemcsak a tyúknak és a kakasnak, hanem a madártollnak, a csontnak is szimbolikus jelentése van.

A kakas a vőlegényt szimbolizálta, ám erőteljes szexuális jelkép is (Pozsony 1998: 157–164), és annak a jeléül, hogy a menyasszonyt adják, a menyasszonyos háztól cserébe egy tyúkot küldtek a vőfikkal a vőlegénynek, amit ezúttal lánynak öltöztettek fel: pendelyt adtak rá, inget, főkötőt tettek a fejére. *S akkor délelőtt mondom, hogy amikor már közeledett a dél felöltöztették a tyúkot pendelybe, fűketővel, inggel s a két vőfi s egy tánygyér tésztávol s pálnkásüveg a tánygyér közepén, s akkor elmondták a tyúknak a mondókáját. Vittik a leányt. [...] igen, ez volt a lány. Na s akkor aztán ott megvendégelték a vőfiket, tollút a zsebekbe... [...] igen, mivel oda ment menynek. Jelképe volt a menyasszonynak, a lánynak.* (H. A.) A játékos szokás-elem is sok szimbolikus tartalmat hordoz, hiszen a tyúk meg a kakas jelképsége egyértelmű, az adatközlő maga is ismeri még. A kakas a férfiasság jelképe, ez esetben a vőlegényé, a tyúk pedig a nőt szimbolizálja, a menyasszonyt. Egy bálványosváraljai esküvős szokásban találunk egy olyan vőfélyverset, amely a menyasszonyt madárként írja le.⁴³

A tyúk a román folklórányagokban is jelentős szereppel bír (vö: Marian 2009, Ghinoiu 2003). Szinte minden etnográfiai vidék ismeri a „găina” szokását, amelynek során a szakácsné egy tyúkot visz a násznagyok elé, hozzá pedig különböző verseket mond. A román lakodalmakra vonatkozó gyűjtések nagymértékben magát a szöveganyagot közlik, és csak ritkábban értelmezik azokat. Ha mégis értelmezésükre kerül sor, akkor általában egy előszónyi vagy utószónyi anyagra szorítkoznak a kutatások. Ion Apostol Popescu írása is hasonló, aki a Szamos-menti falvakban vizsgálta a lakodalmi verseket (orații de nuntă) (Popescu 1979). A jelen kutatás szempontjából ennek az anyagnak nagy jelentősége van, hiszen rendkívül közeli folklórányagot közöl az Ördöngösfüzes körüli román falvakból: Füzesmikoláról, Buzából, Szépkényerüszentmártonból stb. Ezeknek kapcsán állapítja meg az előszóban, hogy: „Érdekes, hogy a tyúk énekének a műfaja, bár a komikus hatáskeltés a célja, egyaránt táplálja az egészséges nevetést, az iróniát, de ugyanakkor valamilyest kecsességet is sugall.” (Popescu 1979: XIII; fordítás tőlem – Sz. M.) Bár a kötet előszava részletes folklorisztikai elemzést nyújt a szövegekről, a tyúknak a szimbolikáját vizsgálva mégsem azonosítja ezt a menyasszonnyal, sem a szöveg szexuális

43 Tánzos Vilmos idézi (vö: Tánzos 2006): a nőre való vadászás szimbólumkörébe sorolja.

jelentésköreire nem tér ki, bár a szöveg több pontja is erre utal.⁴⁴ Az ördöngösfüzesi románok lakodalmas szokásaiban is megtalálható volt a gäina szokása. A tyúkot a szakácsnő, vagy az őt képviselő személy vitte a násznagyasszony elé különböző humoros versikék kíséretében azzal a céllal, hogy a násznagyasszonytól pénzt szerezzen cserébe. A vicces szóváltás, az adatközlők szerint, azt a célt szolgálta, hogy mindkét fél, a szakácsnő is, a násznagyasszony is elmondhassa esetleges panaszait a szervezést illetően. A tyúk rituális szimbolikájára tehát már nem emlékeznek.

A toll és a tyúkkaparó (majorságcsont), amely a vőfík zsebébe kerül, is bírhat szimbolikus jelentéssel. Egyrészt a toll a madarakhoz kapcsolódik, a szabadságot, a repülést jelképezi, másrészt itt szexuális szimbólum is lehet. A tyúkkaparó szimbolikája visszautalhat a Szováton még élő szokásra, a „hírszre”, amikor az újasszony látogatására érkező vendégek szintén majorságcsontot vittek magukkal. A csont jelentésére már Szováton sem emlékeznek, ám azt tudják, hogy csendben kell érkezniük, hogy az újasszonyt rajtakapják a szexuális együttlétben. A *Szimbólumtár* szerint a csont: „mivel a létezők eredendő anyaga, az újjászületés csírája, a lélek lakhelye, ezért a legyőzhetetlen életelv, az erény, a feltámadás, a feltámadásba vetett hit kifejezője” (Lipták 2001). A madártoll pedig: „az evilági súlyoktól mentes légi hatalom kifejezője, jelenthet könnyedséget, levegőbe való felemelkedést. [...] Áldozati szimbólum, az égi isteneknek való áldozáskor a tollakat szétteregették az oltáron.” (Pethő 2001.) Mindkét elem, a madártoll és a csont is lehet áldozatjelkép, és kapcsolatban lehet a beavatott fiatalokkal, akiknek egyik énjük most meghalt azért, hogy újjászülethessenek egy másik státusban.

A majorságcsont és a madártoll megjelenése a lakodalomban, illetve ezeknek az áldozat-szimbolikához való kapcsolódása okkal teremti meg a párhuzamot a tikverőzés szokásával, amelyről Nagy Veronika írt tanulmányt (Nagy V. 2011). A mohaiak körében élő népszokás arról szólt, hogy a lakodalom másnapján a lakodalomban részt vevő fiatalok újra meglátogatták a lakodalom vendégeit, és tyúkot öltek, amit el is fogyasztottak az esemény során. Kérdés, hogy a mezőségi, ördöngösfüzesi lakodalomban megjelenő tyúk, kakas szimbolikája nem ezekre az ősi áldozatokra utal-e vissza? Szintén ezt a kérdésselvetést emeli ki Pozsony Ferenc is: „a tyúk a kakashoz hasonlóan megjelenik az állatkivégző szokások kellékeként. A kakással együtt nagyon sokszor előfordul a népszokásokban és a hiedelmekben. Gyakran előfordult az építőáldozatokban, megjelenhetett a temetési áldozatokban és a lakodalom keretében is.” (Pozsony 2006: 101.)

A tojás szintén a tyúkhöz kapcsolódik. Fontos jelképisége van, hiszen az intimitás-szimbólumok közé tartozik. Alapjelentése a zárt térben nyugvó életerő, amely adott esetben fejlődni kezd. Rokon képzet tehát a maggal, a dióval és a többi hasonló jelképekkel. A jelképiség lényege, hogy egy szilárd héj őrzi egy fejlődőképes csírárt

44 „Că îmi trebe taleri noi./ Să mă duc să-mi ieu război/ Războiaș automat./ El a țese, eu în pat./ Războiașu cu motor/ El să țasă, eu sub țol./ Și l-oi pune dupa casă./ Cîți or trece, toți să țeasă.” vagy: „Socăcînd pe lîngă oale/ Mî-o ars un laț la poale./ La poale ar fi cum ar fi./ Uite, rău m-am fript aici./ Nu-i acasă doctoru./ M-o vindeca nănașu./ Că nănașu știe bine/ De sărut cu vitamine.” (Popescu 1979: XIV.)

(Durand 1977: 313–316), tehát nyilvánvaló termékenységszimbólum és ugyanakkor erotikus jelkép is, minden kultúrában a megújulás rítusaihoz kapcsolódik. Az esküvő is megújulás és ígéret: a hívogatás nyomán begyűjtött tojás tulajdonképpen annak a reménye, hogy az új pár közös élete boldogságban fog eltelni.

A menyasszony hozományának az elvitelekor még az 1990-es években is rendszerint ökröket használtak a faluban. Nem tartjuk ezt véletlennek, mert egészen a 20. század közepéig a szarvasmarhák elsődleges szerepet játszottak a térség gazdasági életében, az igavonásban. Mezőségi falvakban (pl. Bátorban, Szamosújvárnémetiben) pedig a román gazdák virágkoszorúval feldíszített ökröket vezettek végig pünkösöd vasárnapján az utcákon. (Gherman 1979, Szabó 2004.)

Az ökrök esetében szinte minden adatközlő narratíváiban megjelenik a színes bojt és a csengettyű motívuma is. Bár ekkor már sok mindenkinek volt lova, mégis ragaszkodtak a hagyományos ökrös szekerekhez, ugyanis az ökörnek a szarva révén erős szexuális jelképisége van és a hatalmat asszociálja. Gilbert Durand szerint „a fejen található szarvak a férfierő elsajátítását jelképezik” (Durand 1977: 174–175). Tánczos Vilmos a motívum szimbolikáját kiegészítve írja: „Az el nem rothadó, fegyverként is használható szarvak maszkulin jellege nyilvánvaló, hiszen csak a hímek viselnek szarvakat, amelyeknek a formája is a szuggesztív férfierőt asszociálja. A szarv és maszkulin »társai« – például kard, kés, bot, kulcs, gyertya, kígyó, sőt maga fej is, amin a szarv található – egyértelmű fallikus jelképek.” (Tánczos 2006: 126.) Egyértelmű tehát, hogy miért ragaszkodtak annyira a jelentést már nem ismerő fűzesiek is az ökrösszekérhez. Néhány visszaemlékezés következik, amelyben az ökrök jelentőségét és esztétikai fontosságát hangsúlyozzák az adatközlők: *Milyen szépen jöttek az ökreik csengettyűkkel.... (M.); ...csipkés abrosz alól, s reá azak a zöd abroszak. Fejül reá egymásra... az ökrekre csengettyűk, s aztán ahogy mozgatt a fejek a csengettyűk úgy szóltak... (M.); ...bojt, akkor ilyen nagy bojtak voltak csinálva az ökreknél a szemeken... (M.); Úgy kötették a bojtakat, ahogy kötették az abrosz sarkáro, még akkortól kezdődött, akkor az öregek... aztán csináltak kisebbeket is... (B.); ezek nagy bojtak voltak az ökreken... olyan hosszúk ni... (Zs.); Még nekem is van egy abroszon. (M.)* Akkor, amikor később a kommunizmus idején már nem minden háznál volt ökör, a „kollektív” (társulás) ökreit kérték kölcsön, ami szintén a szokásnak a jelentőségét bizonyítja a falu életében. Az ökrök tehát két szempontból is jelentősek: egyrészt szexuális vonatkozású jelentést hordoznak, amelyet bár nem ismernek már a falusiak, mégis ragaszkodnak hozzá, másrészt pedig olyan esztétikai elemek, amelyek hozzátartoznak a lakodalom hangulatához.

Az ökrök szarvát díszítő színes bojtoknak is jelentős szimbolikus tartalmuk van. A bojt a magyar nyelvterület több néprajzi régiójában is megjelenő díszítőelem, amelynek különböző funkciói lehetnek. Mezőségen a kisbárányok nyakába akasztanak bojtot, az ökrök szarvára kötik esküvő vagy temetés alkalmával, Kalotaszegen a lány és a fiú viseletének egyaránt tartozéka. A *Szimbólumtár* nem említi a bojt szimbolikáját, Tánczos Vilmos pedig csak a fonál, szál, fonás, szövés, szövet, vászon szimbolikáját tárgyalja (Tánczos 2006). Mindenképpen a bojt, mint a szálból kötött összefüggő csomó, ehhez a gondolatkörhöz kapcsolható, szimbolikáját pedig a ron-

táselhárításban ragadhatjuk meg, ha a más kontextusokban való előfordulását is tekintjük. A csomózás a varázslással egyenértékű cselekedet, a bojt pedig a csomó egyik változata, amelynek védő funkciója van.

A csengettyű az ökrök szarvára aggatott másik dísz, amely szintén rituális tartalommal rendelkezik. Ha azt az alapanyagot nézzük, amiből a csengettyű készül, a fémesszközökhöz kapcsolódó szimbolika kerül előtérbe. A fém Tánczosnál a vas mágikus ereje kapcsán értelmeződik (Tánczos 2006: 162). „A fém egyéb pozitív tulajdonságai mellett az égi eredet tudata kétségkívül hozzájárulhatott ahhoz, hogy a mitikus tudat a vasat és a vasból készült tárgyakat [...] mágikus erővel ruházza fel.” (Tánczos 2006: 162.) „A mágikus erőképzet folytán a vasnak rontáselhárító szerepe is van, és ilyen funkcióban gyakran fordul elő hiedelmekben.” (Tánczos 2006: 164). A *Szimbólumtár* is hasonló jelentéseket fűz nemcsak a vashoz, hanem magához a csengőhöz, amit szimbolikája tekintetében a haranggal rokonít. „Transzcendens szimbólum, a rontás elleni védelem eszköze. [...] A görög-római hagyományban a csengő fallikus értelmet hordozott, Priaposz alakjához társították, s a zenés Dionüszosz-rítusokon használták.” (Kuszmán 2001b: 193.) Mindkét jelentés indokolt lehet az ökrök szarvára akasztott csengettyű esetében, hiszen a rontáselhárítás szándéka egyértelmű. A szekér a menyasszony kelengyéjét, köztük az ágyát is viszi, amely a majdani gyermekáldás egyik feltétele. A hanghatás szintén a rontáselhárítást erősíti, mintha ezzel riasztanák el a hozományt vivők az útjukba álló gonosz szellemeket, és ezáltal biztosítanák a fiatal pár számára a tiszta, rontástól mentes életet.

Az állatok szimbolikája, akárcsak korábban a tárgyaké vagy az öltözeté, ősi képzetekre vet fényt, olyan képzetekre, amelyeket ma már nem ismernek, a formák kiüresedtek, de még használatban levésük azt bizonyítja, hogy a közösség ragaszkodik hozzájuk. Nem mondható el mindez a mai fiatalokról, de a változás, amely tetten érhető, több szakaszban zajlott. A ma még élő 70–80 éves adatközlők úgy emlékeznek ezekre a szokásokra, mint a lakodalmi rítusok fontos elemeire. Jelentésüket már ebben a középső időszakban sem ismerték minden esetben, de még ragaszkodtak a formákhoz: ha van hozomány, akkor azt meg kell mutatni, és úgy kell a rítust végrehajtani, ahogyan azt a hagyomány diktálja. Erre még 1990-ben is volt példa, és ez volt az utolsó hozományt „szekereztető” lakodalom. A mai fiatalok már nem ragaszkodnak ezekhez a szokásokhoz, a jelentéseket nem ismerik, a formák sem maradtak meg, maga a hozomány sem tárgyakban mérhető, sokkal inkább pénzben.

Ételek, italok

A közös étkezések szimbolikus tartalmaival régóta foglalkoznak a kutatók. Delia Suiogan ezekben a közös étkezési alkalmakban szintén szimbolikus tartalmakat fedez fel. A közös étkezés az ő megközelítésében nem csupán a szükségletek kielégítését jelenti, hanem ezek olyan alkalmak, amikor a rítusban részt vevő ember az univerzális energiát idézi meg azért, hogy a felborult egyensúly helyreálljon. Ebben a

megközelítésben a lakodalmi étkezéseket összefüggésbe hozza a halotti torral, ahol szintén a halott lelkének az üdvözülése képezi a rítus célját.⁴⁵

Ettől a metaforikus, mágikus megközelítéstől kissé eltérő Monica Vasile, a román származású, Németországban élő kutató munkája, aki az Erdélyi-szigethegy-ség régiójában a román kultúrát vizsgálja. Tanulmányában többek között a komasági viszonyokkal, a lakodalom „kereskedőivel”,⁴⁶ illetve a rituális alkalmakkor elfogyasztott ételekkel, étkezési szokásokkal foglalkozik. Az étkezés kapcsán megállapítja, hogy az általa vizsgált településeken a lakodalmakon túltengő ételmennyiséggel ellentétben a közös étkezések nem hangsúlyosak más rituális alkalmakkor, mint például ünnepekkor. Erre a kérdésre keresve a választ arra a következtetésre jut, hogy a kommunizmus előtti és a kommunizmus alatti időszak „szegénysége”, az étel nehéz beszerezhetősége miatt a rítusok is átíródtak, és bár ma már más anyagi helyzet jellemzi az általa vizsgált településeket is, a rítusokhoz kapcsolódó étkezési szokások megőrződtek. (Vasile 2010: 1.)

Amit Monica Vasile az általa vizsgált régióról megállapít, az történelmi jellegét illetően érvényes egész Romániára. Az 1930-as évek gazdasági válsága, majd az 1946-os pénzváltás egy éjszaka alatt pénz nélkül hagyta az embereket. 1945 márciusában életbe léptették az agrárreformról szóló törvényt, melyben meghatározták, hogy a legnagyobb birtokolható földtulajdon 50 ha lehet. 1947-ben a kommunisták lemondásra kényszerítették a királyt és létrehozták a köztársaságot. Az 50–60-as éveket a hiány és a nélkülözés jellemezte. Miután 1962-ben a kollektivizálást befejezték, a falusiak kisémmizettekké váltak. A paraszti magántermelés eltűnt, a falusiak is a rendszer kiszolgáltatottaivá váltak. A '60-as évektől számított váltás jobbra fordította az emberek sorsát, ugyanis a városi iparosodásnak köszönhetően plusz keresethez juthattak a gyári munka révén, azonban az ország fokozatosan elszegényedett Nicolae Ceaușescu rossz politikája miatt. A '70-es években kialakuló jegyrendszer egyformán juttatta ételhez Románia lakosait. Egy főre negyed kenyér járt naponta, havonta pedig egy kg liszt és cukor, illetve egy l olaj. 1948–1956 között a falusiak különböző kvóták beszolgáltatásával tartoztak az államnak. Biztosítaniuk kellett a tojás, tej, hús mennyiségét. Később egy, az állammal kötött szerződés nyomán a falusiaknak kötelességük volt egy disznót beszolgáltatni az állami gazdaságnak, aminek fejében lisztet és egyéb javakat kaptak. A szerződés megkötése nem volt kötelező, ám az állami gazdaság ezen szerződés megkötését tekintette a kiszolgáltató egyéb javak feltételének. 1989 után a helyzet radikálisan megváltozott, az

45 „A hagyományos lakodalmi étkezés vagy a halotról való megemlékezésekkor megült asztalozások nem közönséges étkezések, hanem közösségi események, amelyek lehetőséget teremtenek arra, hogy az univerzális energiát magukhoz vonzzák és megszüntessék az egyensúlytalanság állapotát. Az evés és ivás ezáltal mágikus cselekvésekké válnak, amelyeknek jól meghatározott motivációjuk és funkciójuk van.” (Suiogian 2006: 251; fordítás tőlem – Sz. M.)

46 The trader's wedding – erről lásd későbbi fejezetünket, ahol a lakodalom anyagi vonatkozásait vizsgáljuk.

üzletekben lassan megint mindent be lehetett szerezni, sőt a határok megnyitása által a külföldről beszerzett termékek is piacra kerülhettek. (Vö: Gagyi 2009: 205–224.)

A gazdasági helyzet változása egyértelműen kihatott a lakodalomban elfogyasztott ételekre is, hiszen a három általunk vizsgált időszak más-más sajátosságokkal bír e tekintetben is. Az alábbi táblázatban a három időszak lakodalmi ételeit listázzuk:

1930–1960	1960–1990	1990–2017
<p>Asztalülés (fiatalok) – nappal laskaleves tyúkhús külön tálalva kalács pálinka</p> <p>Asztalülés (házasok) – este laskaleves sült tyúkhús krumplival töltött káposzta száraz sütemények kalács pánkó pálinka bor</p>	<p>Előétel: hidegétel (boef saláta) szalámi házisajt tepertő paradicsom paprika uborka (zöld vagy savanyú) májás kolbász</p> <p>Főétel: laskaleves hússal disznó és/vagy csirkesült krumplival</p> <p>Desszert: torta</p> <p>Italok: sör bor házi pálinka</p>	<p>Előétel: különféle felvágottak paradicsomba töltött padlizsánkrém paprikába töltött túrókrém sajtgolyó spenótos tekeres csirkemelltekeres sajtfélék egyéb különlegességek mogoró sós sütemény</p> <p>Meleg előétel: Gordon bleu/csirkeragu mártással és rizzsel/bármi, amit a vendéglő kínál</p> <p>Főétel: leves (választásra a vendéglő menüjéből: húsgombóclevés, pacalleves, tyúkhúsleves stb.) disznó- és csirkesült krumplival és zöldséggel (vagy egyéb körettel) savanyúság/saláta</p>

	<p>Reggel: töltött káposzta</p>	<p>Desszert: házi/cukrászdai sütemény/ candy bár gyümölcs torta</p> <p>Italok: pezsgő pálinka házi édespálinka bolti édespálinkák konyak whisky bor sör alkoholmentes sör szénsavas üdítőfélék szénsavmentes üdítőfélék szénsavas ásványvíz szénsavmentes ásványvíz kóktélok (ha van koktélbár)</p>
--	--	---

A táblázat adataiból az olvasható ki, hogy a múltból a jelen felé haladva a lakodalmi étkezés egyre változatosabb és gazdagabb, ami elsősorban a falusi emberek gazdasági helyzetében bekövetkezett változásokkal magyarázható. Az 1930-as években, amikor a falusiak anyagi-gazdasági helyzete válságos volt, a lakodalmi étkezés is szerényebb volt. Az asztalra kerülő fogásokhoz szükséges alapanyagok a vendégek hozzájárulásával voltak beszerezhetőek. A lakodalmat megelőzően a vőfélyek összegyűjtötték a tojást, amiből a laskát gyúrták, majd a készíteni jövő asszonyok elhozták a tyúkot, amit ott levágtak. Ezeket belefőzték a laskalevesbe, a húsból pedig sültet készítettek. A tyúkok aprólékjából aznapra, az egybegyűlt segítőknek pörköltet főztek. Aki otthon tartott disznót, az a lakodalomba úgy ment, hogy vitte a töltött káposztába való húst. A koszorúslányok sütötték a süteményt, amit a lakodalom napjának a reggelén vittek át akkor, amikor a vőfélyek értük mentek. Ezek a sütemények száraz, krém nélküli sütemények voltak, ugyanis az összeset egy nagy ládába öntötték, ahonnan a vendéggazda aztán tányérokra tetette és a fiatalok felszolgálták. A pálinka és a bor legtöbbször saját készítésű ital volt, aki tudta, hogy lakodalomra készül, meggyűjtötte a pálinkáját, borát, de hozzájárulhattak a rokonok is (nagyszülők, keresztszülők, házas testvérek stb.)

Később, a kommunizmus idején is megmaradt a közösködésnek ez a szokása. Mivel az igények nőttek, de az étel alapanyagait egyre nehezebb volt beszerezni, a közeli rokonok nemcsak húst és tojást vittek segítségül, hanem egyéb ételeket is: rizset, lisztet, cukrot, olajat, tyúkot. A család általában ilyenkor disznót/disznókat vágott, és így bővült ki a menü az előételként felkínált májashurkával, kolbással, tepertővel. Ehhez, ha a családnak voltak kapcsolatai, szalámit is tálalhattak, amit

azonban nem volt egyszerű beszerezni. A boeuf saláta is divatosná vált a 70–80-as években, ugyanis a hozzávalók kéznél voltak: a tyúkhúslevesbe belefőtt zöldségeket kivették, apróra vágják, vágják hozzá a mellehúst a tyúkból, és mindezt házilag elkészített majonézzal keverték össze.

A főételhez tartozó leves, amint a táblázatban is látható, az egyik olyan hagyományos étel, amely mindhárom időszakban megtalálható, akárcsak a töltött káposzta. Ez utóbbit az éjszaka tartott lakodalmak esetében reggel szokták felszolgálni, akárcsak a régi lakodalmakon. Manapság, ha a lakodalom nappali, általában elmarad a töltött káposzta, azonban akkor a háznál, a vendégek érkezésekor kínálják fel a vendégeknek. A levest csirkesült és/vagy disznósült követte, amit általában krumplipürével tálaltak. A konyhát ilyenkor nem volt könnyű üzemeltetni, ugyanis 200-300 főre nehéz volt a kultúrház melléképületében főzni. Valószínűleg később, az 1990-es évektől a higiéniai szempontok is hozzájárultak ahhoz, hogy a lakodalmakat a vendéglőbe költöztették, ahol már nem a családnak kellett a hatóságokkal tárgyalnia egy esetleges ellenőrzés esetén. A kultúrházban tartott lakodalmak idején jött divatba az a szokás, hogy minden asszony, lány, aki a lakodalomba hivatalos volt, tortát süttött, és a főétel után megkínálta ebből a többi vendéget is. Valószínűleg a közösködés egy másik formája volt ez is, hiszen egy lakodalomra való süteményt nagyon nehéz lett volna a családnak előkészítenie. A sült után a hölgyek felálltak az asztaltól (ha volt hely), ha nem, csak integetéssel, a vőfély segítségével cserélgették el egymás között a süteményeket. Ekkor a násznagynő tortájának is külön rítusa alakult ki. Ez egy több „emeletes”, díszesen elkészített sütemény volt, amit kis emelvényyszerű edényben hoztak a vőfélyek a násznagyasszonnyal együtt. Ezt a két tortát a menetben is a vőfélyek vitték, mintegy a lakodalmi sereg egyik díszeként (lásd 9. kép).

A mai lakodalmak ételeit és étkezési szokásait már nem feltétlenül a lakodalmozók ízlése határozza meg, mint inkább a vendéglős kínálata. Amikor a fiatalok eldöntik, hogy összeházasodnak, a következő lépést a készülődésben a vendéglő lefoglalása képezi. A meghívottak számától függően döntenek egyik vagy másik hely mellett, annyi azonban elmondható, hogy a füzesiek gyakran tartanak lakodalmat a szamosújvári Fiesta étteremben, amit a fafeldolgozó gyár valamikori étkezdéjéből alakítottak ki. Mivel a füzesiek nagy számban dolgoztak/dolgoznak ebben a gyárban, a lakodalmaikat is ott szervezték/szervezik. Természetesen a tehetősebbek akár más városba (Kolozsvárra vagy Désre) is elviszik busszal a vendégeiket, ha az a hely tetszik a fiataloknak valamilyen oknál fogva. A lakodalom időpontjának meghatározásában elsősorban a vendéglő játszik nagy szerepet. A helyet egy évvel azelőtt le kell foglalni, előleget kell fizetni, és a szabad időpontok közül lehet választani. Ugyanez a helyzet az ételek kiválasztásával is: hogy milyen előételt vagy főételt választ a pár, elsősorban a vendéglő által felkínált lehetőségektől függ. A család anyagi lehetőségeihez mérten kínálják a lakodalomban az italokat is: aki megteheti, nemcsak pálinkát és bort kínál, hanem egyéb italokat is: whiskyt, konyakot stb. Ugyanez áll az ételkülönlegességekre is: a megszokottakon kívül tálaltak már fel fü-

zesi lakodalomban baconba csomagolt aszalt szilvát csokoládéöntettel, volt már sütemény helyett candy bár is stb., de ez nem minden generáció ízlésének felelt meg.

Konklúzióként elmondható, hogy a lakodalmakon törekedtek a vendégek számára mindig a legfinomabb falatokat feltálalni. A korábbi időkben, elsősorban a nagy szegénység miatt, az ételek sem voltak annyira változatosak, azt tették az asztalra, amit megtermeltek házilag, és amit egyéb ünnepi alkalmakkor is szoktak. Ez a helyzet a kommunizmus idején, a gyáripari termékek elterjedésével sokat változott. Beiktatták az előételt, a szalámit, a sütemények is kiegészültek a tortával, az italok körében megjelent a sör. Bár új ételek is bekerültek, ekkor még mindig egységes a kínálat a kultúrházban tartott különböző lakodalmakon, ugyanis a fogásokhoz szükséges alapanyagokat ugyanazokból a forrásokból szerezték be. A különbség esetleg abban állt, hogy egyesek, akik nagyobb ismeretségi hálójával bírtak, esetleg szalámit is tudtak az asztalra tenni, mások ezt a házi kolbásszal, tepertővel pótolták. A mai lakodalmakon igyekeznek ételkülönlegességeket feltálalni, olyanokat, amelyeket otthon nem készít el az ember. Ezek az újítások már a vendéglő által kínált fogások, és a házi készítményektől nagyon távol kerültünk. Ma már nem a közösségi kontroll diktálja a rendet, hanem inkább az egyedi, a különleges, a másra való törekvés a meghatározó, amely azonban szintén hagyományteremtő erejűvé válhat.

Anyagi vonatkozások

Az anyagi vonatkozások egyetlen lakodalom esetében sem elhanyagolható szempontok. Sőt, azt is mondhatjuk, hogy bizonyos esetekben azért tartanak a szülők lakodalmat a fiataloknak, hogy visszagyűljön az a sok pénz, amit ők azóta fektettek be, hogy gyermekük született. „A házasságnak mindig is volt gazdasági fontossága, mivel nemcsak a fiatalokat érinti, hanem azok szüleit, rokonait és a klánt is. A feleség az, aki ad (aki az új házba hozománnyal érkezik), aki megerősíti és előmozdítja a gazdaságot, amit a hagyományos társadalom alapértékének tekintenek a földdel és az állatokkal együtt. A megfelelő kapcsolatok létrejötte végett még a kikérés előtt különböző gesztusokkal jelzik a szándékot, amit a köztes személyek (rokonok, szomszédok, a házasságkötésben jártas öregasszonyok) által valósítanak meg. Ebből következően a szakrális, ritualizált jellegén kívül, a házasság a legrégebbi idők óta egyfajta »anyagi vállalkozást« is jelentett, amely együtt járt egy sorozat kereskedelmi jellegű tevékenységgel, fizetéssel (ebbe beletartozott a menyasszony »ára« is): egyezés, hozomány, készülődés, mindkét fél részéről járó kötelezettség (meghatározták például a menyasszony hozományának a visszaszolgáltatási feltételeit, ha a házasság nem volt maradandó). Mindent azért tesznek, hogy a közös otthon létrejöhessen, de az egyéni érdekekre is odafigyelnek.” (Colta 2015: 108; fordítás tőlem – Sz. M.)

A lakodalmat az anyagiak felől megközelítve első mozzanatként az egyezés hívja fel magára a figyelmet. Ekkor egyeznek meg a szülők az új pár majdani javaiban.

Elmentek az egyezésre, kitűztek egy estét, hogy mikor mehetnek, biza volt hogy a... az is, hogy nem tudtak megegyezni. Na felköttek, akkor nem tettik ki a pánkot nekik, hogy megkínálják... Tehát, ha nem tudtak megegyezni, nem volt házasság... (B.)

A menyasszony szülei felajánlották a hozományt, a vőlegény szülei pedig próbálhattak egyezkedni ez ügyben. A vőlegény szüleinek ugyanis érdeke volt, hogy azok a földek, amit a menyasszony hozományban kap, minél közelebb legyenek a saját földjeikhez, hogy ne kelljen nagy távolságokat megtenni, amikor kapálni mennek.⁴⁷ Az új otthon megteremtéséhez a menyasszony családja biztosította a házba valókat (textíliák, bútorok), amit megpótolhatott állatajándékkal (a régmúlt időkben a tehetősebbek két ökröt vagy annak az árát adták a lánnyal) és földdel. A vőlegény családja biztosította a lakóházat, amely nem volt egy különálló épület, hanem az új pár beköltözött a család valamelyik szobájába. A különböző generációk egymással egy fedél alatt laktak, így egy szobában aludtak az öregek, a fiatalok és a gyerekek is. Természetesen a hozomány nagymértékben függött a családok anyagi helyzetétől: *A ház s a telek a fiúé, mer az marad itt, és állatok, s minden, ami van, de közbe kitétek már..., hogy fejezzem ki..., nem éppen mindenki, voltak szegényebb családok is, voltak középgazda családok, voltak... más osztály s voltak nagygazdák... jó pár család itt ebbe a faluba. Erről a faluról beszélek. Akkor persze, megegyeztek: ez s ez a lányé. [...] A fiú, legtöbb, maradt a lakásba. Ahol volt két fiú, vagy három fiú, vagy mit tudom én... ritka eset volt, hogy kiadták vejnek... egy szegényebb fiú egy gazdagabb helyre, összetákolták a dolgot, hogy elment, otthagya az ő lakását... oda került egy másik, vagy... volt egy lány, vittek oda egy másik fiút és így tovább.* (H. F.) Legidősebb adatközlőm a régi időkre visszaemlékezve mondja, hogy ritka eset volt, amikor egy fiú otthagya a családját és „elment vejnek”, ugyanis ez megalázó volt a fiúra nézve. De ha több fiú is volt a családban, akkor a szülőknek el kellett dönteniük, hogy ki marad a házban. Hogy a többi fiú is ugyanannyit kaphasson az örökségből, ilyenkor igyekeztek jó házasságot rendezni nekik, ahol a menyasszonynak nem volt fiútestvére, tehát maga maradhatott a szülők házában. Egyik adatközlőm például azért nem akart „rendes” esküvőt, mert a testvérek közül ő ment férjhez utoljára, és mivel a többi testvér már megkapta a neki járó részt a családi örökségből, neki szánták a szülői házat. Ez természetesen együtt járt azzal is, hogy feladata ott maradni a házban, és olyan férjet keresni, aki hajlandó eljönni vejnek, hogy együtt tudják az öregeket gondozni, ha majd rászorulnak. A rendes házasságkötés erre nem adott volna lehetőséget, hiszen az egész rítus arra épül, hogy a menyasszonyt beépítik az új környezetébe. *Én azért szöktem meg, mert a férjem ott lakott lenn a faluvégén és egyedüli fiú volt és én egyedüli lány, mert a testvérem Marika néni férjhez volt már menve, a bátyám, János*

⁴⁷ Bizonyos mezőségi falvakban, például Széken a vőlegény azért vett feleséget az unokatestvérei közül (nem volt ritka még a másod-unokatestvérek közötti házasság sem), hogy az egyébként is kevés birtok egyben maradjon. A rokonoknak ugyanis legtöbbször egymás mellett helyezkedtek el a földjeik, így a házasság révén a vőlegény családjának a földrésze kiegészülhetett egy-egy szomszédos parcellával, amit a menyasszonnyal adtak.

Vásárhelyt volt, már ki volt nevezve rektornak... akkor én maradtam s akkor mit akarok, én nem akartam odamenni. Há mondam, ha te akarsz jönni ha szeretsz jüszs, s ha nem otthanülsz... én nem megyek sehová. (P. B.)

Szintén ennél a példánál maradva fontos hangsúlyoznunk, hogy a lakodalom hagyományos formáiban a lány hozománya jelentősnek számított a fiú családja számára, és ha a lánynak nem volt semmije, megtörténhetett, hogy a szülők megakadályozták a házasságot. A másik gond ebben az esetben az volt, hogy a kollektívba beállt menyasszony családja semmit sem tudott adni a lánnyal, hiszen a földeket ekkorra már elvették. A vőlegény családja viszont még nem volt tagja a társulásnak, így ők elvárták volna, hogy a lánnyal hozományt is adjanak. A fiatalok azért szöktek meg, hogy ennek a két világnak és a két szokásrendszernek az ütközéséből adódó csapdát kikerüljék.

A kommunizmus idején szervezett lakodalmak előtt az egyezség formálissá vált. Mivel sok osztani való birtok vagy állat nem volt, a szülők csak abban egyeztek meg, hogy ki állja a lakodalom költségeit, ugyanis ekkor már olyan lakodalmakat szerveztek, amelyek sok pénzbe kerültek. Ezekre legalább egy kis idővel előtte rá kellett készülni anyagilag is, ugyanis sok mindent előre ki kellett fizetni, állatot kellett tartani, hogy legyen megfelelő mennyiségű hús, be kellett szerezniük a cukrot, lisztet, olajat, rizset, esetleg szalámit, és egyéb olyan bolti alapanyagokat, amit csak „porcióra” adtak már a nyolcvanas években.

A mai lakodalmak esetében az egyezség teljesen elveszítette funkcióját, átminősült leánykérésé. A szülők még megtartották a régi formát, tehát ma is elmennek a leány szüleihez a lakodalom előtt, azonban már nincs min egyezkedjenek. Ujváry Zoltán a szokások elemzése kapcsán különbséget tesz funkcióelem és szokáselem között: „A szokáselem eltűnésében vagy megjelenésében a funkciónak van lényeges szerepe. Éppen ezért, amíg egy szokáselem a szokás egészében jelen van, függetlenül attól, hogy miért maradt fenn (a hagyományhoz való pusztá ragaszkodás-ként vagy a rítus tényleges, értelemszerű gyakorlásaként), bizonyos funkciót tölt be, és így arról mint funkcióelemről is beszélhetünk.” (Ujváry 1980: 20.) Az egyezség esetében a szokás funkciója változik meg, illetve számolódik fel, és válik funkcióelemmé. A fiatalok javait illetően már nem jelent semmit a hozomány kérdése, sem pedig a közös javak. Ha az anyagiakra mégis hangsúlyt fektetnek, akkor ez abban merül ki, hogy a fiataloknak sikerüljön olyan lakodalmat szervezni, ahol sok pénz gyűljön, hiszen ez fogja megalapozni majdani otthonukat. Az új pár ritkán költözik a vőlegény szüleinek a lakásába, ugyanis ma már mindenki külön otthont szeretne, amihez sok pénz kell. Nem minden esetben van azonban lehetőségük a szülőknek beleszólni az új pár életébe és a lakodalom megszervezésébe. Ma már több fiatal adatközlőm is beszámolt azokról a konfliktusokról, amelyek a szülők és a fiatal pár között léptek fel a szervezést illetően. Ezen konfliktusok nagy része azért keletkezett, mert a szülők még ma is igényt tartanak arra, hogy beleszóljanak a jó anyagi hasznot hozó esemény megszervezésébe, a fiatalok viszont nehezményezik ezt. Főként olyan esetekben élesek ezek a konfliktusok, amikor a fiatal pár nem szorul rá a szülők anyagi segítségére. Mivel a lakodalmat ki lehet fizetni utólag is abból a

pénzből, ami begyűl a vendégektől, a fiatalok úgy érzik, joguk van a saját ízlésüknek megfelelően költekezni, és nem szorulnak rá a szülők véleményére. Ha a szülők anyagi hozzájárulása a lakodalomhoz jelentős, akkor a fiatalok is engedékenyebbek, és nagyobb figyelmet fordítanak a szülők tanácsaira.

Az egészséget követően az anyagi töltettel rendelkező következő mozzanat a készülődés. A legrégebbi formákban a lakodalom költségeit szinte teljes mértékben a rokonság adta össze. Mindenki tudta, hogy kötelessége vinni egy disznólábat vagy egy tyúkot, süteményt és egyéb hozzávalókat.

Ezeket természetesen a csere logikája diktálta, hiszen amit kaptak, azt általában vissza is adták. Amit a násznép hozott, az többnyire elég is volt a lakomához, elég volt, ha a család biztosítja a bort és a pálinkát.

A kölcsönösségnek ez a logikája nemcsak hogy megmaradt, hanem meg is erősödött a kommunizmus idején, amikor az alapanyagokat még nehezebb volt beszerezni. Itt az adományba hozott alapanyagok listája kibővült, hiszen az emberek igényei is változtak és ezzel együtt a menü is.

Ma már nem divat bármit is vinni a lakodalmas házhoz, bár a szokást egyesek még őrzik. A lakodalmas család azokat az ételajándékokat, amiket visszkap (mert valamikor ő is adott) elteszi vagy elajándékozza, ugyanis ma már csak kevés vendéglő fogad el házi termékeket (pl. tyúkokat) a higiéniai szigorítások miatt. Még a 2000-es évek elején volt rá példa, hogy a vendéglősök az ajándékba kapott tyúkokból főzték a húslevest, hogy legyen finomabb, de ma ez már elképzelhetetlen. Ugyanez a helyzet a süteményekkel is. A házi süteményt egyetlen vendéglő sem hajlandó felszolgálni, ha nincs rá hivatalos cukrászdai engedély. Az a szokás még ma is él, hogy a rokonság asszonytagjai sütnek egy-egy süteményt a lakodalomra (ugyancsak a csere logikája alapján), azonban ezeket a süteményeket általában az otthoni és az utcán történő kínálgatás alatt osztogatják szét.

Ha a három időszak ételadományait vizsgáljuk, akkor a következő táblázat jól szemlélteti, hogyan kopott ki mára a szokás:

1930–1960	1960–1990	1990–2017
tojás disznóláb/haspecsenye füstösen tyúk száraz sütemény	tyúk 10 tojás 1 kg liszt 1 kg cukor 1 kg rizs 1 l olaj krémes sütemény torta	esetleg sütemény

A lakodalom anyagi vetületeinek másik meghatározó eleme szintén a készülődésben áll, és inkább a mai lakodalmakat érinti. Míg a korábbi időszakokban ezek a költségek nem voltak annyira jelentősek, ma sokkal több a kiadás. Az alábbi táblázat a három időszak lakodalom előtti költségeit összegzi:

1930–1960	1960–1990	1990–2017
a meghívást a vőfélyek rendezték	a meghívást a szülők rendezték	meghívók
nem volt fotós	fotós	fotós
otthon tartották	a kultúrház nem került pénzbe	terembérlés
a zenészeket kifizették a násznép által nekik felajánlott összegekből	zenészek	zenészek
a szobát nem díszítették	a termet vagy a sátort a koszorúslányok díszítették háziszóttal és krepp-papírral	teremdíszítés, virágok
nem készítettek külön ruhát	varrónővel varratták a faluban vagy Szamosújváron	ruhák
gyűrű/cipő	gyűrű	gyűrűk
hozták a vendégek	hozták a vendégek	torta és sütemények
a vendégek nem vittek haza semmit	abból adtak, ami maradt	ajándék a násznépnek
alapanyagok a menühöz: disznó, bor, pálinka	alapanyagok a menühöz: disznó, bor, pálinka, sör	–

A táblázatban azokat az elemeket sötétítettem be, amelyek anyagi, pénzben számolható költséggel járnak. Ebből az látható, hogy a lakodalom előzetes költségei kezdetben kisebbek voltak, mára szinte eltűnnek a csere nyomán megszerzett javak, és mindent pénzben kell kifizetniük a fiataloknak. Ez a vonatkozás arra is utal, hogy a közösségen belüli viszonyok is átértékelődnek: míg korábban egy-egy lakodalom szinte a közösség ünnepének számított, ma ez már nem így van, a közösség nem alakítója, hanem pusztán szemlélője az eseményeknek. Addig, amíg egy lakodalom költségeihez mindenki hozzájárult, inkább érezte sajátjának, mint ma, amikor a lakodalom inkább arról szól, hogy a fiatal pár megszervez egy olyan eseményt, ahova szemlélőnek hívja el a vendégeket. A cél minél különlegesebbet nyújtani („ami még nem volt senki lakodalmán”), és nem a normához, a faluközösség rítusaihoz való igazodás.

A lakodalmi előkészületek során felvetülő anyagi kérdések tisztázása után a lakodalmi pénzadományokat is meg kell vizsgálnunk, ugyanis a három időszakban ezek is eltérőek voltak. A régi lakodalmakra szinte minden adatközlő hasonlóképpen emlékezik: *Adtak egy malacos kocát, a másik valami bárányokat, aztán, hogy megadta vagy nem. A násznagyok azok pénzt adtak. (B.); Banikat. (A.); Vagy ment égy nap szántoni vagy... (Zs.); A közeli rokonok azok adtak... (B.); Aki jött a lakodalomba az mindenki hozott, tyúkot, disznólábot. (Ba.); ...disznólábot, egy tányér téstát. (A.); S akkor az asztalon ezt sorakoztatták fel. (Ba.); Vittük a tortát a laka-*

dalamba. Kellett süssünk tortát. (B); Akkor nem lehetett garszont venni a menyasszanypinzből. (Zs.). Az adatközlők narratíváiból az derül ki, hogy a régi lakodalokban nem fektettek akkora hangsúlyt a pénzadományokra, ugyanis a fiatalok elkezdhatték az új életüket pénz nélkül is. Földet, állatot adtak a szülők a menyasszonnyal, a ház pedig megvolt a vőlegény családja részéről, hiszen odaköltöztek. A be nem teljesített ígéretekre szinte minden adatközlő emlékszik, és mindenki hangsúlyozza, hogy ebben az időszakban az ajándék abban állt, hogy összeadta a vendégsereg a lakodalmi ételekhez valókat. Pénzadományt inkább a szülők és a násznagyok adtak. Ugyanakkor külön gyűjtést szerveztek a szakácsnéknak és a zenészeknek is.

A kommunizmus idejében terjedt el annak a szokása, hogy a lakodalmat a minél nagyobb pénzösszeg megszerzése végett tartják. A „sikeres volt a lakodalom?” kérdésre általában annak függvényében válaszoltak igennel vagy nemmel, hogy a fiataloknak a költségek kifizetése után mennyi pénzük maradt.

Monica Vasile tanulmányaiban ennek a kérdéskörnek járt utána az Erdélyi-középhegységben élő románok körében, és arra a következtetésre jutott, hogy valóságos kereskedelmi lehetőséggé vált e közösség körében a lakodalom. Megfogalmazott szándéka „megvizsgálni, hogyan tévesztik össze a ritust és a gazdasági tényezőket a közösségi megnyilvánulások során” (Vasile 2015: 137; fordítás tőlem – Sz. M.). Más kutatók munkáira is támaszkodva állapítja meg, hogy a lakodalom pénzorientáltsága összefügg a gazdasági, politikai helyzet változásával: „A házassággal kapcsolatos kiadások nagymértékben megnövekedtek Romániában az utolsó 100 év falusi társadalmában a megváltozott kereskedelmi, modernizációs és ipari viszonyoknak köszönhetően (Kligman 1988, Beck 1979, Kideckel 1993). Az antropológiai szakirodalomra és saját tapasztalataimra alapozva állíthatom, hogy a nagy változás a késő 1960-as és az 1970-es évek elején következett be, amikor a falusi társadalom tagjai alkalmazottai lettek az állami gyáraknak, és készpénzt kaptak fizetésül. A munkára alapozott kollegialitás kiegészítette a társadalmi kapcsolatokat és lehetővé tette az utazást a mobilitást a különböző települések között.” (Vasile 2015: 137; fordítás tőlem – Sz. M.)

Szintén ebben az időszakban terjed el az a szokás is, hogy a násznép által felajánlott pénzösszegeket „kikiáltják”, tehát mindenki hallhatja, hogy a másik pár mennyit ajándékoz a fiataloknak. „A késő szocializmus magyar népszokásait vizsgálva Sárkány Mihály 1983-ban és Chris Hall 2014-ben említi a »rituális felvirágzást« (»ritual efflorescence«) és a lakodalmak »gazdasági infláció«-ját, amely a gazdasági átalakulás nyoma lehet. Mindkét szerző a közösségi szempontokat fölébe helyezi a gazdaságiaknak.” (Vasile 2015: 141; fordítás tőlem – Sz. M.) Az általunk vizsgált lakodalmakat tekintve elmondható, hogy a kommunizmus idején tartott lakodalmak célja már az volt, hogy a fiatalok számára gyűlt pénzből azok külön lakást, házat vehessenek maguknak. Igaz, hogy a városon dolgozó gyári munkásoknak járt az ingyen lakás, de a cél akkor is a saját tulajdon megszerzése volt. Ha pedig nem lakásra, akkor autóra költötték a megszerzett pénzt. A násznépnek a lakodalomra költött pénzösszeg nem tűnt nagy kiadásnak, adatközlőim mesélik, hogy egy nyá-

ron több lakodalomba is hivatalosak voltak, és ez nem jelentett anyagi terhelést a család kasszájára nézve.

A mai lakodalmak résztvevőit Monica Vasile nagyon érzékletesen „Las Vegas-generációnak” nevezi (Vasile 2015: 159), hiszen legfontosabb jellemzőjük a féktelen költsékezés, amit amerikai mintákra és az interneten látottakra alapozva valószínűsít meg. „A szocializmus utáni lehetőségeket figyelembe véve a Las Vegas-generáció fiataljai a nagy és bőséges lakodalmak megszervezése mellett döntöttek, amelyek nagy ajándékokat feltételeztek. A lakodalmak a könnyű és kockázatmentes pénzszerzés egyik formájává váltak, mely pénzt egyébként csak kockázatos üzletek lebonyolításával szerezhettek volna meg. Ezek a nagy »inflálódott« (inflated weddings) esküvők még a 2008-as évek körüli gazdasági válság idején is zajlottak. Még akkor is, ha a húszas éveikben járó fiatalok ekkor még nem kerestek semmi pénzt, a lakodalmak megmaradtak az előző generáció szokásaihoz mérve ugyanazon a szinten, részben azért, mert ezek még mindig nyereségesek voltak, és a kölcsönlánc, a reciprocitás logikája folytatódott.” (Vasile 2015: 159; fordítás tőlem – Sz. M.)

Bár eltérő, nem mezőségi, még csak nem is közeli tájegység településeit vizsgálja a kutató, a fenti állítások a mi esetünkben is relevánsak. Az ördögösfüzesiek lakodalmi szokásait vizsgálva mi is megállapíthatjuk, hogy a legtöbb esetben a féktelen fényűzés a meghatározó, hiszen a párok, ha csak egy napig is, de törekszenek megvalósítani azt az álmot, amit a filmekből, az internetről inspirálódva alkottak maguknak.

Itt már nem csak a faluban vagy a környéken tartott esküvők képezik a mintát, hanem az információszerzésnek a határai az internet hatására a végtelenbe táglultak. A mai lakodalmak megszervezésekor általában a nyereség mértékének a célját is figyelemmel tartják: aki sok pénzzel szeretne maradni, az nem költ fényűző kellékekre. De az a mentalitás is él, hogy ahhoz, hogy sok pénz gyűljön a lakodalomban, a vendégnek is jól kell éreznie magát. A lakodalom költségeinek az előre való megtervezése ennek a kettősségnek a mérlegén dől el. Ugyanis csak nagyon kevesen engedik meg maguknak, hogy egyáltalán ne a nyereségre törekedjenek.

Monica Vasile kutatása nyomán arra a következtetésre jut, hogy a lakodalmakban még ma is működő kölcsönösség a közösség megtartóerejévé válhat. „A lakodalmak újratereztik a közösséget fizikailag is és szimbolikusan is, személyes kötvényeket hozva létre, házakat és szociális kapcsolatokat építve egy jövőbeli szociális kötelezettség formájában.” (Vasile 2015: 160; fordítás tőlem – Sz. M.) Ezt a tényt az is megerősítheti és bizonyíthatja, amit Marcel Maussnál és Pierre Bourdieu-nél olvashatunk az ajándékozás természetéről. Marcel Mauss úgy látja, hogy az ajándékok „nem önkéntesek, nem is igazán érdekmentesek. Zömükben már ellenszolgáltatások, s nem csak azzal a céllal adják őket, hogy dolgokat fizessenek meg velük, hanem azért is, hogy fönntartsanak egy hasznos szövetséget, amit [...] vissza sem lehet utasítani.” (Mauss 2000: 326.) Pierre Bourdieu az ajándékozást a társadalmi kapcsolatok fenntartásának eszközeként határozza meg. Bár hallgatólagos szabály írja elő az ajándék visszafordításának kötelezettségét, a felek mégis igyekeznek eltekinteni ettől: „az ajándékozók anélkül, hogy tudnának róla vagy összebeszélnének,

az ajándékozás valódi természetének a leplezésén, elfojtásán fáradoznak” (Bourdieu 2002: 150). Az ilyen jellegű íratlan szabályok pedig éppenséggel a közösségek életben tartói, hiszen az egymás lakodalmain való részvételi kötelezettség csoportokat és közösségeket kovácsol össze.

A nyereség kérdése is joggal vetődhet fel ebben a diskurzusban, és ebben a tekintetben is eltérések figyelhetők meg a három időszakot illetően. Az „ígérték, aztán nem adták meg soha” állapotától jutunk el odáig, hogy a fiatal pár a lakodalomban begyűlt összegből ma már házat épít vagy távoli szigetekre megy el nászútra, hiszen ezek több 10 000 lejre rúgnak.

A szexualitás kérdései

A lakodalom a szexualitással szorosan összefüggő szokás, ugyanis sok ideig küszöb-ként tartották számon a szexuális önmegtartóztatás felől a szexualitás szabad gyakorlása felé. Bár tudunk olyan közösségekről, amelyben a nemiség gyakorlása már a házasság előtt is szabad volt, sőt bizonyos vidékeken (lásd gyimesi próbaházasság) a jó házasság alapfeltételének számított, mégis elmondható, hogy a legtöbb esetben, így a mi esetünkben is a menyasszonynak illet szűzen férjhez menni. Ezt igazolja a következő interjúrészlet is. *Régebb az volt... (L. H.); Mi? (H. A.); Ha szűzleány volt valaki? (Gy.) Az volt. Tám itt aludtunk az első házba. Nem is kéne ezek előtt a léányok előtt mondjam, na menjetek ki... úgy szígyelltem magamat, há vékony léányko voltam, szűk testű voltam, hogy mind összevéztem a lepedőt, s hogy szígyelltem anyósamtul, hogy mind dugtam, takartam. (H. A.); Nem kellett volna szégyellje, mert legalább látták, hogy... (Gy.); Látták... láthotta az uram is és anyósam is. Me nem tettek oda azannal mosni... biztos anyósam mosta ki [nevetés]. (H. A.).*

„Az együtt élő csoport, amelynek termelési módja azonos, közössége stabil, óhatatlanul is kialakít egy olyan belső struktúrát, az egyénekre kötelező olyan szabályrendszert, mely az egész életet szabályozza.” (Nagy O. 1989: 281.) Tárkány Szűcs Ernő, aki a népi jogszokások szakértője, számtalan példával szemlélteti, hogy a paraszti életben a születéstől a halálig mindent a faluközösség által megalkotott íratlan törvények szabályoznak (Tárkány Szűcs 1981). Szerinte az egyén „köteles volt egész élete folyamán különböző mintákat, szabályokat [...] elfogadni, utánozni, vagy azokhoz alkalmazkodni, amelyeket a társadalom a hagyományos formák között részére felajánlott, elébe tárt vagy rákényszerített” (Tárkány Szűcs 1981: 208). Ez a minta a fiatalok életmódjára is kihatott, és íratlan szabályként határozta meg a házasság előtti nemi életre vonatkozó tiltást.

Balázs Lajos szerint a házasság a női nemiség átértékelődését szolgálta elsősorban (Balázs 2012a: 103). Munkáiban azt kifogásolja, hogy a lakodalom kérdéskörének a szakirodalma nem szán elég figyelmet a szexualitás kérdésének, az ő munkáinak a legértékesebb hozadéka pedig pont ebben áll. Sokéves gyűjtői tapasztalata eljuttatta oda, hogy adatközlői nyíltan beszélnek a szexualitás egyébként csak burkoltan kezelt kérdéseiről. A házasság rítuskörét vizsgálva nemcsak a közösség

társadalmi vizsgálatára tér ki, hanem igyekszik a nemiség kérdése felől az egyént is megközelíteni. „Az átmeneti rítusok elvi megfogalmazója, van Gennepe a »társadalmi serdülés« életfokozat után a »házasságot« sorolja, átugorva, de meg sem említi az ember, sajátosan a nőnemű ember biológiai »serdülését«, holott éppen ez a szakasz mindenik fölött áll az emberi életpálya, a párosodás alakulásában, ez az a szakasz, amely »pontosan meghatározott helyzetbe« juttatja át az egyént.” (Balázs 2012a: 103.)

Az ördögösfüzesi régi vagy mai lakodalmakban a kinyilvánított nemiségre nem találunk annyi egyértelmű példát, mint a Balázs Lajos több írásában is leírt székelyföldi, csíkszentdomokosi lakodalomban. Ha a múltban volt is, ennek a mai adatközlők narratíváiban már nincs nyoma. Ha a nemi megnyilvánulások listáját szeretnénk elkészíteni, a következőkre térhetnénk ki:

1. az udvarlás időszakára (ezalatt tiltott volt a fiúnak a lánynál aludni, a lány nem ment a fiú házába csak a lakodalom után);
2. a szökésre (az szökött, aki hamarabb akart szexuális kapcsolatot vagy aki megesejt);
3. a tyúk- és a kakasküldés szokására;
4. a templomba induló menet alatt elhangzó csujjogásokra;
5. a lakodalmi multság alatt zajló játékokra.

A hagyományos lakodalomban a nemi élet elkezdése is megtörtént, közvetlenül a kontyolás után, bár erre vonatkozó adatokat nem gyűjtöttem, az adatközlők narratíváikban csak utalnak a szexualitás kérdéseire, de nem taglalják. Inkább a násznép hazatérése után történhetett meg az első szexuális együttlét.

A leánykérés utáni időszak még átmenetinek számít, ugyanis ekkor még tilos a szexuális együttlét. A fiú meglátogathatja ugyan a lányt, magukra is hagyják őket, de a lánynak óvatosnak kellett lennie, mert ha a házasság valami miatt mégsem jött volna létre, akkor a hír *rajta marad*. A lánynak ebben az időszakban nem illett a fiú házába menni még látogatóba sem, ez csak a lakodalom után történhetett meg – még a kommunizmus alatt tartott lakodalmak esetében is.

Ma erre vonatkozóan nincs semmilyen szabály, a szigorú törvények lazultak. Ha otthon nem is, de a ma oly sokat kiránduló fiatalok megkapják a módját a nemi élet házasság előtti elkezdésének. Bár nem olyan szigorúak az íratlan törvények, azokat a fiatalokat, akik nem is titkolják összeköltözésüket, ma is eklézsiaökvetésre kötelezik. Több olyan esetet is meséltek fiatal adatközlőim (egyiket 2005-ből), amikor eklézsiaöt kellett követnie a fiatal párnak, mert a lakodalom előtt összeköltöztek. Ekkor a lánynak, bár városi ruhában járt már, fedett fejjel, kendővel a fején (ami a kontyot helyettesítette), végig kellett mennie párjával a falun, és a templomi előljáróságok előtt bűnvalló imádságokat kellett mondania. Az összeköltözésnek gyakorlati okai voltak, ugyanis a leánykérés után, az udvarlás időszakában a lány beköltözött városra, a fiú szüleinek a lakásába, mert ott dolgoztak mindketten a gyárban, és így nem kellett ingáznia. Az, hogy a nyáron esküvő lesz, arról már mindenki tudott, mégis a falu egyházi előljárói felszólították a menyasszony szüleit, hogy küldjék a fiatalokat az eklézsiaökvetésre, akik ennek a szokásnak engedelmesked-

tek is. Egy másik esetben, 2013-ból, az új párra talált özvegyasszonyt szólították fel hasonló módon ekléziakövetésre, ugyanis a templomi eskü előtt költözött egy fedél alá választottjával. Mindezek azt bizonyítják, hogy bár a szokások elavulnak az új szemlélet terjedésével, mégis valamilyen formában megőrződik a hagyomány. „Az ősi mechanizmusok egy ideig még a megváltozott körülmények között, a falu életformájának és életmódjának bomlása közben is tovább működnek.” (Nagy O. 1989: 279.) Házasságon kívüli együttéléstről tehát az ördöngösfüzesiek esetében is beszélhetünk, ám ezeket az eseteket a közösség deviánsként kezeli, és igyekszik a hagyományos módszerekkel hozzáigazítani a közösségi normarendszerhez.

A tyúk- és kakasküldés szexuális szimbolikáját ma már egyáltalán nem ismerik, sőt, magát a szokást sem gyakorolják. A kakas általi szimbolikus leánykérés, illetve az erre válaszként érkező tyúk jelzi, hogy a lakodalom által a szexuális élet is elkezdődik. Ugyancsak ebbe a gondolatkörbe tartozik az erős fallikus jelleggel bíró ökörszarv is, amint ezt a korábbi fejezetekben tárgyaltuk. (*Rituális állatok és ezek szimbolikus tartalmai*)

A menetben elhangzó csujjogatások⁴⁸ esetében (amit egyesek „kiujálásnak”, mások „csujjogatásnak” neveznek) adatközlőim nem tudtak egyezsége jutni. A fiatalabb korosztály (70-80 évesek) hangsúlyozta a „csúf” csujjogatások fontosságát a menetben, az idősebbek (80-90 évesek) erősítették, hogy a régi lakodalmakon a csúf, trágár beszédnek nem volt helye. ...s kiáltották: „A násznagyné de csinos/B... meg a gordonyos.” [nevetés] (M.); ezt nem mondták az én időmbe. (B.); Nem há... [nevetnek] (M.); Nem. (B.); Csúnyákat nem mondtak? [nevetünk] (Gy.); I. kővér volt... az óvó néni. Ennek a... [tárgyalják, hogy kikről van szó, s milyen csúnyákat csujjogattak] (Gy.); Na de itt nálunk nem ez a mondóka soha... (B.); Tám ott hal-lattuk mi is... „Három tányér tepertyű/ Nincs a p...n csengettyű/ Mer ha azon csengő vóna/ Minden éjjel megszólalna.” – eztet egy visai asszony mondta. (Zs.); De B. néni, maguknál nem is csujjogattak? (Gy.) Nem, ilyeneket nem. Én nem is emlékszem erre. (B.). Többen is megerősítették viszont azt, hogy ha a szexualitás kérdéseit érinthették, akkor annak itt, ezen a ponton volt a helye, mintha az eskü előtt a menyasszonyt is és a násznépet is tisztára moshatnák szexuális bűneiktől. Az alábbi interjúrészlet a lakodalom alatti csujjogatásokra vonatkozik: Én csak ezt, hogy kikiujálták mikor lakodalom volt egyik a másikat (hangzavar) emlékszem a testvérem is beszélt egy fiúval, s más leány elkapta tőle, más leány beszélt velem, s akkor őtet is meghívták abba a lakodalomba, s nem ment el a lakadalomba. S égy barátnéjával, aki jó barátnője volt kikönyökölték az ablakon, amikor ment a sereg, me ott volt a szeretője is, meg az a leány is, aki elvette, s az a leány kikiujálta, hogy: „Rózsa, rózsza...” a testvérem magyarázta, hogy „Rózsa, rózsza.../ minden bunda engem beszél” – azt jelentette, hogy dancs, mindene mocskos... a testvéremet olyannak minősítette az a haragos, pedig nem olyan volt, csak hát aki haragoszik valakire, há mit nem mond rá. (H. A.)

48 Azért beszélünk csak ezekről, mert a csujjogatásoknak a lakodalom alatt nincs nagy szerepük, az ördöngösfüzesiek állítják, hogy ők tánc közben nem csujjogattak.

A Békési Tímea és Varga Sándor szerzőpáros a táncszóknak a mezőségi társadalomban betöltött szerepét vizsgálták, és arra a következtetésre jutottak, hogy: „Fontos szerepük, hogy segítségükkel az ember a közösség által elfogadott módon formába önti érzéseit, de lényeges különbség a kettő között, hogy míg az éneklés ilyen funkcióban gyakran a »hallgatóság nélküli népművészet« kategóriájába tartozik, addig a *táncszó* mindig a közösség előtt, nyilvánosan hangzik el. Az egyéni sérelmek orvoslására, a közösségi morál érvényesítésére, valamint konfliktushelyzetek kezelésére is hozunk példákat.” (Békési–Varga 2008.) A kutatásból kiderül az is, hogy a táncszóknak az Ördögösfüzesen is tapasztalható „vagdalkozó” jellege hangsúlyos. Visában a fogalom a táncszókra vonatkozik, és jól kifejezi, hogy ezek által a lakodalmazók igyekeztek kikiabálni azokat a vétségeket (főleg szerelmi csalásokat), amelyek problémát jelentettek a közösségi erkölcs szempontjából. Kürti László mutatott rá arra, hogy a kalotaszegi lakodalmak csujjogatók milyen szexuális és erotikus jelentésekkel, valamint csúfoló, termékenységvarázsló, óvó és védő funkciókkal rendelkeztek (Kürti 2003).

A szocialista időszak lakodalmaiban terjedtek el különböző olyan játékok, amelyeknek szintén erotikus vonatkozása volt. Az egyik ilyen játék például, hogy a menyasszony és a vőlegény elé egy tyúkot és egy kakast tettek, a kakas szájába pedig a férfiaság jeléül cigarettát helyeztek (Pozsony 1998: 159–162).

A mai lakodalmakban a menyasszonyszöktetésnek és a vőlegénylopásnak is vannak erotikus-szexuális konnotációi. Amikor a menyasszonyt ellopják, a visszaszolgáltatásért fizetniük kell a násznagyoknak vagy a vőlegénynek, aki azért kapja a büntetést, mert nem vigyázott eléggé a menyasszonyára. Ugyanez érvényes a vőlegénylopásra is, akit úgy hoznak vissza a lányok, hogy sok esetben inge hiányzik, az arca és a mellkasa rúzsoltos, a nyakkendője félre van csúsztatva (lásd 28. kép). A büntetőjátékok sokfélék lehetnek, itt csak néhányat sorolunk fel ezek közül. Például a menyasszony azt a büntetést kapja, hogy a vőlegénye belső nadrágszárán át kell csúsztatnia egy tojást az egyik szártól a másik felé haladva úgy, hogy a tojás ne törjön el (lásd 44. kép). Vagy egy másik játék, hogy a menyasszonynak bekötik a szemét, különböző férfiakat állítanak elébe, és fel kell ismernie a választottját tapogatók által. Szintén népszerű játék a mai lakodalmakban az a játék, amelynek során próbára teszik az új párt a tekintetben, hogy eléggé jól ismerik egymást. Az itt elhangzó kérdések között soknak van szexuális-erotikus tartalma.

Az elhálás szokása a mai lakodalmakon háttérbe szorul, hiszen a fiatalok házasság előtti szexuális élete ma már nem tiltott, a közösségi normarendszernek ma már nincsenek meg a megfelelő erkölcsi ellenőrzési formái. „A polgári házasságkötés kötelezővé tétele és a hagyományos szokásrend bomlása következtében azonban a lakodalmi események sorából az elhálás szokása a századforduló idejére jórészt kikopott, illetve jelentősen átalakult. [...] A változásokat mutatja, hogy a menyecske után már nem kísérik az új párt a nászgyűléshez, hanem úgy szöknek meg egy időre a násznép elől.” (Sztrinkó 1983: 377.) A gyors gyermekáldás sem jelenti ma az igazi asszonnyá válás mércéjét, hiszen a fiatal párok gyakran évekig várnak, amíg eldöntik, hogy gyermeket szeretnének. A mai világ más értékrendszert és más világlátást

kínál, amit a fiatalok könnyen elfogadnak. A karrierépítés, az anyagi jólét megteremtése elsődleges az utódnemzéssel szemben, így inkább ezek jelentik a házasság utáni években a prioritást. Ha meg is születik a gyerek a házasság után, ahogyan ezt korábban is hangsúlyoztuk, ez nem jelent semmiféle státusváltást az asszony számára, hiszen a mai társadalom értékrendje alig tesz különbséget a két státus között.

Kotics József a moldvai magyarok körében végzett kutatások kapcsán mondja, hogy „a válaszok mellett a női emancipálódás irányába hatottak a demográfiai változások is, elsősorban a csökkenő gyermekszám, amelynek során megváltozott a feleség lekööttsége a kisgyermek körül. A születéskorlátozásnak és az egykének a nők életformáját megváltoztató hatását elsősorban nem abban látom, hogy általa a nő tevékenységszerkezete, feladatai módosulnak, hanem abban, hogy saját teste és személyisége válik önmaga számára fontossá. Az önmagát, mint egyedi személyiséget tételező nő egyértelműen elindul az emancipálódás útján. Ez már nem a férfiuralomhoz alkalmazkodni kész alattvalói személyiség, hanem saját arculatú, önmagát vállalni kész individuum.” (Kotics 2001: 31.) Az asszonyok és a lányok közötti öltözködésbeli, viselkedésbeli különbségek felszámolódtak, a lányoknak és az asszonyoknak is ugyanazok a jogaik vannak: eljárhatnak mulatóhelyekre akár férjük nélkül is, úgy öltözködhetnek, akár a lányok, ha külsejük megengedi, esetenként továbbtanulhatnak házasságuk után is, stb. Amíg a szexualitás köré szerveződő tiltások a lányok és az asszonyok között régen éles határvonalat húztak, addig a státusváltás is hangsúlyosabb, a két szerep közötti eltérések is jelentősebbek voltak, de mára ez eltűnt. A modernizáció hatására a szexualitás ebben a mezőiségi faluban is kiesett a közösség ellenőrzéséből, az erkölcsi normák szorításából, tehát az egyén privát ügyévé vált.

Érzelmek a lakodalomban

Mihail Bahtyin François Rabelais és Gogol műveit vizsgálva beszél a nevetés, a humor, a jókedv középkori gyökereiről. „A középkori ember életében óriási szerepet játszottak a karneválszerű ünnepek és a hozzájuk kapcsolódó, vidám látványosságok. A többnapos, bonyolult vásári és utcai jelenetekkel, körmenetekkel tarkított, szoros értelemben vett karneválok mellett voltak külön »bolondünnepek« (*festa stultorum*) és »szamárunnepek« is, volt külön, a hagyomány által szentesített »húsvéti nevetés« (*risus paschalis*). Ráadásul szinte minden egyházi ünnepnek volt egy – ugyancsak a hagyomány által szentesített – népi-vásári, komikus vonatkozása. Ilyenek például az úgynevezett »búcsúk«, amelyeket rendszerint a vásári vidámságok gazdag és változatos rendszerével (óriások, törpék, nyomorékok, »tudós« állatok részvételével) tarkított vásárok kísérték.” (Bahtyin 2002: 12–13.) Nemcsak a rendezett ünnepeken, hanem a mindennapi életben is nagyobb szerepe volt Bahtyin szerint a nevetésnek, hiszen sokszor még a mindennapi lakomákat is a humor kísérte. A világnak ez a másfajta megközelítése párhuzamosan élt a hivatalos, egyházi élet mellett, s ebben minden középkori ember benne élt. „A karneváli

formák következetesen távol tartották maguktól az egyházi és vallásos szemléletet. A lét egy egészen másfajta szférájába tartoztak.” (Bahtyin 2002: 14–15.)

Az érzelmeknek nagyon széles skálája tárulkozik fel a lakodalmakban mind a pozitív érzelmek, mind a negatív érzelmek irányában. Egyik oldalon ott van az egymásra találás öröme, a szerelem, a kiválasztottság érzése, a készülődés izgalma, a megmutatkozás során megélt büszkeség, a kölcsönös segítségéből adódó közösségi összetartozás érzése, a szórakozás önfelelt boldogsága stb., de a negatív érzelmek is jelentkeznek: az elválás tragikumuma, a másik családba való költözés fájdalma. Jelen dolgozatban nem célom az összes felsorolt irányvonalat bejárni, csak néhány olyan tendenciára térek ki, amelyet hangsúlyosnak tapasztaltam terepmunkám során.

Ha ezeknek az érzelmeknek a mai szokásokban megjelenő relevanciáját vizsgáljuk, a mérleg eltolódik a pozitív érzelmek felé, amelyeknek a megélésére és a tragikum leplezésére a mai lakodalmakon különösen törekednek. Az adatközlők narratíváiból az derül ki, hogy a lakodalom egy olyan esemény, amelyhez vidámság tartozik, ezért kerülnek a tragikus helyzetek megélését, bár ezekre a korábbiakban számos példa volt. Korábban a lakodalmak leírásánál már említettem azt a példát, amikor az árva menyasszony megtagadta, hogy a vőfély elmondja a menyasszony-búcsúztatónak azokat a versszakait, amelyekben halott édesanyjától búcsúzik, mert úgy vélte, hogy a sírásnak nincs helye a lakodalomban. A különböző generációk mentalitásának különbözőségére utal az a tény, hogy a menyasszony nagymamája, aki egyébként az édesanyja halála után felnevelte, neheztelt rá a szokás ferdítése miatt, mert ő szükségét érezte volna a lakodalom alatt is újra átélni azt a tragikumot, ami életüket sújtotta. *Nem mondta úgy, ahogy kellett, én értettem a dolgokat...* (P. E.)

Az alábbi párbeszédben az adatközlőim a búcsúztatókról beszélgetnek, azokról a változásokról, amelyek a régi szokáshoz képest bekövetkeztek:

L. H.: *De megmondta, Melinda, hogy három szakasz, kész. Aztán...*

B. Zs.: *De az eredeti milyen szép volt. 35 szakasz. Oyan szép búcsúztató... tart 15 percet.*

L. H.: *Nincs türelmek...*

P. E.: *Hát egyik szó hozza ki a másikat. Az értelmet... ez csak úgy érvényes, ha végigmondjuk.*

L. H.: *Hát az mondta, hogy búcsúztassa el az anyjától, az apjától... azt az egy szakaszt, ami van az anyjától, az apjától... és... ennyi.*

Nemcsak a búcsúztató szövegének a tragikumát kerülnek, hanem az annak nyomán bekövetkező sírás is egyre ritkább, ami magyarázható akár a bahtyini elmélettel is. A karneváli jelleg, a lakodalmi humor, jókedv a meghatározó ma már, akár csak a középkorban volt valamikor. A hétköznapi élet megszokott rendje felfüggesztődik, és kezdetét veszi valami más, amihez vidámság, pazarlás, jókedv és önfelelt mulatozás tartozik: „a karneválon maga az élet játszik – szénpad, rivalda, színészek, nézők, vagyis minden sajátosan színpadi művészi eszköz nélkül –, s amit eljátszik, az önmagának egy másik, szabad (kötetlen) megvalósulása, saját újjászületése és jobb elvek szerinti megújulása. Az élet valóságos, egyszersmind megújult, eszményi formája is.” (Bahtyin 2002: 16.) Ezt a tendenciát látom megvalósulni a

mai lakodalmakon is, amelyek a hagyományos formáktól eltérve eltolódnak egyfajta karneváli jelleg felé. A lakodalom ünnep, a hétköznapi megszokott életből, a szegénységből, a nélkülözésből való kilépés lehetősége, amikor a pár és a lakodalma-zók ha csak egy napig is, de felfüggesztik mindennapi gondjaikat, álomautókat bérelnek vagy hintókra ülnek, és eljátsszák életük eszményi „filmjét”.

Míg a lakodalom alkalmá régen az érzelmek széles skálájának az átélését jelentette, ma ez a skála leszűkül, mert különböző eseménymozzanatok elvesztették funkciójukat. A menyasszony ma már nem sír, amikor elbúcsúzik a szülői háztól, mert az elválás formális. Nem kell egy új családba költöznie, hanem az önállóság vágyott helyzetébe kerül. Șerban Anghelescu egy egész könyvet szentel az átmeneti rítusokhoz kapcsolódó feszültség érzésének a vizsgálatára. Konklúzióként állapítja meg maga is, hogy az átmeneti rítusok is egyfajta „paradigmaváltáson” mennek keresztül, ugyanis megszűnőben van az azokban rejlő feszültség.⁴⁹ A hozománnyal együtt nem szűnik meg a szülők anyagi támogatása sem, hiszen az anyagiak kérdései ma már másként alakulnak, mint régen. Ugyanakkor a lányság elvesztése sem okoz szomorúságot, hiszen a státuskülönbségek eltörlődése során szinte ugyanazt az életet élheti, mint korábban is. A mai lakodalmak résztvevői jókedvre, vidámságra törekednek, ezek az érzelmek vannak előtérben a lakodalom különböző mozzanataival.

A médiumok szerepe – szöveg, fotográfia, film

Az írott szövegeknek a lakodalomban való megjelenése a középső időszakban vált meghatározóvá. Később, a mai lakodalmakban már sokkal több írásos elem is megjelenik, sőt az internet által használt digitális írás is szerepet kap. Az „Éljen az új pár” típusú feliratok, a lakodalmi meghívók, a vendégek listája, a feladatok összeírásáról készült listák, a különböző társkereső oldalakon megjelentetett hirdetések, a vőfélyesfüzetek, az esküvői albumok és filmek feliratai mind ehhez a gondolatkörhöz kapcsolódnak. Mivel ezeknek a vizsgálata akár egy külön kutatás tárgyát is képezhetné, itt csak érintőlegesen beszélek néhány ilyen szövegnek a funkciójáról, de nem térek ki folklorisztikai elemzésükre. Az általam vizsgált legelső időszakban az írott szövegeknek két ponton volt nagyobb szerepük. Füzetből több is forgott kézen a faluban, ezek közül a kutatás során egyhez jutottam hozzá, amely valószínűleg másolt füzet lehet. „A vőfélyesköltészet a szokáskör minden mozzanatát átfogja, funkciója széles skálán bomlik ki. Hol a szertartásos jelleg, hol a vallásosság, hol a didakticizmus kerül előtérbe, hol az érzelmekre hatás, hol a feszültség levezetésének szerepét tölti be. Minden esetben az egyén viselkedési, vélekedési, viszonyulási megnyilatkozásait kanalizálja a közösségi hagyományos normák szerint.”

49 „A belső mozgások, vagy az, amit más, megfelelő terminusok hiányában annak nevezünk, a lélek hatalmas billegése a mélység és a magasság között a rítus hiányában történnek, tanúk nélkül, tehát mindenféle nyilvános legitimizáció hiányában, és ezeknek a súlya nagyban meghaladja a rítus színpadiasságát.” (Anghelescu 1999: 302; fordítás tőlem – Sz. M.)

(Keszeg 1991: 17.) A műfajt a szakirodalom úgy határozza meg, mint egy keveréket a nemesi lakodalmi költészet, az iskolás-diákos műveltség, a reformáció utáni oktató költészet és a népi énekköltészet között. Ördöngösfüzesen ma még van szerepe a vőfélynak, bár a szokások fellazultak, és ma is ugyanabból a régi, a Mellékletben is megtalálható vőfélyeskönyvből tanulják meg a verseket a vőfélyek, mint régen. A különbségekről korábban már beszéltünk, ugyanis ezek összefüggenek a vőfély szerepkörének a leszűkülésével. Ma már nem mondják el az összes verset, inkább a menyasszony és a vőlegény búcsúztatásakor van nagyobb szerepe a verses mozzanatoknak, és ott sem mondják el a vonatkozó részek összes versszakát. Ugyanakkor a füzesi vőfélyversek specifikumaihoz sem ragaszkodnak a mai fiatalok, sokkal inkább a funkciójukhoz. Egy mai lakodalomban a búcsúztatás formájának a fontossága miatt szüksége van vőfélyre és versre, de hogy ez az internetről származik-e vagy a füzesi vőfélykönyvből, az nem számít.

A vőfélyverseken kívül szöveggént jelenik meg a lakodalomban a meghívó is. A legkorábbi formái már a 80-as években elterjedtek, amikor is egy, az új párt ábrázoló fotóra írt versike által hívták meg – szintén szóban és személyes látogatás révén – a vendégeket a lakodalomba (lásd 45. kép). A szöveges, képeslapszerű meghívók megjelenését nem is annyira a szükség, mint inkább a divat diktálta, ugyanis a papírnak nagyon sok jelentősége nincs, a meghívás ugyanis elhangzik szóban, a dátumot pedig a lakodalmat megelőző hetekben a pap többször is elmondja a templomban. Ezek a meghívók az 1990-es évek végén jelentek meg Ördöngösfüzesen, és ma is használatban vannak (lásd 46. kép).

A feliratos táblákat a koszorúsok szokták elkészíteni, és bár manapság már szinte mindennek megjelentek a specialistái, ezeket még ma is ugyanúgy készítik, mint megjelenésükkor. Két ilyen táblát/plakátot láthatunk a lakodalomban, az egyiket az olvasható: „Isten hozott kedves vendég” (lásd 20. kép), a másikon pedig, amit a mulatóhelyen helyeznek el, azt írja: „Éljen az új pár” (lásd 16. kép). Ezeknek a szerepe azokat a kapukat, illetve azt a teret díszíteni és elkülöníteni, ahol a rituális események zajlanak.

A fotográfus megjelenése a lakodalomban gyökeresen megváltoztatta a szokásokat is. A kamera előtt, amely ma már egyszerre rögzít képet és filmet, másént viselkedik az ember, azt az arcot mutatja, amit viszont szeretne látni évek múlva is magáról: egy kivetített (jövő)képet játszik meg. „A fotózás, a film a mágiának egy nagyon modern formája, mellyel az egyén az emlékezetes eseményeket konzerválni, vágyait pedig ki tudja vetíteni.” (Blos-Jáni 2012: 168.) A kamera jelenlétében eltűnik a spontaneitás, minden beállítást a fotós szemlélete és szeme diktál. Ebben a folyamatban a beállítások módosíthatják a rítus természetességét, és új, oda nem illő elemeket vihetnek be a szokásokba pusztán a jó fotó kedvéért. Ugyanakkor szintén a rítus természetes lefolyásán változtat az is, hogy a párok a saját lakodalmuk előtt nagyon sok ilyen fotót látnak, és így a már ismert mintának kívánnak maguk is megfelelni.

A fotográfia a 60-as években jelent meg a lakodalmi szokásokban, ugyanis ekkor vált elérhetővé a falusi társadalom számára is. Adatközlőim visszaemlékezései

szerint még nem járt ki a fotográfus a faluba, hanem a fiatal pár ment be Szamosújvárra, a legközelebbi városba fényképet készíttetni, mint korábban is egyébként. Ekkor a fotográfus kellékekkel láthatta el az alanyokat, így került ugyanaz a fátyol, ugyanaz a mirtuszkoszorú vagy menyasszonyi csokor a különböző menyasszonyok kezébe. Adatközlőm, akinek 1964-ben készült egy ilyen fotója, állítja, hogy ő a legszébb ruhájában ment a fotózásra, de a fotós adott neki egy fátyolt, a kezébe pedig egy csokrot, hogy menyasszonynak nézzen ki (lásd 47. kép). Az idősebb generáció meg is szólta őket ezért, mert úgy gondolták, ez a gesztus fölösleges.

Később az események megörökítésének egyre nagyobb szerepe lett, így a szocialista időszakban, amikor már magánemberek tulajdonában is volt fényképezőgép, rengeteg fotó készült. A lakodalmi fotózásnak azonban kialakultak a specialistái, akik kimentek a terepre és a lakodalmat „élőben” fotózták, de ennek ellenére sok a beállított kép. Az ördöngösfüzesi lakodalmakra ugyanazt a fotóst hívták, és általában ugyanazok a rítuselemek, mozzanatok jelennek meg ennek a korszaknak a képein: az útelkötés, a kikérés, a búcsúztatás, a menet, esetleg a templomban az úrasztalánál, és sok beállított kép, amelyek nagy része a templomba indulás előtt készült a rokonsággal. Ha a családi tulajdonban levő fotóanyagokat vizsgáljuk, akkor a legtöbb kép a következő mozzanatokot ábrázolja:

1. a menyasszony búcsúztatása;
2. beállított képek a menyasszonnyal, a vőlegénnyel;
3. menet;
4. útelkötés;
5. a polgármesteri hivatalban;
6. a templomban;
7. a mulatságban

Itt a reprezentáció nagyon fontos, ugyanis a főszereplőket általában a lakás „legszébb” pontján fényképezték le (pl. a már fehér párnákkal felvetett ágyon ülve (lásd 48. kép). A fotóst nem mindig fogadták meg a lakodalom egész napjára, így a szokásrendszer bizonyos elemei nincsenek dokumentálva. Sok ideig a papok nem vetették jó néven, ha a szertartás alatt a fotós fényképezi az eseményt, ezért a templomban készült fényképek csak később, a 80–90-es évektől jelentek meg.

A második korszak végének, a harmadik korszak elejének lakodalmaiban a fotográfia mellett a film is megjelent. Az 1990-es évektől megjelentek a performensebb fényképezőgépek és a videókamerák is. Mivel magánemberek egy ideig még nehezen tudták ezeket beszerezni, főként specialisták birtokában voltak, akik ebből vállalkozást indítottak. Így alakult ki a lakodalmi vagy egyéb eseményre meghívott videós, fotográfus szerepe. E két szerephez kezdetben két emberre volt szükség, ma, a digitális eszközök világában egy géppel egyszerre lehet fotót is, videót is készíteni. Ha mégis van két ember a stábben, akkor azok a több pozícióból való láttatás miatt vannak ketten.

A mai lakodalmi szokásokban a fotós már olyan specialista, aki korábban beszélgetést folytat a párral, megbeszéli a fotózás körülményeit. Jelenléte mindenképpen meghatározó a lakodalom alatt, ugyanis ő is irányítójává válhat az esemé-

nyeknek. Az alanyok a jó fotó kedvéért állnak be bizonyos pozíciókba, rendelésre csattannak a hitvesi csókok. Ezeken a fotókon is megjelennek bizonyos reprezentatív mozzanatok, de itt a megörökített események mikéntje már a fotográfus kreativitásától vagy a pár kéréseitől is függ.

Ha a reprezentatív mozzanatokot nézzük, a következők jelennek meg szinte minden fotógyűjteményben:

1. A menyasszonyi csokor
2. A feldíszített autók (ha vannak)
3. A koszorúsok érkezése
4. A vőlegény öltözködik
5. A vőlegény búcsúzik szüleitől
6. Menet a menyasszonyért
7. Öltözik a menyasszony
8. Sütemények, terített asztal
9. Fogadás a kapuban, ajtóban
10. Álmenyasszony
11. Az igazi menyasszony megjelenése
12. A bokréták feltűzése
13. Csók
14. Beállított fotók a násznagyokkal, szülőkkel stb.
15. Menet a polgármesteri hivatalba
16. Az aláírások a házassági oklevélen
17. Menet a templomba
18. A templomban az eskü
19. Az új pár kilép a templomajtón
20. Beállított fotók a templomkertben vagy a parkban (ha Szamosújváron van a lakodalom)
21. Pohártörés a vendéglőben
22. Az új pár és a násznagyok a szépen feldíszített asztalnál ülve
23. A nyitótánc
24. Pillanatfelvételek a mulatságról
25. A torta behozatala

A fotózásnak csak néhány olyan mozzanata van, ahová a násznép is beállhat, ezek általában a lakodalom holtidejére vannak időzítve. Például akkor kerül sor ilyen fotózásra, ha a hivatalos és a templomi eskü között várni kell, vagy otthon, mielőtt a vőlegény indulna, illetve a menyasszonynál, mielőtt a búcsúztató elhangzana. Ekkor a szűk rokonságon kívül bárki beállhat a menyasszonnyal vagy a vőlegénnyel fotózni.

A fent leírt mozzanatok mellé bekerülhetnek olyanok is, amelyek nem meghatározó eseményei minden lakodalomnak, hanem csak az adott pár esetében relevánsak. Az esettanulmányban is vizsgált vőlegény és a menyasszony közös vonása az, hogy mindketten nagyon szeretik a lovakat. Ezt a közös vonást a lakodalmi fotóikon is hangsúlyozni akarták, ezért erre külön figyelmet fordítottak. J., a vőle-

gény, a menyasszonyhoz indulása előtt, otthon, Ördöngösfüzesen a saját lovával készített képet (lásd 49. kép). Ez a beállítás megidézi a lakodalmuk alapját is képező történetet, amely egy kicsit a mesékre hasonlít. A herceg fehér lovon elindul megkeresni választottját, a szintén Ördöngösfüzesről elszármazott, de Kolozsváron élő orvostanhallgató Kingát. Otthon a saját lovával fényképezkedik, de később valóban hintón mennek a templomba. Ez a kínálkozó narratíva új távlatokat nyithatna jelen kutatás számára is, itt azonban ezeknek a szimbolikus tartalmaknak a vizsgálata nem célunk.

Visszatérve a megörökített mozzanatokra, itt a fényképek tárháza sokkal gazdagabb, mint korábban, hiszen szinte minden a jó fotó kedvéért készül. Érezhető ebben a folyamatban annak a hatása is, amit korábban a játék fogalma felől közlítettünk meg. A lakodalom főszereplői egy olyan játékot teremtenek meg, annak minden kellékével, amely álmaikban él. Tötszegi Tekla azokat a filmeket vizsgálja tanulmányában, amelyeket a Kolozsvárra beköltözött, de falusi származású párok készítettek maguknak a fent leírt specialistákkal. A kutatás célját az képezte, hogy miként szól bele a fotográfus jelenléte a ceremóniába, a rítusban résztvevők viselkedésébe. Megállapítja, hogy mivel a mai technikai körülmények között a fotó és a film utólagos rekonstrukcióra ad lehetőséget, a fiatalok ezért egy ideális image-ét szeretnék látni annak, ami megtörtént: „Konklúzióként megállapítható, hogy a lakodalmi film funkciója sokrétű. Az utókornak szánva megörökít egy ideális képet a párról és az eseményről.” (Tötszegi 2016: 117; fordítás tőlem – Sz. M.) Ugyancsak a fenti tanulmány hangsúlyozza az utólagos retusálás lehetőségét is, amely szintén az idealizáltság gondolatával van összefüggésben. A fotográfia, amely az utókor számára készül, nagyon fontos eszköze a self-image-nek, az önmagunkról alkotott képnek. „A hagyományos esküvők látványos jellegét felerősítette »filmre vitelük«, amennyiben a film elsősorban a látvány szabályainak van alárendelve, ez elkerülhetetlenül kockáztatja azt, hogy az esemény régi rituális struktúrája háttérbe szorul.” (Tötszegi 2016: 117; fordítás tőlem – Sz. M.)

A lakodalom napja egy olyan időpont, amikor a főszereplők beleszólhatnak abba, hogy az utókor milyen képet lát majd róluk, ezért ezeknek a képeknek a legszébbet, a legjobbat kell tükrözniük a párról. Mivel a pár beleszólhat a folyamatba, a fotóssal való egyeztetés nyomán kerülnek be olyan elemek, amelyek leírják azt a világot, amely az alanyokat jellemzi. A képeken megjelenő tárgyak, a ki nem vágott, „képbe lógó” elemek hű képet festenek a megrendelőkről. Például visszatérve esettanulmányunk főszereplőinek képanyagához, a fotók között van egy olyan is, amely a vőlegényt gyönyörű öltönyben, alkalmi ruhában, egy különleges virágokból készített menyasszonyi csokorral a kezében, szénaboglya előtt ábrázolja (lásd 50. kép).

Hogy mit kezdhet a néprajzos ezekkel a fotókkal? Szalma Anna-Mária 2013-ban megvédett doktori disszertációjában a privát fénykép társadalomtudományi hasznosíthatóságáról a következőképpen ír: „Amíg a fotográfia művészetként, technikatörténeti jelenségként vagy a múzeumi gyakorlatban összefonódik (legalább) egy szakmai diskurzussal, addig a privát fotó – bár nem érdektelen és messze nem semmitmondó (társadalomtudományos) szakmai szempontból – a

mindennapjainkba, mindennapi gyakorlatainkba épülve tudomást sem vesz a róla folyó (parázs) szakmai vitákról, elméleti közelítésekről.” (Szalma 2013: 47.) Disszertációjában a fényképeknek a társadalomtudományi megközelítése kapcsán arra is kitér, hogy rendkívül bonyolult a néprajzos vagy az antropológus feladata, ugyanis a mai digitális világban az egyén egészen másként viszonyul a fotográfiához, mint korábban: „A digitális képfordulat olyannyira éles határvonalként érzékelhető a fotográfia jelenségében és kutatásában, hogy akár joggal vonható kétségbe e jelenség beidézésének létjogosultsága a »hagyományos« fényképtechnikákra fókuszáló elemzésbe. Ha úgy tetszik, a digitális képrögzítés és képanyag, a hipermédia vizsgálata nem feltétlenül és csupán a fényképekkel foglalkozó (vizuális) antropológiai, néprajzi kutatás, vagy éppen a technikatörténet evolúciójának következő lépcsőfoka, nem egyszerű következmény és folytatás, hanem ennél jóval mélyrehatóbb, gyökeresebb, felforgatóbb jelenségkör, mely a maga rendjén külön, új, más elméleti keretet, módszertani megközelítést és eszköztárat implikál.” A hagyományos fényképek feldolgozására és elemzésére született módszerek ma már nem használhatóak a digitális fényképeket illetően, így a kutatás új irányainak a kidolgozására van szükség. „Az új képek egyre inkább a lehetőség, mintsem a szükség miatt jönnek létre.” (Bán 2008: 110, idézi Szalma 2013: 48.)

Ez magyarázza azt a tényt is, amit Ördöngösfüzesen magam is tapasztaltam. A lakodalomról készült privát fotók száma megnövekedett, ma már nem feltétlenül csak az esemény megörökítése céljából készül a fotó, hanem azért, mert lehet. A fotográfus sem törekszik már annyira a legjellemzőbb beállításokra, hanem több ezer fotót elkészít (mert technikai lehetősége van rá, és ez nem jelent számára anyagi terhelést), hogy aztán az esemény lejárta után kiválaszthassa a legsikerültebbeket. A hagyományos fotográfus számára ez a lehetőség nem volt adott, így abban az időszakban a fotók száma korlátozott volt: a lakodalmat követően a friss házások bementek a városi fotográfushoz, és elkészítettek egyetlen reprezentatív fényképet. A második időszakban, a technika fejlődésével már a fotográfus megy ki terepre és örökíti meg a lakodalmi eseményeket, ámde a technikai korlátozottság még ebben a korszakban is érezhető: a fotográfus véges számú fotográfiai filmmel dolgozik: a filmtekercs maga is pénzbe kerül, az előhívási munkálatok is idő- és energiaigényesek. Ebben az időszakban 20-50 kép készült el általában (egy filmtekercsen általában 36 filmkocka elkészítésére volt lehetőség). A mai lakodalmakon szinte nincs is technikai határ, hiszen a digitális fényképezés másként működik. Elkészülhet több ezer fénykép is, azonban a fotós általában csak a kínálatában lévőket „retusálja”. Az általam vizsgált esetben 1200 fotó készült el, amit a fényképész CD-n adott át a fiatal párnak, ők pedig azt nyomtatták ki belőle, amelyiket reprezentatívnak és „szépnek” találtak.

Konklúzióként elmondhatjuk, hogy a lakodalmi fotográfálás ma már a specialisták feladatává vált, és mivel ők meghatározó elemként vannak jelen a lakodalom folyamatában, ez a jelenlét átminősíti a különböző szereplők viselkedését. Más szóval azt is mondhatnánk, a kamera előtt a szereplők játékot játszanak, azt az idea-

lizált játékot, amit reprezentatívként szeretnének megörökíteni a maguk és az utódaik számára.

Kulturális interferenciák

Ördöngösfüzesen három etnikum él egymás mellett, magyarok, románok és cigányok. A magyarok narratíváiban gyakran találkoztam a magukat más etnikumoktól határozottan elkülönítő jelzésekkel. Kérdésekre, hogy voltak-e átvételek a szokások között értetlenkedve válaszoltak, és állították, hogy nem vettek át semmit a románoktól, sőt, különbségeket sem tudtak megnevezni a két lakodalom között. A vegyesházasságokat illetően tagadták, hogy lettek volna vegyesházasságok, a faluból csak egy-két esetet tudtak említeni. Erre a határozott elkülönülésre kerestem tulajdonképpen a választ akkor, amikor a román lakodalomra kérdeztem rá a faluban.

A román lakodalom rövid leírása

Az ördöngösfüzesi román lakodalmaknak a tudományos diskurzusokban nem találtam nyomát, ha pedig a régióra vonatkozó általános munkákat nézzük (pl. Ion Cuceu, Ion Şeuleanu – akikre már korábban is hivatkoztam), ezek legtöbbször szokásantológiák, amelyek a szokások leírását tartalmazzák, de nem térnek ki az általam vizsgált falura. Szaktudományos forrásmunka hiányában interjúk által próbáltam választ keresni a kutatás során megfogalmazódó kérdésekre.

Ahhoz, hogy konkrét kép alakulhasson ki az ördöngösfüzesi román lakodalomról a lakodalmi szokások legrégebbi változataira kérdeztem rá az adatközlőknél, ugyanis az interjúk alatt így folyamatosan össze tudtuk hasonlítani a legrégebbi formákat a később kialakult vagy bekerült elemekkel. A román lakodalmak az 1930–1960-as időszakban alig különböztek a magyar lakodalmaktól. Mivel a románok és a cigányok mindig kevesebben voltak a faluban, mint a magyarok (45/30/25%) a magyar lakodalmak jelentették a mintát a többi etnikum számára is. Amikor a román jellegzetességekre kérdeztem rá, az adatközlők alig tudtak néhány példát mondani ezekre. Legjelentősebb román adatközlőm egy román vőfély, „staroste” volt, akinek a feladatköre azonos a vőfélyével, a különbség kettejük munkája között azonban az, hogy az utóbbi hivatásszerűen, pénzért űzi a mesterségét és nem kell feltétlenül legényembernek lennie.

A leánykérést követően a lakodalmi előkészületek egy héttel a lakodalom előtt kezdődtek, amikor a menyasszonyos háznál elkészítették a levesbe kerülő laskákat. Szintén a lakodalom előtti hetekben zajlott a hívogatás is, amit a két örömanya végzett. Elindultak a falu egyik végéről, és falusorján minden olyan házba bekopogtattak, ahol egyiknek vagy másiknak ismerőse, rokona lakott. A lakodalom napján a vőlegényes háznál gyülekezett össze a násznép: a koszorúsok („chemători”, „druşte”), a násznagyok mindkét oldalról és a vőlegény rokonai. A násznagyok

nem maguktól mentek el a vőlegényes házhoz, hanem őket a koszorúsok és a zénészek „hozták” oda. A vőlegényt valamelyik fiatal társa elbúcsúztatta („iertăciuni”) szüleitől (később ezt a feladatot a „staroste” végezte), testvéreitől, rokonaitól, és elindultak a menyasszonyos házhoz, ahol a kapuban viccelődés zajlott. A vőlegénynek álmenyasszonyként egy kislányt hoztak, aki aztán pénzért megmutatta neki hol rejtőzik a valódi menyasszony. Ezután következett a bokréták feltűzésének a mozzanata („împănăt”), amit a menyasszony végzett. A menyasszonyt szintén egy koszorúsfiú (később a „staroste”) búcsúztatta el hozzátartozóitól, majd a lakodalmas menet, élén a menyasszonyt vezető násznagyokkal a templom fele tartott. A hozományos szekerek ezzel egyidőben indultak a vőlegényes házhoz, ahova a menyasszony hozományát („zestre”) lerakták. A lakodalom napján csak a templomban esküdtek, ugyanis a házasságkötés hivatalos részének nem volt nagy jelentősége, azt korábban, valamelyik hétköznap, ünneplés nélkül bonyolították le. A templomból a násznép egyenesen a szórakozóhely felé vette útját, ami lehetett otthon, a vőlegény házában, az udvaron felépített sátorban vagy később a kultúrházban, illetve a vendéglőben. Akármerre is ment a násznép, az ajtóban a menyasszonyt az anyósa várta, és kedves szavakkal üdvözölték egymást, amelyek rendszerint további együtt töltött idejükre vonatkoztak. A lakodalmat egy idős arravaló rokon (vagy később a „staroste”) imája indította. A régi lakodalmakon éjszaka a fiatalok nem vehettek részt, hiszen ezeknek a „bacchanália” jellege nagyon erős volt. Adatközlőm szerint az idősebbek mulatozás közben gyakran berúgtak, szitkozódtak, pikáns vicceket mondtak, ezért a fiataloknak nem volt ott keresnivalójuk.

A mulatságba mindenki étellel, itallal érkezett, mindenkinek kötelessége volt a lakodalmat megelőzően egy tyúkot vinni, a lakodalom napján pedig süteményt és italt. Ha a lakodalmat a házban tartották a bútorokat kivitték, hogy az asztalok elérjenek, később azokat is eltávolították, hogy táncolni is tudjanak.

A lakodalom mindig egy helyen zajlott, soha nem tartottak külön lakodalmat a menyasszonynál és külön lakodalmat a vőlegénynél, mint a magyarok. A menyasszonylopás tilos volt, hiszen a menyasszony lányságát nagy értéknek tekintették. Ha valaki a menyasszonyt ellopta volna, amire egy példát sem gyűjtöttem, válóokot szolgáltatathatott volna. A lakodalmi multság egyik sajátosan román mozzanatát a „găina” szokása jelentette, amikor is a szakácsnő vagy az általa megbízott személy a násznagyasszonytól humoros versek által kikérte a jussát. A szakácsnőt ugyanis a násznagyasszonynak illett kifizetni, amit szimbolikusan úgy tett meg, hogy a szakácsnő által élébe hozott tyúk csőrébe tűzte a pénzt. A tyúk egyébként a násznagyasszony által kapott ajándék volt, annak a köszönetképpen, hogy ennek a költséges tisztségnek eleget tett. A szokás tulajdonképpen egy szimbolikus csere a szakácsnő és a násznagyasszony között.

A lakodalom másik pontja a pénzgyűjtés volt, amire érdekes módon ugyanazokat a narratív sztereotípiákat találtam magyaroknál és románoknál egyaránt: „ígérték és sose adták meg”. Az 1930–1960-as években tartott lakodalmakon nem mindig pénzt ajándékoztak az ifjú párnak, hanem gyakran ígértek állatot vagy egyéb ajándékot, amit aztán vagy megadtak, vagy nem. A menyasszony becsületének a bi-

zonyítására arra is találtam adatot, hogy a vőlegénynek a véres lepedőt kellett büszkén felmutatnia a násznép előtt. A mulatság a násznagyok hazakísérésének a mozzanatával zárult, amikor is zenész kíséretében a fiatalok hazavitték őket.

Az a „staroste”, aki számomra a legértékesebb adatokat szolgáltatta az 1960-as éveket jelölte meg ennek a korszaknak a határaként. A kultúrotthon felépülése után és a kommunista társadalom kialakulásával a szokások is megváltoztak úgy a románok, mint a magyarok körében. Ma a románok rítusát folyamatosan aktualizálják a „staroste”-k, a tévéből és könyvekből inspirálódva alkotják meg a szokásokat kísérő szövegeket. A mai lakodalom nagyon sok szokáselemet vett át a filmekből, a régi szokáselemeket pedig már nem értik. Adatközlőm elmesélt egy esetet egy mai lakodalomról, amikor a „găina” szokását bemutató asszony előadására senki sem figyelt, mert nem értették.

Átfedések, különbségek a rítusok között

Amint a korábbi leírásból is kiderült a román és a magyar lakodalom között alig tudunk különbségeket megállapítani, azok pedig, amelyek mégiscsak megjelennek gyakorlati okokkal magyarázhatóak.

Magyarok	Románok
A násznépet a hívogató vőfélyek végezték, később a két család külön-külön (a menyasszony felőli rokonokat a menyasszony családja hívta meg, a vőlegényét pedig az ő családja)	A násznépet a két örömanya hívta meg, ők pedig egyszerre mentek hívogatni
A lakodalom két helyen zajlott: a menyasszony násznépe a menyasszony házában mulatott, a vőlegényé a vőlegény házában	A lakodalom egy helyen zajlott, a vőlegény házában
A két násznép azonos úton ment a templomba	A vőlegény és a menyasszony násznépe külön utakon ment a templomba
Hiányzik a „găina” szokása (bár helyette vagy mellette szintén van egy vicces mozzanat, amikor a szakácsnő előjön és a pénzgűjtő vőfélyel együtt sirattatja magát, hogy megégette a kezét és ezért pénzt kér kárpótlásul)	A „găina” szokása

A különbségek keresésekor a román adatközlők szerénykedve állapították meg, hogy a magyar lakodalom nagy hatással volt a románra. De természetesen azt sem tudjuk, hogy a lakodalomnak melyek azok a mozzanatai, amelyeket a magyarok vettek át a románoktól. Mivel a megfelelő forrásanyag és a korábbi magyar illetve román gyűjtések hiányoznak, nagyon nehéz meghatározni az átvételek irányát. Azt, hogy a román lakodalmak valamikori mintája esetleg lehetett a magyar lakodalom a terminológia bizonyíthatja: a lakodalmi tyúkhúsleveset „leveșă”-nak nevezi a ro-

mán közösség, a szakácsnőt „socăciță” terminussal illeti, a lakodalom után feltett kérdések egyike pedig: *Cum v-o mulătit?* (‘Hogyan szórakoztattak/láttak el benneteket a lakodalomban?’).

A fent meghatározott különbségeknek elsősorban gyakorlati oka van. Például a lakodalmat azért tartották egy helyen, mert nem volt túl nagy a rokonság, a násznép kisebb helyen is elfért. Ebből természetesen következik, hogy a két örömanya együtt ment hívogatni, hiszen közös ügyet szolgáltak.

A templomba való külön úton érkezés valószínűleg sajátosan magyar ördögösfüzesi szokás, ugyanis az Erdélyi Mezőség egyetlen szomszédos falujában sem ismert. A tyúk szokása pedig tekinthető sajátos román szokásnak, hiszen Románia számos területén ismert lakodalmi szokásként még ma is él, de ezt a magyarok nem vették át,.

Vegyesházasságok

A vegyesházasságokat illetően úgy a román, mint a magyar ördögösfüzesiek véleménye megegyezik: nagyon ritka volt, mert szégyennek számított. Az idősebb generációk tiltották egymástól az eltérő etnikumú fiatalokat, és ha megtörtént, hogy mégiscsak egymásba szerettek, akkor titokban keltek össze, lakodalom nélkül, nem „vitték a falu elé”. A közösség ilyen jellegű kontrollja egészen az 1990-es évekig működött, utána, napjainkra ez a kontroll eltűnt, a mentalitás megváltozott, ami a vegyesházasságok számának a megnövekedését is alátámasztja.

A probléma a párválasztáskor kezdődött, a magyar illetve román multságok megszervezésekor. A románok kisebbségben, kevesen voltak, a falunak a perifériáján voltak a házaik, és ezt a kisebbséget fel is vállalják a mai napig. A magyar fiúk, az Erdélyi Mezőségen „kezesek”-nek nevezték őket, külön multságokat szerveztek és megverték a román fiatalokat, ha a magyar lányoknak próbáltak udvarolni. Mi több a szülők kontrollja is jelentősnek számított, hiszen az első időszak multságáiba (1930–1960) a fiatal lányok a szülők kíséretében mentek. Az anyák feladata éppen az volt, hogy ne engedjék, hogy a lányukat bárki táncba vihesse. A magyarok által szervezett bálókba elmentek a románok is, de a románokéba a magyarok nem mentek, ami a világos elhatárolódási szándékot jelezte. A táncuk is különböző: míg az Erdélyi Mezőség más falvaiban (Feketelakon, Búzában, Melegföldváron stb.) a magyar és a román csárdás szinte azonos figurakészlettel bír, addig Ördögösfüzesen a magyarok csak a csárdáslépést és a forgást táncolták, nem volt a tánckészletük olyan gazdag figurákban, mint a románoké. A „hátradobás” figuráját például a magyarok román táncnak tartották, és a mai napig sem táncolják, mert az „román” tánc, akárcsak a „kar alatt forgatás”.

Adatközlőim szerint a faluban régen a vegyes házasság ritka volt, alig tudtak emlékezetből példát mondani rá. Másrészt, amikor vegyesházasságról beszélnek elsősorban a magyar-román közötti házasságot értik alatta, ugyanis a cigány közösséget izolálták, velük nem teremtettek kapcsolatot. A cigányok nagyrésze az 1990-

es évekig koldulásból élt, és csak a rendszerváltás után változott valamelyest a társadalmi presztízsiük azáltal, hogy elkezdtek dolgozni, kereskedni.

Amint a református házassági anyakönyvek is bizonyítják, az első időszakban 1930–1960 összesen 6 vegyesházasságot kötöttek Ördöngösfüzesen, amelyből csak 2 nem számít kivételnek. A többi esetben nem is tartottak lakodalmat, mert a pár eklézsiakövetés nyomán az imateremben házasodott a presbiterek előtt. Kivételnek tekinthető, ha a párok közül legalább az egyik özvegy, vagy idős korban kötöttek házasságot, illetve, ha a lány megesett. Ezekben az esetekben a magyar–román házassághoz is elnézőbben viszonyult a közösség:

- az egyik egy 67 éves román özvegyember és egy 56 éves magyar özvegyasszony házassága;
- a másik egy 35 éves „magyarcigány zenész” és egy szintén cigány, de görög-katolikus, tehát inkább román, 31 éves asszony közötti házasság, akik addig a jegyzőkönyv tanúsága szerint „vadházasságban” éltek;
- szintén idős özvegyek közötti házasság az is, amelyben a 43 éves román vőlegény vette feleségül a 34 éves magyar asszonyt;
- találunk az esetek között egy megesett hajadont is.

Mivel a jegyzőkönyvekbe ebben az időszakban az eklézsiakövetést is jelezték, az is fontos adatnak számít, hogy a 6 eset mindegyikében a házasságkötés eklézsiakövetéssel zajlott, ami erkölcsi vétségre utal és arra, hogy a házasság nem a templomban a hívek előtt zajlott, hanem csak az imateremben a presbiterek előtt. Az első időszak 269 házasságkötéséből 6 volt vegyes, ez az összeg 2,23%-a.

A második időszak 176 lakodalma közül 4 volt vegyes. Ezek szintén eklézsiakövetéssel zajlottak, és nem voltak hirdetve. Százalékarányban ezek az esetek még mindig elenyészőek, ugyanis a 2 százalékos arány körül marad a számok, pontosabban: 2,27%-a az összesen megkötött házasságoknak.

Mára, ezek a számarányok megváltoztak, nem ritka a román magyar közötti házasság, sőt a más európai országokban történő vendégmunka gyakorisága miatt még magyar olasz közötti házasságkötésre is van példa. 1990–2017 között 17 vegyesházasságot jegyeztek, többet, mint a korábbi 60 év alatt összesen, ami a 80 házasságkötésnek a 21,25%-a, tehát tízszer több, mint a korábbi időszakokban.

Az ortodox házassági anyakönyveket nem bocsátotta rendelkezésemre a falu lelkésze, azonban közölte, hogy nála is hasonló a helyzet. Ott, saját írásbeli közlése nyomán 1993-tól máig 11 a vegyesházasságok száma, azonban ezek nagy valószínűséggel ugyanazok a házasságok lehetnek, amelyeket a reformátusoknál is megkötöttek. A korábbi, 1944 előtti görögkatolikus jegyzőkönyveket elégették, a faluban pedig általában mindkét templomban megesküsznek, ha a házastársak nem azonos vallásúak.⁵⁰

50 Megjegyzem, hogy a kutatásban nehézséget okozott, hogy a polgári házassági anyakönyvek tudományos célú kutatása ma már személyi jogokat sért (a házasulandók személyi számát is jegyzi az anyakönyvbe), ezért ezeknek a hivatalnokok általi közkézre bocsátását törvény tiltja.

A református birtokban levő családkönyvek is megerősítik ezeket az adatokat, amelyekben a mai időszakra vonatkozóan 155 magyar református család szerepel, ezek között pedig 25 vegyes család van. Ebből a 25 családból 10 nem lakik a faluban, hanem más városban vagy külföldön él, de oda fizeti az egyházadót, 2 pedig vadházasság. Ez azt jelenti, hogy a magyar családok 16,12%-a vegyes. Százalékarányban a megkötött vegyesházasságok aránya a következőképpen néz ki:

	1930–1960	1960–1990	1990–2017
A vegyesházasságok aránya az összesen megkötött házasságok számához képest	2,23%	2,27%	21,25%

A fentiek alapján látható, hogy a vegyesházasságok a harmadik időszakban a leggyakoribbak, a jelenség pedig növekvő tendenciát mutat. Ez elsősorban a nagyfokú mobilitás miatt történik, hiszen a falu határai ma már nem jelentenek gátakat a házasságra lépők előtt. 1930–1960 között adatközlőim szerint ritkán mozdultak ki a faluból, csak vásárok esetén lépték át falu határait a nők, a férfiak pedig a katonáskodás alatt. Ez az életforma leszűkítette a házasságra készülők lehetőségeit, és legtöbbször a saját falujukban kerestek párt maguknak. Volt rá példa, hogy a szomszédos falvakba is eljártak bálba, sőt Ördöngösfüzesre is jöttek legények például Feketelakról, Szépkényerúszentmártonból, vagy a távolabb eső Szovátról is, de mindig csak magyarok. Románokkal együtt nagyon ritkán bálóztak 1930–1960 között, s ha meg is jelentek a magyarok által szervezett bálokban a románok, a magyar legények akár verekedés árán is elhatárolták őket a magyar lányoktól.

Az a tény, hogy 1930–1990 között kevés vegyesházasság volt azzal magyarázható, hogy ebben az időszakban veszélyeztetve érezték magyarságukat. Később, a határok megnyíltak, a mobilitás megnőtt, az értékrendszer megváltozott, a külföldi minta meghatározóvá vált, ez pedig a vegyesházasságok számának növekedését is magával hozta.

Ami pedig a mai lakodalmi szokásokat illeti, a román és a magyar lakodalom között sok a hasonlóság, ám ennek magyarázatát nem a múltban kereshetjük, a sokéves együttélés eredményének sem tekinthetjük, hanem ez sokkal inkább a globalizáló világunknak a hatásával magyarázható.

Kitekintés

A számarányokon túl megvizsgáltam két olyan lakodalmat is, amelyek egyikében a menyasszony magyar és a vőlegény román, illetve egy olyat, amelyben ez fordítva van. Mindkét lakodalom a harmadik periódusban zajlott, egyik 2004-ben, a másik 2017-ben. Bár a román hatásokra kérdeztem rá, mindkét esetben a magyar jelleg tűnt erőteljesebbnek a lakodalomban, ugyanis a román fél alkalmazkodott a magyar elvárásokhoz.

Az első esetben a román lány beleegyezett abba, hogy a magyar fiú vallása szerint esküdjének meg a templomban, bár az esküt románul mondta el. A magyar szokásrendhez saját döntése volt alkalmazkodni, sem az anyósa, sem a férje nem várta ezt el tőle, mi több a saját román családjá se szólt bele döntésébe. A lakodalom tehát magyar szokás szerint zajlott, és bár fogadtak román „staroste”-t, annak a búcsúztató elmondásán kívül semmi feladata nem volt, és a lakodalomban is a magyar jelleg volt meghatározó. A román vendégek kedvéért az étkezés elkezdése előtt mondtak egy imát románul is, a mulatság alatt pedig román nyelvű számokat is játszott a zenekar. A lakodalom óta eltelt 13 évben két kislány született ebben a házasságban, akik reformátusnak lettek megkeresztelve, tökéletesen beszélnek magyarul, de míg mindkettő magyar óvodába járt, addig az iskolaérett nagyobbik kislányt már román iskolába írtatták. Az apa Magyarországon vendégmunkás, az anya pedig nem tudna segíteni a tanulásban, ha a kislánya magyar iskolába járna, pedig azóta már ő is megtanult magyarul beszélni (az interjút például magyarul kezdtük el, de aztán románra váltottunk, mert úgy könnyebben ment neki a kommunikáció).

A másik vizsgált esetben, a menyasszony volt magyar és a vőlegény román. Mindkét fiatal ördöngösfüzesi, Szamosújvárra jártak iskolába, és a városban ismerkedtek meg. Mivel a vőlegény családja Jehova tanúinak a vallása szerint él szintén Ördöngösfüzesen, a problémák kezdettől fogva adottak voltak. Mindkét család ellenkezett a frigy létrejöttét illetően: a menyasszony családja a román vőtől idegenkedett, a vőlegény családjának pedig nem is annyira a magyar lány nem tetszett, mint inkább az, hogy más vallású. Azt remélték, hogy a fiuk Jehova tanúi közül választ majd társat magának, és ő is megkeresztelkedik. Megjegyzem, hogy a fent említett vallás híveit nem keresztelik meg születésükkor, hanem felnőtten dönthetik el, hogy megkeresztelkednek-e vagy sem. Mivel az ő fiuk egy magyar lányt jegyzett el, egyértelművé vált, hogy a fiatalok előtt két út áll: vagy mindketten Jehova tanúivá válnak, vagy pedig a fiuk lesz református. A menyasszony családja sem értett egyet a lány választásával, hiszen idegenkedtek nemcsak a román vő a sajátjukétól eltérő kultúrájától, hanem annak a vallásától is.

Mivel a menyasszony rendkívül határozott volt, és őt családja is jobban támogatta, mint a fiút, a fiatalok úgy döntöttek, hogy a vőlegény, aki addig még nem volt megkeresztelve, református vallásra keresztelkedik a házasság előtt. Az ortodox vallásra keresztelkedés is adott volt, hiszen az ördöngösfüzesi románok ma már mind ortodoxok, de a fiú családja szerint a református vallás közelebb áll a saját vallásukhoz, ezért ezt az álláspontot támogatták. A vőlegényt a lakodalom előtti hetekben megkeresztelték az ördöngösfüzesi református templomban, konfirmált a saját anyanyelvén és így házasságot köthetett menyasszonyával. A vőlegény családja azonban nem volt megbékélve, a templomi eskütételen csak a vőlegény szülei vettek részt, nagymamája, aki tulajdonképpen őt felnevelte, és aki a leginkább ragaszkodott a család vallásához nem ment el a templomba. Mivel nem érettek egyet a házassággal, és mivel a saját vallásuk tiltja is az ilyen jellegű szokásokat, a vőlegényt nem a saját otthonából búcsúztatták el, hanem a menyasszony nagyanyjának a házából, ugyanis a vőlegény nagyanyja (akinél gyerekkora óta lakott) nem engedélyezte azt,

hogy tőle kísérik útjára a fiút. A lakodalom a mai – egyébként magyaroknál és románoknál szinte teljes mértékben azonos szokásrendszerrel zajló – módon ment végbe. Az egyetlen román kultúrára jellemző elem a „staroste” jelenléte volt, aki a vőlegényt elbúcsúztatta szüleitől és később a lakodalomban is mondott egy imát. A Jehova tanúi vallása szerint élők nem rendeznek nagy, mulatsággal egybekötött lakodalmakat, ezért a lány családjának a szokásrendszere szerint szerveztek meg mindent. A „magyar” elemek tehát egyértelműen többségükben voltak jelen a rítusban: viseletbe öltözött koszorúsok, zenekari kíséret, búcsúztatás, vőfély.

Amikor Ördögösfüzesen vegyesházasságról beszélek, akkor ezen a román és a magyar közötti házasságot értem, hiszen a magyar és cigány közötti házasságra csak elvétve akad példa, és azok is olyan esetek, amelyekben nem tartottak lakodalmat, tehát nem lehet vizsgálni a kulturális egymáshatást. A magyar és román közötti házasságok esetében a korábbi időszakokban (1930–1960) egyetlen tendencia figyelhető meg: a házasságot „nem vitték a falu elé”, mert szegény volt, tehát lakodalmat se tartottak, a házasodni szándékozók inkább „megszöktek”, más szóval összeköltöztek, tartottak egy kis vacsorát a rokonság számára, de nem csaptak nagy dárídót, nem akartak megmutatkozni a falu közössége előtt. Ez azzal is együtt járt, hogy a házasulandókat nem hirdette ki a pap a templomban, és legtöbbször nem is a templomban kötöttek házasságot, hanem az irodában.

A harmadik időszak fellazult erkölcsi normarendszere, a mentalitás átalakulása nyomán ez a „szegényérzet” megszűnt, a kultúrák közötti átjárás szabadabbá vált, azonban az ekkor közötti házasságok lakodalmi szokásaiban sem a román, sem a magyar elem nem meghatározó, inkább egy globális kultúrához való igazodás figyelhető meg. Megmarad a mindkét kultúra szokásaiban ismert „búcsúztatás” („iertăciuni”) mozzanata, amelyhez feltétlenül szükséges egy vőfély („staroste”) is, de ezen túl az ördögösfüzesi román és magyar lakodalom is igazodik azokhoz a külső mintákhoz, amelyek a saját, addig zárt kultúrájukon kívüli forrásokból érkeznek hozzájuk.